

Undervurderes risikoen i forbrukslånsbranjen?

*En gjennomgang av bransjens risikofaktorer og påvirkning av nye
IFRS 9-regler*

Lars Haugen og Ruben Bjørnstad Haugen

Veileder: Ragnhild Balsvik

Masterutredning innen Finansiell økonomi og Økonomisk styring

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer innestår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Forord

Denne masteroppgaven er det avsluttende leddet av vår masterstudie i økonomi og administrasjon ved Norges Handelshøyskole, våren 2017. Vi har to ulike hovedprofiler, henholdsvis Finansiell økonomi og Økonomisk styring.

Begge utredningens forfattere har i løpet av studiet jobbet innen forbrukslånsbransjen. Det er observasjoner fra disse jobbene som gjorde oss interesserte i temaet, og vi har underveis fått tilbakemeldinger fra aktører som jobber i innad forbrukslånsbransjen. Det har ikke vært mulig å benytte mesteparten av denne informasjonen, ettersom det ville vært i konflikt med taushetsplikt og bankenes behov for å skjule detaljert informasjon fra konkurrentene. Det har allikevel vært lærerikt og engasjerende å kombinere kunnskaper tilegnet gjennom studier med erfaringer fra bransjen i denne utredningen.

Vi vil takke Finn Kinserdal for tips til litteratur og tilbakemelding på vår gjennomgang av regnskapsreglene. Videre vil vi takke NOVA, ved Lars Gulbrandsen, for at vi fikk tilgang til deres datagrunnlag, som ikke var offentlig tilgjengelig. Vi ønsker også å takke Lars Inge Pettersen, partner i KPMG, for at han tok seg tid til en inspirerende ideutveksling over telefon.

Til slutt vil vi rette en spesielt stor takk til vår veileder, Ragnhild Balsvik, for gode innspill og grundige tilbakemeldinger underveis i utredningen.

Bergen, juni 2017

Lars Haugen

Ruben Bjørnstad Haugen

Sammendrag

Den siste tiden har vi sett en forholdsvis kraftig vekst i forbrukslånsbransjen. Dette har ført til økt oppmerksomhet fra medier og politikere, som er bekymret for konsekvensene.

Hovedmålet med denne utredningen har vært å undersøke om veksten er bærekraftig, eller om det finnes indikasjoner på at aktørene i forbrukslånsbransjen undervurder risikoen i sine utlånsporteføljer.

For å kunne konkludere om hvorvidt risikoen i utlånsporteføljene undervurderes viste vi til at bankenes andel av lån forfalt mer enn 90 dager har hatt en enda høyere prosentvis vekst enn det totale utlånet. Vi viste også til spørreundersøkelser som ga klare indikasjoner på en høyere kunderisiko enn bankenes tapsavsetninger skulle tilsi.

I analysedelen av utredningen tok vi utgangspunkt i den nye modellen for forventet tap, som presenteres i IFRS 9. Med noen forenklinger estimerte vi parameterne i modellen og viste hvilke utslag dette ville fått på bankenes resultatregnskap. Resultatene fra denne modellen, kombinert med indikasjonene vi fikk fra utredningens øvrige deler gjorde at vi konkluderte med at det faktisk foreligger en undervurdering av risikoen i forbrukslånsbransjen.

Det andre målet med var å ta for seg de nye regnskapsreglene i IFRS 9, som blir obligatorisk fra 2018 for selskaper som benytter internasjonale regnskapsstandarder. Vi ønsket å undersøke hvordan de nye reglene skiller seg fra dagens, og vurdere om disse er egnet til å gi et bedre bilde av risikoen i forbrukslånsbransjen.

Gjennomgangen av de viktigste endringene i IFRS 9 med hensyn til verdivurdering av porteføljen og tapsavsetninger, kombinert med vår estimering av modellen for forventet tap, bidro til konklusjonen om at den nye standarden lykkes med å gi et bedre bilde av risikoen i forbrukslånsbransjen.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	12
1.1 MOTIVASJON OG BAKGRUNN FOR UTREDNINGEN	12
1.2 AVGRENSNINGER OG PROBLEMSTILLINGER.....	13
2. FORBRUKSLÅNSBRANSJEN	15
2.1 FORBRUKSLÅN OG KREDITTKORT.....	15
2.2 UTVIKLINGEN OG SITUASJONEN I MARKEDET	17
3. DATA.....	21
3.1 UTVALGTE FORBRUKSLÅNSBANKER	21
3.2 ÅRSREGNSKAP	22
4. RISIKOFAKTORER.....	29
4.1 SYSTEMATISK OG USYSTEMATISK RISIKO.....	29
4.2 RISIKOHÅNDTERING	30
4.3 FORVENTET TAP	31
4.4 SÅRBARE KUNDER.....	33
5. RAPPORTERINGSREGLER OG RAMMEVERK	40
5.1 GJELDENE PRAKSIS FOR NEDSKRIVNING AV UTLÅN.....	41
5.2 AMORTISERT KOST.....	42
5.3 KRITIKKEN TIL GJELDENE PRAKSIS OG FORMÅLET MED IFRS 9	44
5.4 KLASSIFISERING OG MÅLING.....	46
5.5 NEDSKRIVNING ETTER IFRS 9	48
6. TAP OG TAPSAVSETNINGER	52
7. ANALYSE.....	61
7.1 COMMON SIZE.....	61
7.2 EGENKAPITALENS SENSITIVITET FOR ENDRING I TAPSAVSETNINGER.....	63

7.3	SAMMENLIGNING MED NORDAX BANK	64
7.4	ESTIMERING AV BANKENS FAKTISKE TAPSAVSETNINGER	68
7.5	ESTIMERING AV SANNSYNLIGHET FOR MISLIGHOLD	69
7.6	ESTIMERTE TAPSAVSETNINGER	73
8.	AVSLUTTENDE MOMENTER OG KONKLUSJON	78
8.1	UNDERVURDERS RISIKOEN?	78
8.2	ER IFRS 9 EGNET TIL Å GI ET BEDRE BILDE?	80
8.3	BEGRENSNINGER I UTREDNINGEN.....	81
8.4	FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING	81
LITTERATURLISTE		82
BØKER ETC:		82
HENTET FRA INTERNETT:		82
REGNSKAPSSTANDARDE:.....		85
KVARTALS- OG ÅRSRAPPORTER:.....		85

Figur 1: Markedsutvikling - Forbrukslån	17
Figur 2: Inntektsfordeling blant forbrukslånskunder.....	19
Figur 3: Eksempel på regnskapsinformasjon	23
Figur 4: Eksempel på viktig informasjon i regnskapsnotene til yA Bank.....	24
Figur 5: Eksempel på uforklarlige tall.....	24
Figur 6: Utklipp fra Bank Norwegians årsrapport 2016.....	32
Figur 7: I hvilken grad er rentene og avdrag på andre lån tyngende på husholdningens økonomi.....	39
Figur 8: Tap i prosent av bruttoutlånsportefølje.....	45
Figur 9: Klassifisering av gjeldsinstrumenter	47
Figur 10: Utviklingen i porteføljenes prosentandel misligholdte engasjementer.....	53
Figur 11: Prosent av portefølje forfalt med mer enn 90 dager	54
Figur 12: Kvartalsjusterte forfallstall	56
Figur 13: Størrelsen på utvalgte bankers forfalte lån og tapsavsetninger i prosent av brutto utlånsportefølje.	57
Figur 14: Tapsavsetninger relativt til lån forfalt mer enn 30 dager.....	60
Figur 15: Faktiske tapsavsetninger relativt til estimerte tapsavsetninger.....	66
Figur 16: Faktiske tapsavsetninger relativt til estimerte tapsavsetninger 2.....	69
Figur 17: Andelen av forfalte lån som misligholdes i kommende kvartal	72

Tabell 1: Etableringsår og regnskapsstandard i utvalgte forbrukslånbransjer	26
Tabell 2: Utvikling i utlånsporteføljen til utvalgte selskaper	27
Tabell 3: Utvalgte forretningsbankers forhold mellom innskudd og utlån til kunder.....	28
Tabell 4: NOVA-undersøkelsen; Husholdningens økonomiske situasjon.....	35
Tabell 5: NOVA- undersøkelsen; Husholdningens betalingsproblemer	36
Tabell 6: Levekårsundersøkelsen; Takle finansielt stress	38
Tabell 7: Levekårsundersøkelsen; Hvor vanskelig er det å få endene til å møtes?.....	38
Tabell 8: Regnskapsspråk.....	41
Tabell 9: Amortisert kost.....	43
Tabell 10: Oversikt over tapsavsetning i de ulike gruppene	48
Tabell 11: Amortisert kost med mislighold.....	51
Tabell 12: Utvalgte bankers hovedregel for antall dager forfall før et lån defineres som misligholdt	52
Tabell 13: Gjennomsnittlig lånebeløp fordelt på kredittkort og forbrukslån	59
Tabell 14: Common Size-analyse for utvalgte banker med utgangspunkt i gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje i 2016.	62
Tabell 15: Tapsprosent for utvalgte banker som andel av brutto utlånsportefølje 31.12.2016.....	62
Tabell 16: Tapsavsetninger og egenkapital i prosent av brutto utlånsportefølje 31.12.2016.	63
Tabell 17: Nordax Banks gjennomsnittlige tapsavsetningsprosjenter i ulike aldersintervaller	65
Tabell 18: Estimerte tapsavsetningers utslag på resultatregnskap	67

Tabell 19: Nordax Banks gjennomsnittlige tapsavsetningsprosjenter i ulike aldersintervaller 2	67
Tabell 20: Hvordan vekst påvirker forholdstallet mellom akkumulerte tapsavsetninger og porteføljestørrelse	70
Tabell 21: Estimerte årlige misligholdssannsynligheter	71
Tabell 22: Parametere i modell for forventet tap, gruppe 1	75
Tabell 23: Parametere i modell for forventet tap, gruppe 2 og 3	75
Tabell 24: Estimerte tapsavsetninger for utvalgte banker	75
Tabell 25: Engangseffekt av estimerte tapsavsetninger på utvalgte bankers resultatregnskap	76

1. Innledning

1.1 Motivasjon og bakgrunn for utredningen

Forbrukslån og kredittkort blir en stadig større del av nordmenns hverdag. Den usikrede gjelden markedsføres i stort omfang på tv, nettaviser, Facebook, post, e-post og sms, og media vier bransjen stadig større oppmerksomhet. For eksempel brukte norske papiraviser ordet «forbrukslån» i 677 ulike artikler i 2016, sammenlignet med kun 197 året før. Oftest kan man lese artikler om de negative konsekvensene av det økte lånopptaket, men fra tid til annen kan man også lese om kjendiser som forteller om den eventyrlige avkastningen de har hatt på investeringer i banker med usikret gjeld som kjernevirksomhet¹.

På tross av at antall inkassosaker har økt med over 44 % fra 2010 til 2015 (Finanstilsynet, 2016) rapporterer tilbyderne av usikret gjeld i all hovedsak sterke resultater og enorm vekst i utlånsporteføljen. En kraftig gjeldsvekst kan potensielt ha skumle konsekvenser både for selskapenes kunder og eiere. Dersom det bygger seg opp en høy risiko i porteføljene, uten at det blir gjort tilsvarende økninger i tapsavsetningene, kan selskapene plutselig oppleve en vesentlig økning i mislighold og tap som følge av at de har blitt mer sensitive for makroøkonomiske sjokk.

I et scenario der kundenes mislighold øker dramatisk og selskapets verdi stuper, vil det ha store konsekvenser både for lånekunder og investorer. Kundene risikerer å ende opp med en gjeldsbyrde som overstiger deres betjeningsevne, mens investorene risikerer å tape sine investeringer i forbrukslånsbransjen som følge av høyere tap på utlån. Investorene har derfor en egeninteresse av at kundene ikke gis høyere lån enn deres betjeningsevne tilsier.

E24 viste i slutten av 2016 hvor enkelt det kan være å skaffe seg store forbrukslån². Journalisten fikk innvilget rundt 2 millioner i forbrukslån fordelt på åtte banker, med en inntekt på 470.000, 405.000 i studiegjeld og ingen bolig eller formue. Slike eksempler gjør at man kan spørre seg om hvor god kontroll finansinstitusjonene i forbrukslånsbransjen egentlig har på risikoen i sine egne porteføljer når veksten er kraftig.

¹ <http://www.vg.no/sport/alpint/rallycross/solberg-lund-svindal-og-hushovd-soekkrike-paa-arne-fredly-raad/a/23654425/>

<http://www.dn.no/grunder/2015/11/23/1439/Aksel-Lund-Svindal/stjernealpinist-hper-p-nytt-bankeventyr>

² <http://e24.no/boers-og-finans/bank/slik-fikk-e24-to-mill-i-forbrukslaan-paa-fire-dager/23858253>

Det siste året har forbrukslån også blitt aktualisert på politiske plan. Mot slutten av 2016 sendte forbrukerminister Solveig Horne et forslag om nasjonalt gjeldsregister ut på høring (Regjeringen, 2016a), og i mars 2017 inviterte regjeringen til høringsmøte angående et forslag til forskrift om god kredittmarkedsføring (Regjeringen, 2017b). Det faktum at Solveig Horne, finansminister Siv Jensen og justis- og beredskapsminister Per-Willy Amundsen sammen publiserte et debattinnlegg i VG april 2017, med tittelen «Tar du opp for mye forbruksgjeld?», understreker at politikerne er bekymret for veksten i forbrukslånsbransjen, og konsekvensene denne kan ha for den finansielle stabiliteten i landet.

Betjeningsevne og risiko i utlånsporteføljer har også blitt aktualisert av at det internasjonale regnskapsstandardorganet, International Accounting Standards Board (IASB), utarbeidet en ny standard for finansielle eiendeler, kjent som IFRS 9. For selskaper som er lovpålagt å benytte internasjonale regnskapsstandarder, blir de nye IFRS 9-reglene obligatoriske fra 1. januar 2018. Det er fortsatt uvisst hvordan de nye reglene vil påvirke tapsavsetninger og andre regnskapsmessige størrelser, og hva dette vil ha å si for bankenes regnskaper. Finansdepartementet slår fast at «denne standarden inneholder nye tapsregler som vil innebære en vesentlig omlegging av regelverket for nedskrivning av utlån, ved at de krever at det beregnes forventet kreditttap på alle utlån» (Meld. St. 34 (2016-2017), s. 22).

1.2 Avgrensninger og problemstillinger

Utredningen vil konsentrere seg om forretningsbanker som opererer i det norske markedet, som har usikret kreditt som sin kjernevirksomhet, såkalte spesialiserte forbrukslånsbanker. Vi ønsker å undersøke om det finnes indikasjoner på om noen av disse bankene undervurderer risikoen i sine utlånsporteføljer. For å kunne si noe om dette er det essensielt at vi forstår bransjen, både tilbyderne, produktene og kundene. Dermed blir det også lettere å identifisere og tolke eksponeringen mot ulike risikofaktorer

Dersom det finnes indikasjoner på økt risiko kan man spørre seg om bankene i noen grad kan skjule denne i regnskapene for å gjøre det lettere å hente inn ny kapital. Det er i alle fall hevet over enhver tvil at det foreligger incentiver for bankene for å fremstå så lønnsomme som mulig ved å underdrive risikoen i bransjen. Ettersom det til stadighet foregår nye

emisjoner³ for å finansiere den videre veksten i bransjen, er muligheten til stede for at investorene føres bak lyset. For å kunne si noe meningsfullt om utviklingen i risikoen vil utredningen analysere utviklingen i bransjens mislighold og tapsavsetninger, og se dette i lys av historiske tall og eventuelle forskjeller innad i bransjen.

Ettersom det er store størrelsesforskjeller på bankene, varierer det også om de er børsnotert eller ikke. Dette spiller en avgjørende rolle for hvilke regnskapsregler som legges til grunn i utarbeidelsen av de finansielle rapportene. Derfor er det mange av forbrukslånsbankene i Norge som ikke vil bli pålagt å benytte de nye reglene i IFRS 9 fra og med 2018.

Selv om bankene bruker forskjellige regnskapsstandarter er det interessant å sammenligne dem, også med tanke på at EØS-avtalen (EØS-avtalen vedlegg, 2012, XXII nr. 10b) forplikter Norge til å ta sikte på å harmonisere den finansielle informasjonen med internasjonale regnskapsstandarter, for å gi bedre sammenlignbarhet. Det er derfor ikke utenkelig at nyhetene i IFRS 9 med tiden vil påvirke de norske regnskapsstandardene.

Det er viktig å forstå utfordringene med dagens gjeldende regnskapsregler, og bakgrunnen for at de nye IFRS 9-reglene ble utarbeidet. Utredningen vil derfor ta sikte på å forklare dette, samt forskjeller mellom de ulike standardene.

Når vi har forklart og forstått nyhetene i IFRS 9 vil vi kombinere disse med analysen av historiske data, for å estimere parameterne i en modell for forventet tap. En slik modellering vil bidra til å synliggjøre mulige effekter av de nye reglene. Dersom vi finner store avvik fra dagens regnskap vil det være lettere å konkludere både angående risikoen i utlånsporteføljene og effektene av de nye reglene i IFRS 9. Under formulerer vi våre to problemstillinger. Den første problemstillingen vil ha hovedfokuset i utredningen, mens drøftingen av de nye regnskapsreglene i IFRS 9 vil danne grunnlag for analysen og hjelpe oss med å forstå utfordringene med dagens regler.

- Undervurderes risikoen i forbrukslånsbransjen?
- Er de nye IFRS 9-reglene egnet til å gi et bedre bilde av denne risikoen?

3

<http://www.dn.no/nyheter/2017/02/14/0733/Finans/bank-norwegian-henter-halv-milliard>
<http://www.dn.no/nyheter/finans/2016/10/21/1121/Emisjon/monobank-planlegger-emisjon>
<http://www.dn.no/nyheter/finans/2016/08/15/1033/komplett-bank-henter-inn-200-mil>

2. Forbrukslånsbransjen

2.1 Forbrukslån og kredittkort

I denne utredningen defineres forbrukslån som kredittkortgjeld og annen usikret kreditt, slik det gjøres av Hagen, mfl. (2017, s. 2). Ettersom denne utredningen i stor grad dreier seg om disse produktene er det viktig å forstå hva de egentlig er. I det følgende vil vi gi et innblikk i nettopp dette.

Når en bank gir ut et boliglån sikres lånet ved å ta pant i boligen. Det vil si at dersom låntakeren ikke klarer å betjene lånet, kan banken kreve boligen tvangssolgt for å få tilbake pengene som er utlånt. Et forbrukslån er derimot i utgangspunktet ikke sikret i noen eiendeler. Kreditor har en sterk beskyttelse i tvangsfullbyrdelsesloven, som gir kreditor mulighet til å få dekket sitt krav ved for eksempel å ta utlegg i ulike formuesobjekter. Kreditor kan allikevel være tapsutsatt dersom debitor for eksempel kommer under offentlig eller frivillig gjeldsordning, eller ikke eier noen formuesobjekter som det kan tas utlegg i. Det sier seg selv at slike usikrede lån innebærer en mye høyere risiko for banken enn et boliglån, og dette reflekteres i at rentene på forbrukslån er betraktelig høyere enn på boliglån.

Ved siden av selve utlånsmarkedet har det vokst frem et marked for videreformidling av lånesøknader, såkalte agenter, med aktører som blant annet Lendo, Centum Finans (Zmarta Group), Compare King, Aconto og Axo Finans. Disse agentene sender samme søknad til et utvalg av samarbeidsbanker som konkurrerer om å gi kunden det beste tilbudet. Agentene betales deretter provisjon av banken som vinner kunden. Dette er en effektiv måte for bankene å sette ut markedsføringen, slik at de kan konsentrere seg om kjernevirksomheten, som er kredittvurdering og utlån. En eventuell omdømmerisiko ved å bli sterkt assosiert med forbrukslån kan også reduseres på denne måten.

Det er flere utfordringer med fremveksten av dette agentmarkedet. For det første har agentene sterke incentiver for at en lånesøknad skal godkjennes og utbetales av banken, ettersom dette gir agenten provisjonsinntekter. På samme tid eksponeres ikke agentene for risikoen for at søkeren misligholder lånet. Dette kan få agentene til å fremstille lånesøkere som mindre risikable enn de egentlig er, og legge press på bankene for å utbetale flere lån. Dette kan minne om en av faktorene som var med på å skape boligprisfallet i USA, hvilket bidro til situasjonen som endte med finanskrisen i 2008, der eiendomsmeglerne i USA hadde

sterke økonomiske incentiver til å selge boliglån, og ingen konsekvenser av et eventuelt mislighold. Dette førte til at mange søknader ble innvilget uten at det ble tatt hensyn til kjøperens betjeningsevne.

En annen utfordring er at markedsføringen har blitt stadig mer aggressiv. Som Siv Jensen skrev i sitt innlegg om forsvarlig utvikling for forbrukslån; «En utfordring vi ser i markedet for forbrukslån, er at forbrukerne blir møtt med aggressiv markedsføring. Å ta opp forbrukslån blir gjerne fremstilt som noe som er raskt, enkelt og lystbetont, som vil gjøre at du «får oppfylt dine drømmer». «Jeg har selv erfart hvor pågående markedsføringen kan være, og synes til tider den har vært spekulativ.» (Regjeringen, 2016b).

På samme måte som ved boliglån settes den nominelle renten på et forbrukslån etter en individuell vurdering av låntakers økonomi. Det vil si at kundene med svakest økonomi også må betale den høyeste renten. Det er dyrt å være fattig, som ordtaket sier. Avhengig av den nominelle renten, lånebeløp og nedbetalingstid kan den effektive renten variere mye. Lendo oppgir⁴ at deres laveste nominelle rente er på 6,99 %, mens snittrenten er på 12,1 %. E24 skrev i november 2016⁵ om en aktør som hadde effektive renter opp til 75 %. Til sammenligning viser tall fra SSB⁶ at den gjennomsnittlige renten på nye boliglån i januar 2017 var på 2,49 %.

Mens forbrukslån utbetales direkte til låntakers konto, gir et kredittkort tilgang til et forhåndsbestemt beløp på et betalingskort, som kunden senere må nedbetale. Det typiske kredittkortet gir deg rentefri kreditt i 30-50 dager. Det vil si at det ikke belastes noen renter dersom utestående nedbetales i sin helhet ved forfall på neste faktura. Dersom kredittkortgjelden nedbetales slik at det ikke påløper renter, kan det være attraktivt å benytte kredittkort til hverdagslige handler, ettersom kredittkortene ofte har ulike samarbeidsavtaler med andre selskaper, som sikrer forbrukeren rabatter eller andre kundefordeler. Et kredittkort gir også forbrukeren en større sikkerhet sammenlignet med et vanlig debetkort. Dette skyldes at forbrukeren har anledning til å klage direkte til kredittkortselskapet dersom det forekommer feil eller mangler ved den kjøpte varen, ettersom et kjøp med kredittkort er dekket av Finansavtaleloven i stedet for Kjøpsloven.

⁴ <https://www.lendo.no/>

⁵ <http://e24.no/naeringsliv/laan/gir-forbrukslaan-med-75-prosent-rente/23849531>

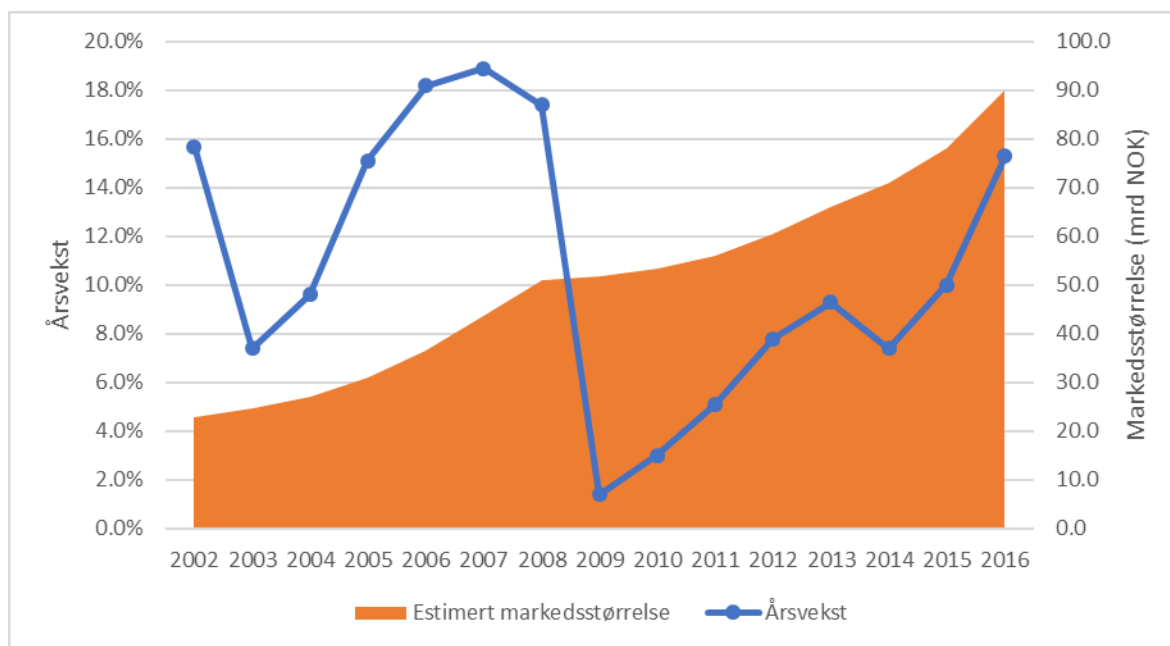
⁶ <https://www.ssb.no/bank-og-finansmarked/statistikker/renter/maaned>

Et kredittkort gir imidlertid forbrukeren anledning til å kun betale et minstebeløp, gjerne minimum 300 kr eller 3 prosent av utestående, og dermed begynner rentene å løpe på det resterende beløpet. Ved utgangen av 2016 var omtrent 70 prosent av kredittkortene rentebærende (Finanstilsynet, 2017b), det vil si at gjelden ikke har blitt nedbetalt i sin helhet ved forfall.

De vanligste kredittkortene i Norge har en effektiv rente på mellom 17 og 26 prosent⁷. Denne renten tilsvarer omtrent det som tilbys på annen usikret kreditt. En annen fellesnevner som viser hvorfor vi gjerne plasserer kredittkortgjeld og annen usikret gjeld i samme kategori, er at begge gir en form for betalingsutsettelse ved at varer eller tjenester kan betales på et annet tidspunkt enn kjøp.

2.2 Utviklingen og situasjonen i markedet

Figur 1: Markedsutvikling - Forbrukslån

Utvikling i forbrukslånemarkedet fra 2002 til 2016. Markedsstørrelsen i årene før 2016 er estimert ut fra prosentene for årsvekst (Finanstilsynet, 2017b).

I Resultatrapport for finansforetak kartlegger Finanstilsynet hvert kvartal utviklingen i forbrukslånemarkedet. Deres tall er basert på et utvalg av 27 foretak, som til sammen dekker

⁷ <http://kredittesten.no/kredittkort/>

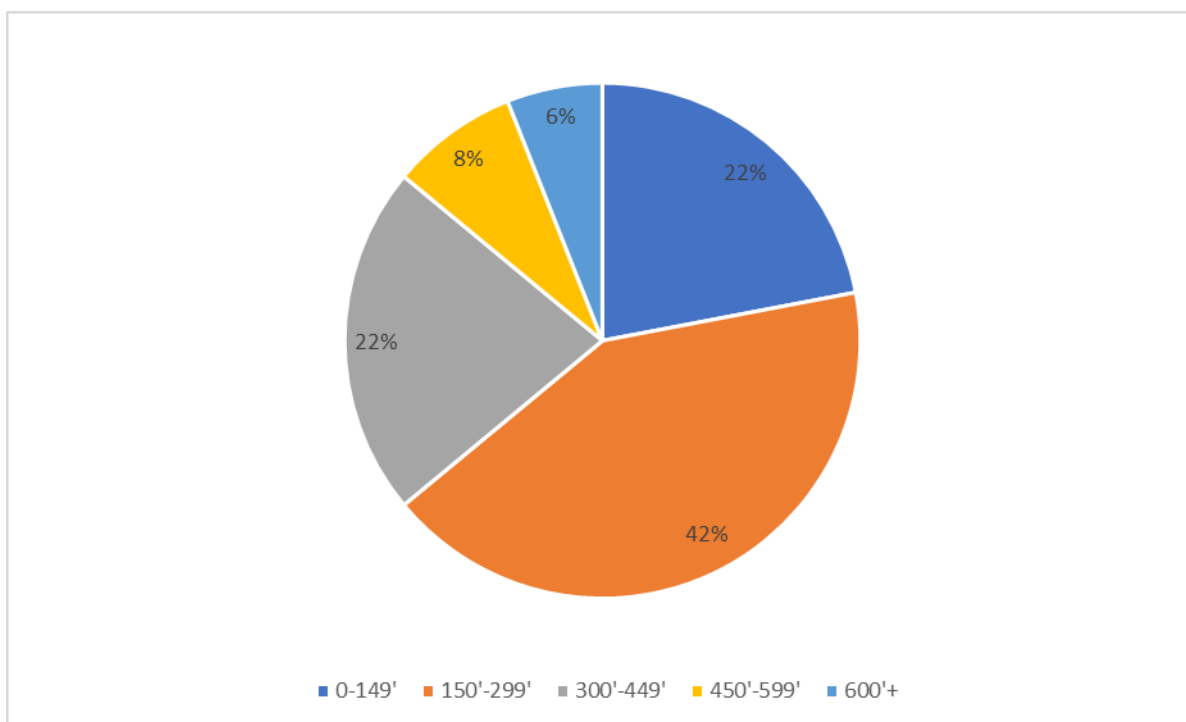
hoveddelen av det norske markedet. Vi ser fra figur 1 at veksten i forbrukslånsmarkedet var meget kraftig i årene før finanskrisen, men avtok rundt tiden da finanskrisen var et faktum. Siden 2009 har veksten vært, med unntak av 2014, kontinuerlig stigende, og markedet er betraktelig større enn det var i årene med kraftigst vekst før finanskrisen. I rapporten for siste kvartal i 2016 (Finanstilsynet, 2017b) rapporteres det at den samlede forbrukslånsgjelden til norske husholdninger i 2016 økte med 15,3 prosent, til rett i overkant av 90 milliarder.

Den sterke veksten i forbrukslån de siste årene har ført til at forbrukslån ved utgangen av 2016 utgjorde omtrent tre prosent av norske husholdningers samlede gjeld. Til sammenligning utgjør studielån omtrent fem prosent av norske husholdningers gjeld (Hagen, mfl., 2017, s. 3). Selv om tre prosent kan høres ut som et lite tall, utgjør dette omtrent 38.000 per husholdning⁸. Det er rimelig at å anta at det er en del husholdninger som ikke har noe forbrukslån, dette ser vi nærmer på i kapittel 4.4. Siden ikke alle har forbrukslån så tilsier det at det gjennomsnittlige lånebeløpet er høyere blant husholdningene som faktisk har slike lån.

Vi har allerede nevnt at forbrukslånbransjen ofte bruker agenter til å videreformidle lånesøknader, en av disse formidlerne er Zmarta Group. Zmarta Group blir brukt av nesten alle bankene i vårt utvalg, og blant flere av forretningsbankene i Norge og internasjonalt. Med jevne mellomrom publiserer Zmarta Group et lånebarometer som blant annet gir informasjon om inntektsfordelingen til deres norske kunder. Siden Zmarta Group blir benyttet av de fleste bankene i vårt utvalg mener vi at figur 2 gir en god indikasjon på inntektsfordelingen i kundeporteføljen til våre utvalgte banker.

⁸ Antall husholdninger var 2.348.797 per 01.januar 2016 ifølge Statistisk sentralbyrå.

Figur 2: Inntektsfordeling blant forbrukslånskunder

(Zmarta Group, 2016)

Figur 2 viser at hele 64 prosent av lånekundene som får utbetalt forbrukslån gjennom agenten Zmarta Group har en årsinntekt under kr 300.000, hvilket indikerer at det er husholdninger med svak økonomi som i størst grad benytter seg av forbrukslån. Lånebarometeret (Zmarta Group, 2016) viser også at størrelsen på utlånene øker. Gjennomsnittsbeløpet for utlån har vokst fra 110.000 til 133.00 fra 2015 til midten av 2016. På denne perioden har også andelen av lånebeløp over kr 300.000 økt merkbart fra 10 til 15 prosent.

Forbrukslånenes høye renter er naturligvis blant det som gjør bransjen interessant for bankene. Selv om man må forvente høyere tap på usikrede lån, har inntektene de siste årene vært høye nok til å sikre en god lønnsomhet i bransjen. Dette har nok vært medvirkende til at det har blitt etablert nye forbrukslånsbanker de siste årene. I tillegg er utlånsporteføljene i stor grad finansiert gjennom innskudd fra kunder, som er garantert gjennom Innskuddsgarantiordningen i Bankenes sikringsfond (Hagen, mfl., 2017, s. 2).

I tidligere tider var frykten for innskuddsflukt fra banksystemet sett på som den mest alvorlige formen for finansiell ustabilitet. Innskuddssikring ble derfor opprettet for å redusere denne faren. Innskuddssikring bidrar imidlertid til å redusere eller eliminere incentivene for innskuddskunder til å vurdere bankens soliditet og risikonivå, ettersom

innskuddet uansett er sikret dersom banken går konkurs. På denne måten reduseres bankenes konsekvenser ved å drive en virksomhet med høy risiko, og dette kan være med på å svekke markedsdisiplinen. Dermed kan en konsekvens av innskuddsordningen være at bankene tar på seg større risiko ved plassering av sine midler enn de ellers ville gjort (Norges Bank, 2004, s. 28-29).

Den norske innskuddsgarantiordningen innebærer at innskuddskunder har sikret et beløp på opptil to millioner i hver bank. En privatperson vil dermed kunne plassere to millioner risikofritt i hver enkelt bank som er med i samarbeidet om Bankenes sikringsfond. Ettersom dette fondet sikrer innskuddene som brukes til finansiering av forbrukslån tilføres Bankenes sikringsfond en god del av risikoen forbundet med utlånene i forbrukslansbransjen. Dette gjør at forbrukslansbankene kan tilby en høy rente på innskudd, ettersom rentemarginen uansett vil være høy når innskuddene blir brukt til å låne ut penger til en mye høyere rente.

Administrerende direktør i Finans Norge, Idar Kreutzer, uttalte i podcasten «Valebrokk og Co.» (Valebrokk, 2017) at han var skeptisk til at tynt kapitaliserte utlånsinstitusjoner kommer inn uten å ha vært med på å bygge opp sikringsfondet og får sine innskudd med høy rente garantert, ettersom bankene deretter snur seg rundt og låner disse innskuddene ut til en svært høy rente. Dette var ikke meningen med innskuddsgarantiordningen.

3. Data

I dette kapittelet vil vi gjennomgå begrunnelsene som ligger bak vår utvelgelse av banker, og dataene som ligger til grunn for våre analyser. Vi har i all hovedsak benyttet oss av kvantitative analyser av årsregnskap for å kunne sammenligne marginer, tapsavsetninger og for å vurdere våre utvalgte bankers håndtering av risiko. Årsregnskap er i all hovedsak kvantitative data, som er informasjon oppgitt i tallstørrelser (Saunders mfl., 2012, s. 472).

3.1 Utvalgte forbrukslånsbanker

Forbrukerrådet har gjennom finansportalen.no utviklet en tjeneste som skal hjelpe forbrukerne til å sammenligne blant annet bankprodukter⁹. Her kan det også sammenlignes lånevilkår på tvers av ulike tilbydere av forbrukslån. Dersom man velger et lånebeløp på kr 50.000 med 5 års nedbetalingstid får man hele 39 forskjellige tilbydere, både sparebanker, forretningsbanker og andre finansinstitusjoner. Det virker som mange av de som bedriver utlån ønsker en del av kaken i dette markedet, som har fremstått så lukrativt de siste årene.

I disse tilbydernes årsregnskaper skilles det som regel ikke i særlig grad på type utlån. Ettersom denne utredningen kun konsentrerer seg om forbrukslån var det naturlig å velge tilbydere som i all hovedsak begrenser virksomheten til forbrukslån, for å gjøre regnskapstallene mest mulig sammenlignbare. I tillegg ønsket vi mest mulig detaljert informasjon om aldersfordelingen på forfalte lån, altså hvor stor andel av låneporteføljen som ved rapporteringstidspunktet befant seg i intervallene 1-30 dager, 31-90 dager og mer enn 90 dager etter forfall. Det var også ønskelig at utlånsporteføljen hadde vært i sterk vekst de siste kvartalene og årene, ettersom vi ønsker å se på i hvilken grad økte utlån har resultert i økt risiko og tap.

Med disse kriteriene i bakhodet ble alle relevante kvartals- og årsregnskap gjennomgått og bedømt. Denne prosessen førte til at vi ble sittende igjen med fem aktører, som alle er forretningsbanker; Komplett Bank, Monobank, Bank Norwegian, Instabank og yA Bank. Disse bankene har alle sine utlån til norske kunder, bortsett fra Bank Norwegian som har en portefølje bestående av omtrent 40 prosent utlån til svenske, danske og finske låntagere.

⁹ <https://www.finansportalen.no/andre-valg/om-finansportalen/>

Ettersom banken ikke oppgir aldersfordelingen på forfalte lån fordelt på de ulike landene er hele porteføljen tatt med. Alternativet ville vært å utelukke Bank Norwegian fra utredningen, noe som ville vært vanskelig på bakgrunn av deres størrelse og posisjon i markedet.

Ettersom vi ønsker å se på vekstselskaper, er det verdt å merke seg at Bank Norwegian, Komplett Bank og yA Bank har stått for 2/3 av veksten i forbrukslån på det norske markedet siden 2014 (Hagen, mfl., 2017, s. 5).

3.2 Årsregnskap

Årsrapporter er finansiell informasjon som skal kunne brukes for rapportering til myndigheter og for å kunne sammenligne, vurdere og analysere finansielle resultater. Vi anser at årsregnskapene publisert av bankene i vårt utvalg har høy troverdighet, da alle er revidert av anerkjente revisjonsselskaper. Dermed antar vi at regnskapsestimatene, verdivurderingene og presentasjonen av den finansielle informasjonen er pålitelig og generelt ikke inneholder vesentlig feilinformasjon. Diskusjoner om tapsavsetningene undervurderer risikoen vil ikke dreie seg om bankene følger rammeverket eller ikke. Vi vil i større grad drøfte om de skjønnsbaserte regnskapsestimatene og risikovurderingen som ligger bak disse estimatene undervurderer risikoen.

For å kunne analysere og lage modeller ut fra tallene i årsregnskapene måtte all relevant informasjon føres over i Excel-ark. Mange dager ble lagt ned på lesing og plotting av årsregnskaper, for å kontrollere sammenlignbarhet, finne godt gjemte detaljer og legge til rette for en enklest mulig bearbeiding av tallene i det videre. En utfordring var at tallene i årsregnskapene ofte inneholdt punktum som tusenskiller, mens Excel oppfattet punktum som desimalskille. Derfor kunne veldig få tall kopieres inn, og måtte derfor plottes inn manuelt ett etter ett. Manuell plotting gir rom for feilkilder, men vi har gjennomført mange kontroller og bør ha unngått store feil.

Figur 3: Eksempel på regnskapsinformasjon

Resultatregnskap

Beløp i tusen kroner	Note	3. kv. 2016	3. kv. 2015	Pr. 3. kv. 2016	Pr. 3. kv. 2015	2015
Sum renteinntekter		753.619	441.372	1.976.175	1.228.376	1.710.409
Sum rentekostnader		86.367	66.045	243.954	218.767	285.817
Netto renteinntekter	9	667.252	375.327	1.732.220	1.009.609	1.424.591
Provisjonsinntekter m.v.	10	67.989	49.000	183.845	130.728	192.647
Provisjonskostnader m.v.	10	29.794	18.900	78.287	54.494	78.248
Netto verdiendringer og gevinst/tap på valuta og verdipapirer	11	5.752	-21.171	78.626	-24.907	-18.674
Andre inntekter		170	-	170	-	214
Netto andre driftsinntekter		44.117	8.930	184.354	51.327	95.939
Sum inntekter		711.369	384.257	1.916.575	1.060.935	1.520.531
Personalkostnader		17.539	15.187	49.648	40.538	56.741
Administrasjonskostnader	12	231.153	127.315	602.592	345.479	477.694
Avskrivninger		3.892	3.194	11.494	12.207	15.477
Andre kostnader	13	11.420	6.400	30.826	14.992	22.137
Sum driftskostnader før nedskrivninger på utlån		264.005	152.096	694.559	413.216	572.050
Nedskrivninger på utlån	3	119.073	53.944	323.594	139.322	207.886
Driftsresultat før skatt		328.291	178.216	898.421	508.397	740.595
Skattekostnad		82.072	48.118	224.605	137.267	199.303
Resultat for perioden		246.219	130.098	673.816	371.130	541.293
Resultat pr. aksje (kroner)		1,39	0,77	3,81	2,18	3,18
Utvannet resultat pr. aksje (kroner)		1,39	0,77	3,81	2,18	3,18

Eksempelen er hentet fra Bank Norwegian sitt kvartalsrapport tredje kvartal 2016.

Vi bestemte oss for å se nærmere på perioden fra andre kvartal i 2015 til og med første kvartal i 2017, for å gi et blikk av utviklingen de siste to årene. For å ha litt å gå på, samt muliggjøre utregning av for eksempel vekstprosent, ble det innhentet informasjon fra alle kvartals- og årsrapporter mellom fjerde kvartal 2014 til første kvartal 2017. Dermed måtte opptil 10 kvartals- og årsrapporter gjennomgås og plottes for hvert av selskapene i analysen. Endringer i regnskaps- og rapporteringspraksis gjorde at alle disse rapportene måtte gjennomgås side for side for å kunne ta hensyn til slike eventuelle endringer. Dette inkluderer også regnskapsnotene, der mye informasjon med relevans for våre analyser kunne skjule seg, som vist ved eksempel i figur 4.

Figur 4: Eksempel på viktig informasjon i regnskapsnotene til yA Bank

2. Tapsavsetninger i resultatet

	1. kvartal		Året
	2017	2016	2016
Kostnadsførte konstaterte tap	14.911	15.027	73.227
Nye individuelle nedskrivninger	111.570	56.266	83.119
Sum nye individuelle nedskrivninger	126.482	71.292	156.345
Tilbakeføring av individuelle nedskrivninger	22.560	9.934	30.026
Sum individuelle nedskrivninger	103.921	61.359	126.320
Tilbakeføring av tidligere konstaterte tap	90.791	4.030	16.301
Endring i gruppenedskrivninger på utlån	5.400	2.512	990
Sum tap på utlån, garantier	18.530	59.840	111.009

Inntektsførte renter fra misligholdte engasjementer	4.970	5.293	1.795
Banken har pr. 31.03.17 tilbakeført tidligere konstaterte tap på 89 MNOK i resultatet og tilbalansen som følge av endret definisjon av konstaterte tap, som innebærer at engasjementer som ved dom får status intet til utlegg ikke lenger kostnadsføres som konstaterte tap. Denne type engasjementer er med virkning fra 31.03 gjenstand for individuelle nedskrivninger som for øvrige misligholdte lån. Definisjon av konstaterte tap: Ved konkurs og akkord som er stadfestet bokfører banken engasjementer som er rammet av slike forhold som konstaterte tap. Dette gjelder også i de tilfeller selskapet på annen måte har innstilt inndrivelse eller gitt av kall på deler av eller hele engasjementer.			

Regnskapene er også en potensiell feilkilde. Under vår gjennomgang av disse rapportene kom vi over enkelte ting vi ikke kunne forklarer eller forstå, hvorpå vi kontaktet de aktuelle bankene for å få en forklaring. Henvendelsene ble enten ikke besvart, eller besvart med en kort beskjed om at selskapet ikke hadde kapasitet til å behandle slike spørsmål. Der slike rariteter ble funnet la vi alltid til grunn at de riktige tallene var de første som ble rapportert. Figur 5 viser et slikt eksempel fra yA Banks årsregnskaper for 2015 og 2016, der beskrivelsen av rapporteringen i 2016 av forfallstallene i 2015 ikke stemmer med tallene som faktisk ble rapportert i 2015. Tallene innenfor de gule rammene burde være identiske, slik de er i de øvrige regnskapsrapportene vi gjennomgikk.

Figur 5: Eksempel på uforklarlige tall.

Aldersfordeling lån i restanse			Aldersfordeling lån i restanse		
Dager forfalt	2015	2014	Dager forfalt	2016	2015
Ikke forfalt	2.797.758	2.006.608	Ikke forfalt	3.822.185	3.192.775
0-30	651.542	449.260	0-30	395.980	328.600
31-90	166.566	108.175	31-90	119.723	94.491
91-	216.346	92.970	91-	295.385	216.346
Sum restanse	1.034.454	650.405	Sum restanse	811.088	639.437
Sum restanse i % av totalt utlån	27 %	24 %	Sum restanse i % av totalt utlån	18 %	17 %

Eksempelen er hentet fra yA Banks årsregnskap for 2015 og 2016. Vi legger til grunn at den gule rammen til venstre er riktig.

I tillegg til kvartals- og årsrapporter har også noe informasjon blitt innhentet fra presentasjoner holdt av selskapene, ofte i forbindelse med fremleggingen av nye rapporter. Under følger en gjennomgang av kildene for regnskaps- og noteinformasjonen som er lagt til grunn i denne utredningen. Alle rapporter som er benyttet er oppført hver for seg i referanselisten i slutten av utredningen.

- Komplet Bank: Hovedsakelig hentet fra kvartals- og årsrapporter. Forfallstall for kvartalene mellom årsrapportene er hentet fra presentasjonene som ble brukt under fremleggelsen av regnskapsrapportene for tredje kvartal i 2016 og første kvartal 2017, samt en investorpresentasjon fra august 2016. All informasjon kan hentes fra Komplet Banks hjemmesider.
- Monobank: I likhet med Komplet Bank hovedsakelig hentet fra kvartals- og årsrapporter, bortsett fra forfallstall og aldersfordeling som er hentet fra presentasjonen som ble brukt under fremleggelsen av regnskapsrapporten for første kvartal 2017. All informasjon finnes på Monobanks hjemmesider.
- Bank Norwegian: Alt er utelukkende hentet fra kvartals- og årsrapporter, som er tilgjengelig fra bankens hjemmesider.
- Instabank: Det meste er hentet fra kvartal- og årsrapporter, bortsett fra forfallstall og aldersfordeling som er hentet fra presentasjonen som ble brukt under fremleggelsen av regnskapsrapporten for første kvartal 2017. All informasjon kan hentes fra Instabanks hjemmesider.
- yA Bank: All informasjon er utelukkende hentet fra kvartals- og årsrapporter, som er tilgjengelig fra bankens hjemmesider. For yA Bank var det, i motsetning til de øvrige bankene i utvalget, ikke mulig å få tak i løpende forfallstall og aldersfordeling for hvert enkelt kvartal. Denne informasjonen er kun tilgjengelig i årsrapportene.

Siden noen kapitler bygger på svært mange årsrapporter, kvartalsrapporter og presentasjoner har vi valgt å ikke referere til de overnevnte kildene løpende i teksten.

I tillegg til bankene i vårt utvalg, har vi benyttet regnskapsrapporter fra Nordax Bank AB i forbindelse med utarbeidelsen av modellen for forventet tap i kapittel 7. All informasjon vi har brukt fra Nordax Bank er hentet fra kvartals- og årsrapporter, som er tilgjengelig fra bankens hjemmesider. Nordax ble valgt som sammenligningsbank ettersom regnskapsrapportene viser utlånsportefølje, aldersfordeling på forfalte engasjementer og tapsavsetninger fordelt på ulike land, henholdsvis Sverige, Norge, Finland og Tyskland.

Dette gjør det mulig å se om forfalls- og misligholdstall stemmer overens med forventninger basert på makroøkonomiske størrelser, på tvers av landegrenser. Banken viser også hvilke prosenttall som brukes i tapsavsetningene i de ulike forfallsintervallene. Ettersom banken har bedrevet utlånsvirksomhet siden 2003, og i Norge siden 2005, vil bankens tall være meget interessante å sammenligne med bankene i vårt utvalg.

Tabell 1: Etableringsår og regnskapsstandard i utvalgte forbrukslånbransjer

Bank	Etableringsår	Regnskapsstandard
Instabank	2016	NGAAP
Monobank	2015	NGAAP
Komplett Bank	2014	NGAAP
Bank Norwegian	2007	IFRS fra 2016
yA Bank	2006	Forenklet IFRS

Som vi ser av tabell 1 har de utvalgte forbrukslånbankene innslag av ulike regnskapsstandarter. Tabellen viser også at det er flere av bankene i vårt utvalg som er blitt etablert de siste årene. Dette tyder på at det har vært så god fortjeneste i markedet at det har forekommet flere nyetableringer. Disse nyetableringene kan muligens bidra til å forklare noe av veksten vi har sett i forbrukslånmarkedet de siste årene. Det er i alle fall liten tvil om at konkurransen i markedet har styrket seg.

De spesialiserte forbrukslånbankene har omtrent 40 prosent av det totale forbrukslånmarkedet i Norge (Hagen, mfl., 2017, s. 5), det vil si omtrent 36 milliarder kroner. Totale utlån i våre utvalgte banker ved utgangen av 2016 utgjorde omtrent 25 milliarder kroner til sammen, dersom vi tar bort Bank Norwegians lån til kunder i utlandet. Det vil si at vårt utvalg utgjør omtrent 70 prosent av markedet blant de spesialiserte forbrukslånbankene, altså et godt utsnitt.

Det ble tidligere vist at Finanstilsynets rapporterte om en årsvekst i 2016 på 15,3, men veksten er mye mer ekstrem dersom vi tar for oss enkeltelskaper. Tabell 2 viser hvordan utlånsporteføljene til våre utvalgte selskaper har vokst i henholdsvis hele 2016 og første kvartal av 2017, både i beløp og prosent. Ettersom Monobank startet sin virksomhet mot

slutten av 2015, og hadde en utlånsportefølje på under 40 millioner kroner ved utgangen av 2015, blir deres prosentvise vekst meget høy. Instabank ble etablert i 2016, så deres portefølje kan ikke sammenlignes med fjorårets.

Tabell 2: Utvikling i utlånsporteføljen til utvalgte selskaper

	Vekst			
	2016		Q1 2017	
	Beløp (i millioner)	Prosent	Beløp (i millioner)	Prosent
Komplett Bank	1,793	110.7%	629	18.4%
Monobank	816	2155.1%	327	38.3%
Bank Norwegian	11,034	77.7%	2,926	11.6%
Instabank	194		332	171.1%
yA Bank	801	20.9%	557	12.0%
Totalt	14,638	74.3%	4,772	13.9%

Vi ser at det er store individuelle variasjoner, og at totalbeløpet i stor grad domineres av Bank Norwegian, men den samlede utlånsporteføljen for våre utvalgte selskaper har økt med hele 74,3 prosent det siste året, noe som er langt over gjennomsnittet for bransjen ifølge tallene til Finanstilsynet. Faktisk er veksten første kvartal av 2017 alene godt over årsveksten i bransjen for flere av bankene vi tar for oss. Det er en ting at små selskaper har en enorm prosentvis vekst, men i denne perioden har også Bank Norwegian hatt en kraftig nominell økning i porteføljestørrelse. Det er også interessant at yA Bank har trappet opp veksttempoet betydelig i første kvartal av 2017, sammenlignet med 2016.

I kapittel 2.2 beskrev vi hvordan forbrukslånsbankene i stor grad finansierer sine utlån gjennom innskudd sikret i Bankenes sikringsfond. Tabell 3 viser at bankene i vårt utvalg ikke er noen unntak, faktisk har alle kundeinnskudd som overstiger størrelsen på utlånsporteføljen. Dette viser at veksten i forbrukslånsbankene i stor grad bestemmes av hvor mye innskudd de klarer å lokke til seg fra allmennheten.

Tabell 3: Utvalgte forretningsbankers forhold mellom innskudd og utlån til kunder.

Bank	Innskudd/Utlån
Komplett Bank	100.6%
Monobank	105.8%
Bank Norwegian	100.1%
Instabank	146.0%
yA Bank	104.0%

Tallene er beregnet fra bankenes årsrapporter for 2016.

4. Risikofaktorer

Vi har allerede nevnt at forbrukslån gjerne har svært høye nominelle og effektive renter. Renten blir satt høyt for å kompensere for den høye risikoen forbundet med usikrede lån, men hva består egentlig denne risikoen av?

4.1 Systematisk og usystematisk risiko

Helt overordnet består kredittrisiko av systematisk risiko og usystematisk (idiosynkratisk) risiko. Mens den systematiske risikoen er både vanskelig å vurdere og umulig å kvitte seg med, kan den usystematiske risikoen i teorien diversifiseres bort. Ettersom den usystematiske risikoen kan diversifiseres bort, kan man etter finansiell teori heller ikke ta seg betalt for den. Vi antar derfor at bankene ikke kan ta seg betalt for den diversifiserbare risikoeksponeringen.

Den usystematiske risikoen kan reduseres eller fjernes ved å strukturere kundeporteføljen slik at risikoeksponeringen rettes mot ulike kundesegmenter. Så lenge ikke tapsfordelingen i de ulike utlånene er 100 prosent korrelert, vil man oppnå en lavere usystematisk tapsrisiko desto flere lån som utbetales. Desto lavere tapskorrelasjonen mellom kundene er, desto større blir diversifiseringseffekten. Det vil derfor være lurt å tilegne seg kunder som arbeider i forskjellige bransjer, er i ulike aldersgrupper og bor i forskjellige deler av landet, for å oppnå en mest mulig diversifisert utlånsportefølje. På denne måten blir mislighold og tap spredd så jevnt som mulig utover i tid, slik at man reduserer risikoen for plutselige store tap.

Systematisk risiko dreier seg i hovedsak om faktorer som er egnet til å påvirke økonomien som helhet. Denne risikoen er det ikke mulig å diversifisere bort, ettersom formuesobjekter vil ha en høy grad av samvariasjon for endringer i økonomien. Ekstreme eksempler på slike endringer vil være resesjon eller kollaps i markeder. Forbrukslån og annen usikret gjeld er svært eksponert mot denne typen risiko, fordi disse gjeldsinstrumentene kollapser først i de tilfeller der den systematiske risikoen blir utløst (Ciby, 2013. s. 254).

4.2 Risikohåndtering

Hagen, mfl. (2017, s. 2) hevder at misligholdte forbrukslån kan forsterke en eventuell resesjon i Norge. Hvis renteutgiftene blir for store for noen husholdninger, spesielt ved bortfall av inntekt, vil mange av de sårbare husholdningene misligholde lånene og dermed måtte kvitte seg med formuesobjekter. Dette kan for eksempel medføre en stor økning i antall boliger til salgs. Er økonomien i resesjon kan boligmarkedet være et allerede fallende marked og et økende tilbud av boliger vil således kunne forsterke en eventuell nedadgående prisspiral, som igjen forsterker resesjonen.

Regjeringen (Regjeringen, 2016c) og Finanstilsynet har iverksatt flere tiltak for å begrense denne økende gjeldsveksten, som indirekte og direkte kan ha en innvirkning på forbrukslånbransjen. Tiltakene i den nye boliglånsforskriften inkluderer blant annet strengere krav til egenkapital, betjeningsevne og gjeldsgrad for boliglåntakere. Idar Kreuzer, administrerende direktør i Finans Norge, uttalte i en paneldebatt (DN, 2017) at regulering av boliglån kan ha «utilsiktede sideeffekter» i form av en «ikke bærekraftig vekst av forbrukslån». Ekspansiv pengepolitikk med lave renter medfører at bankene ønsker å tilføre likviditet i markedet. Boliglånsforskriften gjør at denne likviditeten ikke i like stor grad kan kanaliseres ut via boligmarkedet, og dermed må bankene benytte seg av andre former for utlån.

Som nevnt i innledningen er også gjeldsregister et tiltak som har vært ute til høring, og som pr 11. juni 2017 avventer annen gangs behandling av Stortinget, nå under navnet «Lov om gjeldsinformasjon ved kredittvurdering av privatpersoner». Med nåværende praksis har bankene kun mulighet til å kontrollere størrelsen på en privatpersons gjeld ved å se på skattemeldingen (tidligere selvangivelsen), og denne informasjonen blir fort utdatert da nylige lånopptak ikke vises. Med et gjeldsregister vil bankene derimot ha mulighet til å sjekke hva kunden har tatt opp av lån også i inneværende år.

Finanstilsynet (2017a) har også kommet med nye retningslinjer for «forsvarlig utlånspraksis for forbrukslån», for å dempe en utvikling de mener er «urovekkende». Hovedtrekkene i disse retningslinjene er at kundenes betjeningsevne skal tåle at gjeldsbyrden får en renteøkning på 5 prosentpoeng, at kundens samlede gjeld ikke bør overskride fem ganger brutto årsinntekt, og det bør ikke avtales løpetid på over 5 år. Slike bransjereguleringer kan ofte virke nødvendige, men det er ikke alltid like lett å forutse om de vil ha den ønskede effekten.

4.3 Forventet tap

Ifølge Ciby (2013, s. 165) beregner kredittbransjen risiko på bakgrunn av kvantitative mål som misligholdssannsynlighet (PD - Probability of default) og tap gitt mislighold (LGD - Loss given default), hvor produktet av disse faktorene gir forventet tap (EL - Expected loss).

$$EL = PD \times LGD$$

LGD er andelen av et lån som banken i gjennomsnitt forventer å tape dersom låntaker misligholder, uavhengig av om banken selv forsøker å inndrive kravet eller benytter et inkassoselskap. I noen tilfeller velger forbrukslånsbankene å selge et misligholdt lån for å raskere frigjøre likviditet som kan brukes til nye utlån. Dette kan også påvirke det forventede tapet ved mislighold.

$$LGD\% = 1 - (Recoveryrate)$$

PD skal tilsvare den gjennomsnittlige sannsynligheten for at låntaker misligholder lånet. Denne sannsynligheten er gjerne tidsbegrenset til en viss periode, for eksempel sannsynligheten for at et lån misligholdes innen ett år. PD benyttes for å vurdere kredittkvaliteten, prise risikoen til de finansielle instrumentene og allokere kapitalen i kundegruppen. PD er en sannsynlighet mellom 0 – 100%, desto høyere PD, desto større risikopremie bør långiver prise inn i lånet. Misligholdssannsynligheten blir beregnet ved hjelp av historiske misligholdstall og er basert på kredittvurderinger (Ciby, 2013, s. 165). I en portefølje vil PD være mer komplisert å beregne, fordi korrelasjonen mellom de individuelle lånene vil påvirke misligholdsannsynligheten og korrelasjonen mellom alle lånene er tilnærmet umulig å beregne sannsynligheten

En av bankene som presenterer disse misligholdsannsynlighetene er Bank Norwegian (2016, s. 17), nedenfor er et utklipp av deres årsrapport 2016.

Figur 6: Utklipp fra Bank Norwegians årsrapport 2016

Note 6. Risikoklassifisering

Beløp i tusen kroner	Misligholds- sannsynlighet	Brutto utlån	
		2016	2015
A	0 - 0,9 %	3.697.800	2.295.002
B	1 - 2,9 %	9.419.239	5.257.335
C	3 - 4,9 %	3.262.829	1.727.698
D	5 - 8,9 %	2.729.169	1.433.251
E	9 - 14,9 %	1.608.348	929.614
F	15 - 19,9 %	552.473	343.250
G	20 - 29,9 %	682.154	392.763
H	30 - 39,9 %	322.641	166.216
I	40 - 54,9 %	310.436	175.299
J	55 - 100 %	259.842	152.971
S	23,0 %	370.000	241.598
T	27,0 %	111.771	35.212
U	74,0 %	204.539	93.693
V	100,0 %	1.276.949	695.120
W	100,0 %	389.025	122.829
Totalt klassifisert		25.197.214	14.061.851
Ikke klassifisert	2,5 %	36.734	138.297
Totalt		25.233.948	14.200.148

Risiko er klassifisert på følgende måte: A = laveste risiko, W = høyeste risiko

Denne fremstilling av risikoklasser viser et statisk bilde av misligholds sannsynlighetene, realiteten er gjerne mer dynamisk, der risikofaktorer som påvirker en risikoklasse kan påvirke alle risikoklassene. Morten Balterzen, finanstilsynsdirektør, har i overnevnte paneldebatt (DN, 2017) uttalt at bankenes mikrorisikovurdering er bra, men «det bygger seg opp en systemrisiko som bankene ikke ser og som ikke er internalisert i den enkelte banks risikovurderinger.». Mikrorisikovurderinger er kredittvurderinger av betjeningsevne og sikkerhet, så kalt kundescoring. Systemrisikoen Balterzen er bekymret for, dreier seg om at det foreligger en skjult korrelasjon mellom lånene som først viser seg i nedgangstider. Høyere tapsavsetning i bankene er en naturlig start for å lage en buffer mot denne risikoen. Med større tapsavsetning kan bankene bygge opp kapital slik at utlåns villigheten ikke blir borte i dårlige tider.

Vi vil i kapittel 7 estimere misligholds sannsynligheter, tap gitt mislighold og forventet tap for våre utvalgte banker. En slik estimering er interessant fordi vi kan se om våre utvalgte bankers tapsavsetning i noen særlig grad tar hensyn til fremtidige forventet tap. Undervurdering av fremtidige tap var en av hovedmomentene som førte til finanskrisen.

Som figur 1 viser så hadde bankene svært høy utlåns villighet forut finanskrisen. Den samme tendensen ble observert i boligmarkedet i USA før finanskrisen, der utlånsveksten var høy og såkalte «subprime», kunder med høy misligholds sannsynlighet, fikk lån. Ifølge Grytten og

Hunnes (2016, s. 250) fikk kundene disse lånene fordi renten på lånene var høy og fortjenesten god. Kundeporteføljene ble vurdert til å være veldiversifisert, panteverdien på boligen var stigende og risikoen ble derfor vurdert som lav. Realiteten var at tapskorrelasjonen i nedgangstider mellom disse lånene var svært høy, slik at de faktorene som utløste mislighold påvirket ikke bare en liten del av porteføljen, men hele.

Spørsmålet er om det er faktorer i det makroøkonomiske bildet i Norge som tyder på at den systematiske risikoen har økt. Vi ønsker å trekke frem to faktorer som kan ha betydning for den langsiktige systematiske risikoen i Norge. Den ene faktoren er at reallønnsveksten har snudd. Ifølge SSB (2017) var den gjennomsnittlige lønnsveksten for alle sektorer 1,6% i 2016, det er den laveste målt på 2000- tallet. Bruker vi SSB¹⁰ sin egen prisendringskalkulator fra januar 2016 til januar 2017 ser vi at prisendringen har vært på hele 2,8%, betydelig større enn lønnsveksten. At lønnsveksten er lavere enn inflasjonen betyr at reallønnsveksten er negativ og at den generelle kjøpekraften blir redusert. Dette har betydning for våre utvalgte banker fordi de tidligere har kunne forventet en bedring i betjeningsevne ved økt reallønn og dermed kunne akseptere en dårligere betjeningsevne i dag. Ved negativ reallønnsvekst kan de forvente en dårligere betjeningsevne i fremtiden.

Den andre faktoren er en mye lavere oljepris. Svært høye oljepriser har historisk vært en sterk driver for økonomisk vekst i Norge. Hvis oljeprisen fortsetter å være lav vil vi trolig se en redusert sysselsettingsvekst og økt ledighet. Lindorff er et av de ledende selskapene innen betalingsoppfølging i Europa og skriver i Lindorffanalysen (2017, s. 8) at sysselsetting og betalingsanmerkning har en klar sammenheng, samtidig hevder de at i oljeavhengige fylker som Rogaland er det en sterk vekst i betalingsanmerkninger. Dette er en indikator på at systematiske risikofaktorer klart påvirker tapene til våre utvalgte banker. Hvor stor denne påvirkninger er avhenger av kundeporteføljen og hvor sårbare kundene er.

4.4 Sårbare kunder

For å undersøke den underliggende risikoen i utlånsporteføljene har vi ønsket å se på soliditeten til kundene som benytter seg av usikrede lån. Siden vi ikke har mulighet til å få den faktiske kundeinformasjonen, benytter vi datagrunnlaget fra to ulike

¹⁰ <https://www.ssb.no/kpi>

spørreundersøkelser. Spørreundersøkelsene er *Levekårsundersøkelsen 2016* og *Undersøkelse om norsk husholdsøkonomi 2015*, disse er gjennomført på vegne av henholdsvis SSB og NOVA. Formålet med disse spørreundersøkelsene er å kartlegge den økonomiske situasjonen til norske husholdninger.

Datagrunnlaget fra disse spørreundersøkelsene blir for oss sekundærdata. Sekundærdata er data som er innsamlet for å svare på en annen problemstilling enn vår egen (Saunders, mfl. 2012, s. 310). Det positive ved at vi benyttet sekundærdata er at vi får tilgang til langt flere observasjoner enn vi kunne klart å skaffe selv. Det negative med sekundærdata er at vi personlig ikke kan garantere for datakvaliteten og at de som har samlet inn denne dataen kan ha hatt et annet formål enn oss.

Levekårsundersøkelsen 2016 er spørreundersøkelser gjennomført av Statistisk Sentralbyrå siden 2011, og er en del av The European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC). Formålet med levekårsundersøkelsene er å kartlegge ulike levekårskomponenter som økonomi, boforhold, utsatthet for lovbrudd, helse, utdanning og arbeidsforhold. Utvalget fra undersøkelsen er i underkant av 7000 respondenter. Utvalget skal være representativt for den norske befolkningen. Dataen fikk vi utlevert av Norsk senter for forskningsdata. Levekårsundersøkelsen har høy reliabilitet ettersom svarene er innhentet av SSB. At sekundærdata har høy reliabilitet betyr at både datainnsamlingen og kilden til dataen er pålitelig, med lite målefeil og objektiv innsamling (Saunders, mfl. 2012, s. 324).

Dataen fra *Undersøkelse om norsk husholdsøkonomi* er referert i NOVA notat nr 3/ 16, *Nordmenns gjeld og formue høsten 2015* og vi har fått dataen utlånt av Lars Gulbrandsen fra NOVA. Undersøkelsen har rundt 2.000 respondenter og formålet er å kartlegge gjeldsbelastningen og den økonomiske soliditeten til norske husholdninger. Datagrunnlaget fra *Undersøkelse om norsk husholdsøkonomi* er innhentet av TNS Gallup og behandlet av NOVA. TNS Gallup lever av å innhente datagrunnlag, hvis deres data viser seg å ha lav reliabilitet vil verdien av deres produkt være tapt. Undersøkelse om norsk husholdsøkonomi er finansiert av Finans Norge. Hvis finansieringskilden har en påvirkning i dette tilfellet, vil det i større grad påvirke rapporten enn datainnsamlingen, da TNS Gallup her leverer til NOVA og ikke direkte til Finans Norge.

Av disse to undersøkelsene er det NOVA-undersøkelsen som for vår utredning har høyest validitet. Validitet dreier seg om at man faktisk måler det man ønsker å måle (Saunders, mfl. 2012, s. 193). NOVA-undersøkelsen har høy validitet fordi denne undersøkelsen har spesifiserte variabler direkte knyttet til forbrukslån og kredittkortlån, og spørsmålene er stilt

slik at svarene i stor grad måler det vi lurer på. Levekårsundersøkelsen har på sin side noe lavere validitet, da den ikke har en variabel som direkte skiller ut forbrukslån.

Potensielle feilkilder er mulig utvalgsskjevhet i undersøkelsene, det betyr at de som svarer på undersøkelsene ikke er representativt for befolkningen eller de kundene vi ønsker å vurdere. Systematiske målefeil er også en mulighet, folk ønsker å fremstå bedre, selv i anonyme spørreundersøkelser. I våre analyser kan slike målefeil slå ut i at folk svarer bevisst uriktig om deres økonomi eller betjeningsevne.

Vi benytter disse undersøkelsene som indikatorer på sårbarhet og risiko i kundeporteføljen, men konkluderer ikke direkte på dette datagrunnlaget alene.

Vi kommer først til å presentere noen av svarene fra *Undersøkelse om norsk husholdsøkonomi* deretter presentere de svarene vi mener er relevant fra *Levekårsundersøkelsen 2016*.

Vi har gjort svært lite trimming eller manipulasjon av dataene vi har fått tilsendt. Vi har kun trukket ut de observasjonene som ikke har svart på spørsmålene vi undersøker. Fremgangsmåten vi har benyttet er frekvenstelling og krysstabulering, dette for å si noe om andelen med usikret kreditt og hva denne andelen sier om sin økonomiske situasjon.

Vi startet med å se på hvor mange som svarte de benyttet usikrede lån. 21% svarer at de har enten kredittkortlån eller andre forbrukslån. Videre ønsket vi å se hva andelen med usikret kreditt svarte om sin økonomiske situasjon:

Tabell 4: NOVA-undersøkelsen; Husholdningens økonomiske situasjon

Hvordan er den nåværende økonomiske situasjonen for husholdningen din?	Har kredittkortlån	Andre forbrukslån	Har ikke slike lån
Pengene strekker ikke til	10,1 %	11,8 %	2,0 %
Må benytte sparepenger for å få endene til å møtes	4,3 %	5,9 %	4,5 %
Klarer seg akkurat	31,5 %	34,5 %	19,4 %
Klarer seg så bra at jeg/vi kan spare litt	47,1 %	42,9 %	53,0 %
Klarer seg så bra at vi kan spare mye	5,8 %	3,4 %	19,7 %
Vet ikke	1,1 %	1,7 %	1,5 %
Sum	100,0 %	100,0 %	100,0 %
Observasjoner	276	119	1362

Svarene viser at omtrent 10% av de med kredittkortlån og 12% av de med andre forbrukslån svarer at pengene ikke strekker til. Av de uten slike lån svarer bare 2% at pengene ikke

strekker til, dette er en betydelig mindre andel enn de med kredittkortlån eller andre forbrukslån. Videre svarer 52% av de med andre forbrukslån at de klarer seg akkurat eller dårligere, av de uten slike lån så er det kun 26% som svarer det samme. Svarene tyder på at husholdninger med kredittkortlån eller andre forbrukslån har en klart mer sårbar økonomisk situasjon.

At husholdninger med kredittkortlån eller andre forbrukslån er mer sårbare kommer også frem i svarene fra spørsmål om betalingsproblemer.

Tabell 5: NOVA- undersøkelsen; Husholdningens betalingsproblemer

Hvor ofte har husstanden din i løpet av det siste året kommet opp i situasjoner hvor en ikke har penger til å betale regninger eller avdrag innen forfallsdato - og derfor har mottatt betalingspåminnelse?	Har kredittkortlån	Har andre forbrukslån	Har ikke slike lån
Svært ofte	2,9 %	5,0 %	0,3 %
Ofte	4,7 %	6,6 %	0,8 %
Av og til	13,7 %	12,4 %	3,0 %
Har forekommet	24,9 %	22,3 %	8,9 %
Aldri	53,4 %	53,7 %	86,2 %
Vet ikke	0,4 %	0,0 %	0,8 %
Sum	100,0 %	100,0 %	100,0 %
Observasjoner	277	121	1365

Vi ser av tabell 5 at husholdninger med kredittkortlån eller andre forbrukslån er mye mer utsatt for betalingsproblemer enn det som er tilfelle hos de som ikke har slike lån. 11,6% av de med andre forbrukslån har hatt betalingsproblemer ofte eller svært ofte, andelen med kredittkortlån som svarer det samme ligger på 7,6%. Differansen mellom de med kredittkortlån og andre forbrukslån kan skyldes at de med andre forbrukslån typisk har et høyere lånebeløp enn de med kredittkortlån. Vi ser fra undersøkelsen at 36% svarer de har 100 000kr eller mer i forbrukslån, mot 18% som svarer de har 100 000kr eller mer i kredittkortlån. At kunder med høyere lånebeløp er mer utsatt for betalingsproblemer, er en indikator på at banker som har høye gjennomsnittlige lånebeløp er utsatt for mer risiko.

Av respondentene uten forbruks- og kredittkortlån lån svarer kun 1,1% at de har hatt betalingsproblemer ofte eller svært ofte, og hele 86,2% svarer at dette aldri har skjedd. Vi ser at en langt mindre andel av respondentene med forbruks- eller kredittkortlån oppgir at de aldri har hatt betalingsproblemer.

Vi fant også 39 personer som svarer at de har benyttet kredittkortlån eller forbrukslån for å finansiere boligkjøp, hvilket utgjør 1,8% av det totale utvalget. Av disse har kun 4 fortsatt løpende kredittkort- eller andre forbrukslån. Det er altså en tilsynelatende liten andel av de med løpende kredittkort- eller andre forbrukslån som har benyttet disse til å finansiere boligkjøp. Likevel, dette datasettet er fra 2015, i 2017 så har det kommet nye boliglånsforskrifter som stiller enda større krav til egenkapital og betjeningsevne. Bankene har ikke mulighet til å sjekke hvilke forbrukslån kunden har tatt i 2017, før skattemeldingen for 2017 er klar på våren 2018. Det er derfor muligheter for at en større andel av befolkningen har benyttet forbrukslån til å finansiere boligkjøp enn det undersøkelsen i 2015 viste. Eksempelvis skriver NRK (Reinholdtsen og Strømmen, 2017)¹¹ at 1 av 5 eiendomsmeglere har opplevd at «boligkjøpere bruker kostbare forbrukslån som egenkapital». Hvis sårbare husholdninger benytter forbrukslån med høy rente til å finansiere boligkjøp utsetter de seg for meget høy risiko og sannsynligheten for mislighold kan være høyere.

Svarene fra *Levekårsundersøkelsen 2016* er ikke direkte sammenlignbare med svarene presentert ovenfor. Svarene i denne undersøkelsen skiller kun mellom lån med sikkerhet i bolig og andre lån uten sikkerhet i bolig. Lån uten sikkerhet i bolig, heretter kalt *andre lån*, inkluderer billån, kredittkortlån, forbrukslån og lignende. Andelen av utvalget med *andre lån* er som forventet større enn den andelen vi observerte i NOVA-undersøkelsen. Fra *Levekårsundersøkelsen 2016* svarer 31% av utvalget at de har *andre lån*. I NOVA-undersøkelsen svarte 21% at de hadde kredittkortlån eller forbrukslån, men dersom vi legger til andelen som svarer de kun har billån, men hverken kredittkortlån eller andre forbrukslån, utgjør også dette tilnærmet 31% av utvalget. Med dette som bakteppe antar vi det i hovedsak er respondenter med billån som utgjør differansen mellom utvalgene.

Også i *levekårsundersøkelsen* søkte vi etter svar på spørsmål om stabiliteten til husholdninger med andre lån og deres evne til å takle finansielt stress. Et av de spørsmålene vi fant var om respondentene selv følte de kunne klare uforutsette utgifter på 10 000kr, og svarene var som følger.

¹¹ <https://www.nrk.no/norge/bruker-kostbare-forbrukslan-som-egenkapital-1.13360410>

Tabell 6: Levekårsundersøkelsen; Takle finansielt stress

Andre lån	Kan klare uforutsette utgifter på 10 000kr			Observasjoner
	Ja	Nei	Totalt	
Ja	79,62 %	20,38 %	100,00 %	2208
Nei	86,26 %	13,74 %	100,00 %	4476
Totalt utvalget	84,07 %	15,93 %	100,00 %	6684

Andelen med andre lån som svarer at de ikke vil klare uforutsette utgifter på 10 000kr er hele 20,38%, denne andelen er 6,64 prosentpoeng høyere enn de som svarer det samme uten andre lån.

I undersøkelsen ble det også stilt spørsmål om «Hvor vanskelig er det å få endene til å møtes?».

Tabell 7: Levekårsundersøkelsen; Hvor vanskelig er det å få endene til å møtes?

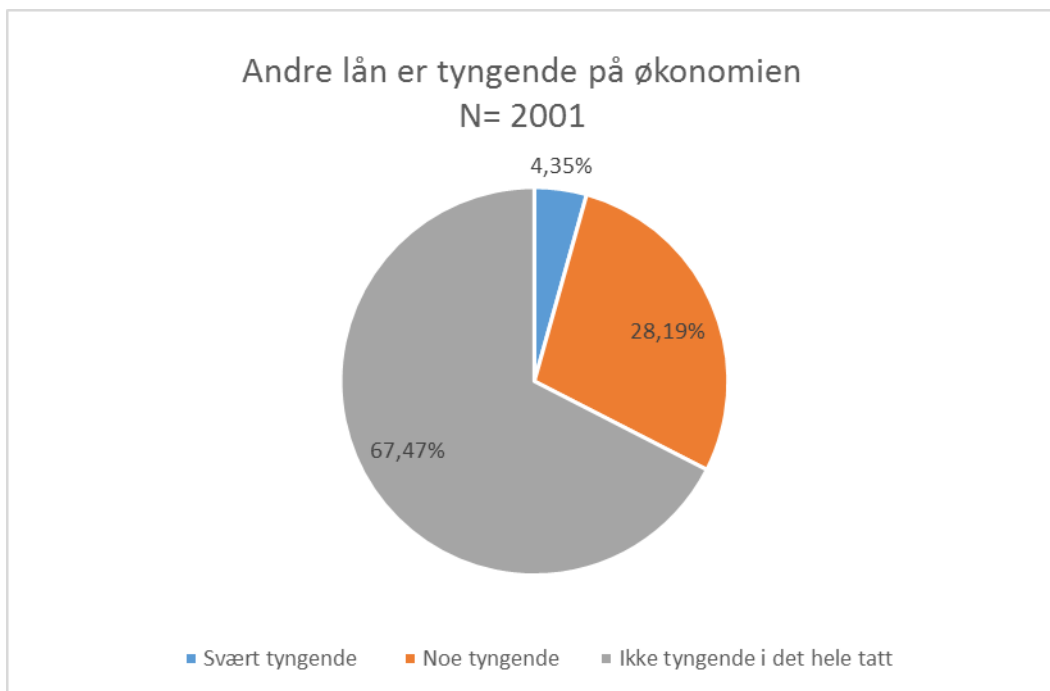
Hvor vanskelig er det å få endene til å møtes?							
Andre lån	Svært Vanskelig	Vanskelig	Forholdsvis vanskelig	Forholdsvis lett	Lett	Svært lett	Totalt
Ja	2,31 %	3,58 %	10,42 %	34,24 %	31,79 %	17,66 %	100,00 %
Nei	1,32 %	2,48 %	5,99 %	25,74 %	0,04 %	28,31 %	100,00 %
Totalt i utvalget	1,65 %	2,84 %	7,45 %	28,55 %	34,72 %	24,79 %	100,00 %

Spørsmålet om «Hvor vanskelig er det å få endene til å møtes?» er ganske likt spørsmålet som ble presentert i tabell 4 «Hvordan er den nåværende økonomiske situasjonen for husholdningen din?». Svarene fra dette spørsmålet viser det samme bildet som vi så tidligere; de med andre lån tyder på å være mer sårbare enn de uten andre lån. Differansen mellom det totale utvalget og de med andre lån er mindre enn den differansen mellom respondentene med og uten usikret kreditt, som vi så i tabell 4. Forklaringen på at differansen er mindre kan være at i andre lån er det flere kunder som har lån med sikkerhet i

eiendeler som bil eller lignende. Dersom man har mulighet til å gi sikkerhet i eiendeler er man gjerne i en bedre økonomisk situasjon enn de som ikke har den muligheten.

Et annet spørsmål i undersøkelsen var «I hvilken grad tynger utgiftene til renter og avdrag på andre lån husholdningens økonomi?» dette spørsmålet er interessant for oss fordi vi tolker det slik at et tyngende lån begrenser den økonomiske handlingsfriheten til husholdningen.

Figur 7: I hvilken grad er rentene og avdrag på andre lån tyngende på husholdningens økonomi

32,54% svarer at andre lån er noe tyngende eller svært tyngende. Dette kan tyde på at en stor andel av de med andre lån føler at de har begrenset økonomisk handlingsfrihet på grunn av disse lånene.

Datasettene fra NOVA-undersøkelsen og levekårsundersøkelsen har vist oss at mange husholdninger med kredittkortlån, andre forbrukslån, eller lignende fremstår som vesentlig mer sårbare enn husholdninger uten slike lån.

Husholdninger som har lån med høy rente kan ha en mer begrenset økonomisk handlingsfrihet, og må i større grad prioritere hvis de blir utsatt for finansielt stress. Blir husholdningene nødt til å foreta sterke prioriteringer er det naturlig at regninger til forbrukslån eller kredittkort blir nedprioritert til fordel for regninger til boliglån, strøm eller andre livsnødvendige utgifter.

5. Rapporteringsregler og rammeverk

Før vi går videre og diskuterer den faktiske tapsavsetningen i bransjen ønsker vi å gjøre rede for de regnskapsmessige prinsippene og standardene som ligger til grunn for disse tapsavsetningene. Vi trenger redegjørelsen slik at vi senere kan diskutere om kommende regnskapsmessige endringer er egnet til å kunne endre bransjepraksisen og utviklingen i en retning som gir et riktigere bilde av risikoen enn det vi ser i dag. Våre utvalgte banker benytter enten IFRS eller NGAAP.

International Financial Reporting Standards (IFRS) er internasjonale, standardiserte rapporteringsregler som blir utviklet og publisert av The International Accounting Standards Board (IASB) og benyttes i over 100 land. Formålet er å skape internasjonale sammenlignbare rapporteringsregler slik at selskaper, investorer, myndighetene og andre brukere av regnskapet kan sammenligne finansielle resultater (IFRS Foundation, 2016). Forenklet IFRS kan benyttes av selskaper som har mulighet til å velge mellom NGAAP og IFRS, og er et alternativ til full IFRS. Hvis selskapet benytter forenklet IFRS så gjennomføres innregning og måling etter IFRS, mens noteinformasjon følger regnskapsloven og god regnskapsskikk (PwC, 2015. s. 5).

Norwegian Generally Accepted Accounting Principles (NGAAP) er en samlebetegnelse for de rapporteringsreglene og prinsippene som følger av regnskapsloven, norske regnskapsstandarter og god regnskapsskikk. Formålet med regnskapsloven er at den finansielle rapporteringen skal gi et rettviseende bilde av den økonomiske tilstanden i selskapet. Det er fremmet forslag om å gjøre betydelige endringer i regnskapsloven, og Regjeringen (2017a) har nedsatt et regnskapslovutvalg som har gjennomført to utredninger, *NOU 2015: 10* og *NOU 2016: 11*, mandatet har blant annet vært å tilpasse regnskapsloven til forventede EØS-forpliktelser. I utredningene blir det fremmet en rekke forslag om hvordan regnskapsloven kan harmoniseres med internasjonale direktiver. Hvis forslagene blir vedtatt, vil forskjellene mellom IFRS og NGAAP bli mindre. Det som er obligatorisk etter IFRS 9 kan dermed på sikt få betydning for de som benytter NGAAP.

Vi vil i dette kapittelet også se på hvilke føringer de ulike standardene gir vedrørende balanseføring av utlån og hvilke kriterier som skal legges til grunn når det nedskrives og avsettes for tap. Videre vil vi gi en beskrivelse av hva som blir nytt i IFRS 9. Dette er selvfølgelig relevant for de selskap som allerede fører etter IFRS, men det er også relevant

for de selskap som fører etter NGAAP. Det er også et moment at mange av forbrukslånbankene har så stor vekst at det er sannsynlig at de før eller senere må hente inn kapital fra det noterte markedet. Banker som henter kapital fra børsnoterte markeder må benytte IFRS.

Majoriteten av finansieringsforetakene i vårt utvalg har unotert aksjekapital og det stilles derfor ikke krav til å benytte IFRS. Med unotert aksjekapital kan selskapet velge mellom IFRS, forenklet IFRS og regnskapsloven (RL). Selskap som følger regnskapsloven benytter NGAAP også kalt god regnskapsskikk (GRS). Tabell 8 viser hvilke mulige rapporteringsregler de ulike type foretakene kan følge.

Tabell 8: Regnskapsspråk

Rapporteringsregler Type foretak	IFRS	Forenklet IFRS	NGAAP/ Regnskapsloven (GRS)	RL § 1-6
Børsnoterte foretak	X			
Øvrige foretak	X	X	X	
Små foretak ¹²	X	X	X	X

5.1 Gjeldene praksis for nedskrivning av utlån

De fleste bankene i vårt utvalg benytter NGAAP, det betyr at *NRS 18-Finansielle eiendeler og forpliktelser* er det aktuelle rammeverket for verdivurdering og måling av utlån. Formålet med *NRS 18-Finansielle eiendeler og forpliktelser* er å gi føringer på hva som er den regnskapsmessige behandlingen av finansielle eiendeler og forpliktelser, basert på kravene i regnskapsloven og god regnskapsskikk. I standarden finner vi at det er kapittel 5 i regnskapsloven som gjelder for verdsettelse av utlån, og at disse finansielle eiendelene skal vurderes til vederlaget på transaksjonstidspunktet, altså virkelig verdi ved første innregning i balansen. Videre måling skal gjøres til amortisert kost. Nedskrivning skal gjøres hvis verdifallet forventes å bli varig.

For bankene som benytter IFRS var *IAS 39-Financial Instruments: Recognition and measurement* den relevante standarden. Denne standarden vil bli erstattet med IFRS 9, men

¹² Ikke overskride 2 av 3; Salgsinntekt: 70 millioner, Balansesum: 30 millioner, gjennomsnittlig ansatte: 50 årsverk

kan fortsatt benyttes frem til 01.01.2018. For nedskrivning av utlån etter IAS 39 skal det foreligge objektive tapshendelser. Kriteriene som benyttes for å fastsette en objektiv tapshendelse er vesentlig finansielle problemer hos låntaker, kontraktsbrudd eller mislighold av avdrag og renter og stor sannsynlighet at for at låntaker vil gå konkurs.

Objektive tapshendelser er ikke like tydelig definert i NGAAP-standarden NRS 18. Allikevel ser vi at de bankene som benytter NGAAP, presenterer en metode som indikerer at kriteriene og vurderingen bak nedskrivninger og tapsavsetninger er svært lik metoden beskrevet i IAS 39. Kriteriene for objektive tapshendelser er ikke spesielt presise og gir derfor betydelig rom for skjønn. Fra årsrapportene kommer det frem at alle våre utvalgte banker skriver at de benytter denne praksisen.

For regnskapsføring av utlån og fordringer virker det som forskjellen mellom IAS 39 og NRS 18 i praksis er svært liten. De små forskjellene gjenspeiles i Bank Norwegians årsregnskap for 2016, der overgangen fra NGAAP til IFRS utgjør en ubetydelig endring i verdi på engasjementene. Bank Norwegian skriver i samme rapport at de forventer at det vil forekomme endringer i bankens nedskrivninger som følge av IFRS 9, men at ålitelige estimater ikke foreligger ennå.

Alle finansieringsinstitusjonene, uavhengig av om de fører etter NGAAP eller IFRS, benytter amortisert kost for regnskapsføring av utlån, der renteinntektene inntektsføres ved bruk av en effektivrentemetode. Før vi går videre og drøfter problemer med dagens regnskapspraksis i bankene ønsker vi å gjøre rede for hva amortisert kost er og hvordan det beregnes, da vi senere vil vise hvordan nedskrivning og tapsavsetning påvirker inntektsføringen og amortisert kost.

5.2 Amortisert kost

Ifølge EY (2012, s. 296) er amortisert kost en metode som benyttes når endringer i markedsrenten ikke løpende regnskapsførers. Metoden er kun aktuell når det finansielle instrumentet har faste eller bestembare kontantstrømmer. For å gjøre det klart hva amortisert kost er vil vi presentere et eksempel på hvordan amortisert kost beregnes.

Anta at Brutto finans har gitt ut et annuitetslån til pålydende 100 000kr med løpetid på 5 år, lånet er usikret og med høy risiko, og den nominelle rentesatsen er 10%. Kunden må betale et årlig terminbeløp, inkludert avdrag og renter, på 26 380kr pluss et årlig termingebyr på

750kr. Kunden må også betale et etableringsgebyr på 2000kr. Vi har selv laget beregningen med inspirasjon fra EY (2012, s. 299). Vår beregning er tilpasset långiver og forbrukslånbransjen, mens EY sitt eksempel tar utgangspunkt i låntaker.

Tabell 9: Amortisert kost

Termin	0	1	2	3	4	5
Hovedstol	100 000	100 000	83 620	65 603	45 783	23 982
Etableringsgebyr	2 000					
Årlig annuitet:	26 380					

Kontantstrøm						
Utlån	-100 000					
Etableringsgebyr	2 000					
Termingebyr		750	750	750	750	750
Rente		10 000	8 362	6 560	4 578	2 398
Avdrag		16 380	18 018	19 819	21 801	23 982
Kontantstrøm	-98 000	27 130	27 130	27 130	27 130	27 130
Nominell rente	10,00 %					
Effektive rente	11,92 %	(Internrenten til kontantstrømmen)				

Termin	0	1	2	3	4	5
Amortisert kost IB		98 000	82 548	65 255	45 901	24 241
Effektive renteinntekter		11 678	9 837	7 776	5 470	2 889
Kontantstrøm		-27 130	-27 130	-27 130	-27 130	-27 130
UB amortisert kost	98 000	82 548	65 255	45 901	24 241	0
Forventet amortisering		2 428	2 225	1 966	1 641	1 240

Forventet amortisering i dette eksempelet kommer av differansen mellom de effektive renteinntektene fratrasket de nominelle rentene pluss gebyrer. For år 1 vil det gi 2 428kr, som er 11 678kr (Effektive renteinntekter) fratrasket 10 000kr (nominelle renteinntekter), tillegg 750kr (termingebyr). Tilsvarende beregninger er gjort for resterende år.

Utgående balanseført (UB) amortisert kost blir her beregnet ved å legge til de effektive renteinntektene til inngående balanseført (IB) amortisert kost og deretter trekke fra kontantstrømmen. Kontantstrømmen blir beregnet av kunden sin innbetaling, den inneholder gebyr, rente og avdrag. For år 1 beregnes kontantstrømmen ved å summere termingebyr, nominell rente og avdrag, her 27 130kr. Den effektive renteinntekten beregnes ved å multiplisere den effektive rentesatsen med IB amortisert kost, her 11,92% multiplisert med 98 000kr, som gir 11 678kr. UB amortisert kost beregnes ved å legge den effektive

renteinntekten til IB amortisert kost, deretter trekke fra kontantstrømmen, her 98 000kr pluss 11 678kr fratrasket 27 130kr, dette summeres til 82 548kr. Tilsvarende beregninger er gjort for resterende år.

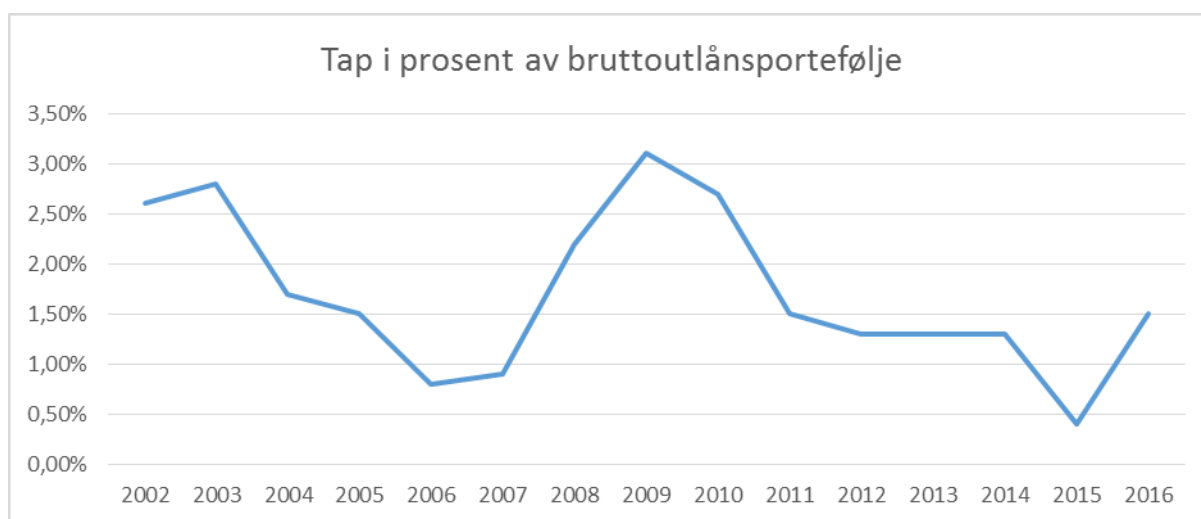
Beregningen vår stemmer godt overens med definisjonen av amortisert kost i standarden IAS 39. Det beløpet en finansiell eiendel eller finansiell forpliktelse måles til ved første balansedato minus tilbakebetalinger på hovedstolen (avdrag) pluss eller minus akkumulerte amortiseringer ved en effektive rente-metode, av enhver differanse mellom dette førstegangsbeløpet og forfallsbeløpet, og minus en eventuell reduksjon for verdifall eller tap. For utlån, inngår lånets hovedstol, gebyrer og eventuelt andre direkte henførbare kostnader i amortisert kost.

Den effektive rente, også kalt internrenten, er den renten som gjør at nåverdien av fremtidige kontantstrømmen blir null når kontantstrømmen diskonteres med denne renten. I regnskapstermer betyr det at den diskonterte verdien av fremtidige kontantstrømmer vil bli eksakt lik den balanseførte verdi.

5.3 Kritikken til gjeldende praksis og formålet med IFRS 9

Kvifte og Madsen (2009, s.81) kritiserer den regnskapspraksisen som fortsatt brukes av våre utvalgte banker. De hevder at regnskapsreglene om objektive tapshendelser og vurderingen av konstaterte tap, kun fungerer hvis porteføljene har en jevn tapsfordeling. I tillegg må det foreligge en underliggende antagelse om at tap på et utlån er ukorrelet med tapet på et annet lån til en annen kunde.

Figur 8: Tap i prosent av bruttoutlånsportefølje

Historiske tap i prosent av bruttoutlånsportefølje for den norske forbrukslånbransjen 2002-2016 (Finanstilsynet, 2017b).

Ser vi på utviklingen av tap så er det tydelig at dette ikke er noen jevn tapsfordeling, faktum er at i nedgangskonjunkturer øker tapene over hele porteføljen. Svingningene i grafen tyder på at det er en viss samvariasjon og viser noe av det vi diskuterte i kapittel 3, der vi forklarte at forbrukslånbransjen er utsatt for høy systematisk risiko. Figuren viser også at i perioder som 2010- 2015, med oppgang og vekst, så er tapene svært små og at selv om finanskrisen i 2008 ikke traff Norge spesielt hardt ser vi at tapene økte i denne perioden, fra i underkant av 1% til i overkant av 3%. Dette er ikke enorme utslag, men relativt til hvor lite utsatt den norske økonomien var under 2008 bør en slik bratt økning i tapsprosenten ikke undervurderes.

IAS 39 fikk sterk kritikk fordi regnskapet til finansinstitusjonene som benyttet denne standarden reflektere i liten grad de store tapene i finansielle kriser før det var for sent, og bankenes resultater ble dermed bedre på papiret enn i realiteten (IFRS Foundation, 2017). Kritikken ble kort oppsummert som «Too little, too late», tapsavsetningene var for små og kom for sent (Madsen, 2015). Det samme vil gjelde for de bankene i vårt utvalg som benytter NRS 18 fordi deres praksis virker å samsvare godt med den som benyttes i IAS 39.

Konsekvensene ved for lav tapsavsetning, relativt til hva som er teoretisk optimalt, kan være store, spesielt for banker med forbrukslån som kjernevirksomhet. Forbrukslån har høy kredittmargin, dette er marginen mellom bankens renteinntekt og rentekostnad. Rentemarginen skal dekke fremtidige tap og sørge for en fornuftig fortjeneste. Ved for lave tapsavsetninger så får man en fremskutt inntektsføring av rentemarginen, som egentlig er

ment for å kompensere for motpartsrisiko. Det oppstår dermed en utsatt kostnadsføring av forventede fremtidige tap (Kvifte og Madsen, 2009. s.83). En fremskutt inntektsføring kan medføre urealistisk gode resultater. Hvis utbytter baseres på resultater som egentlig ikke er reelle vil det føre til at banken er dårlig rustet til å takle tapene når de kommer. Det er også sannsynlig at bankene vil benytte et meget godt resultat som ikke er reelt for å dekke det økende egenkapitalkravet som oppstår når utlånsporteføljen vokser. Hvis tapene kommer i en stor nedgangskonjunktur og banken sin egenkapitaldekning blir truet, må de enten øke dekningen ved å hente inn mer kapital eller stoppe utlånspraksisen. Sistnevnte er nok mer sannsynlig da innhenting av kapital i en nedgangskonjunktur gjerne er svært kostbart. Lav tapsavsetning kan derfor virke kriseforsterkende i den forstand at bankene stopper å låne ut i nedgangskonjunktur, deres evne til å absorbere tap er for liten og man får en stopp i kredittmarkedet. Fra figur 1 ser vi en klar tendens til at utlånsvilligheten faller sterkt i dårligere tider.

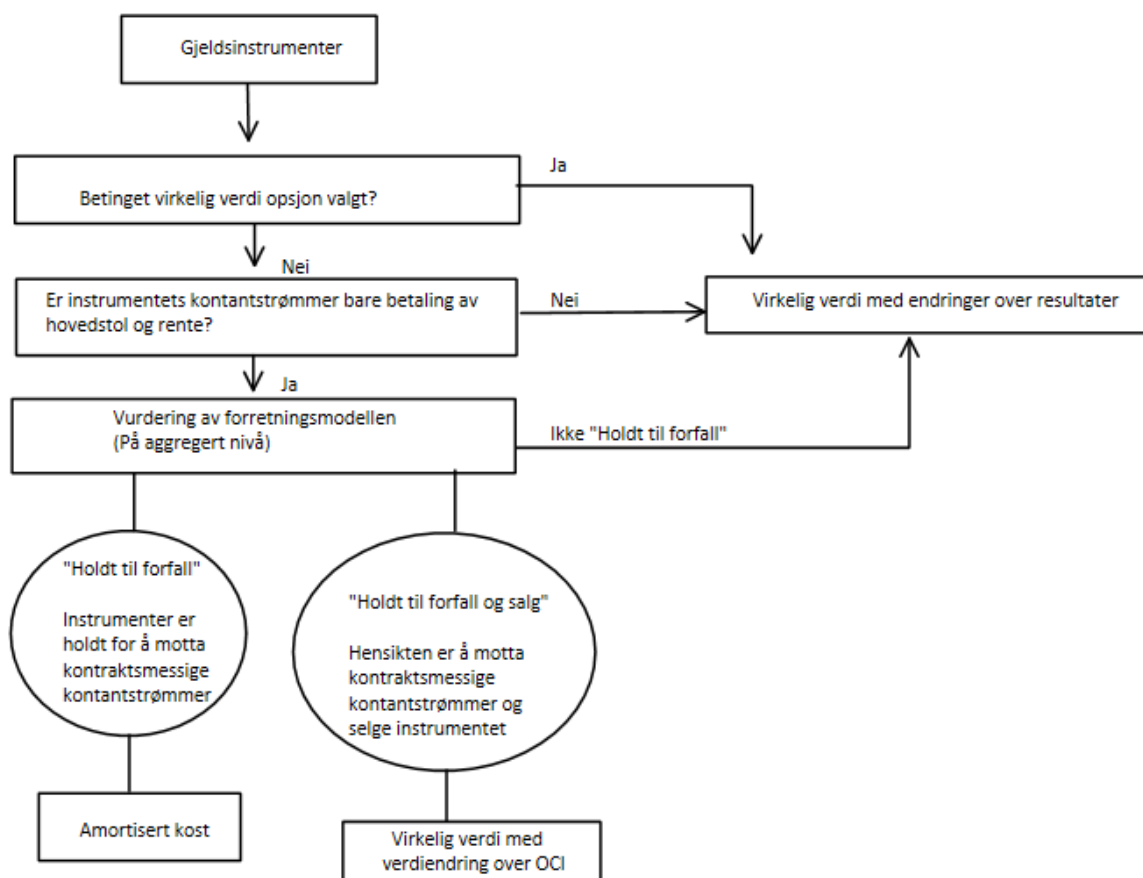
For å komme kritikerne i møte ble IFRS 9 utviklet og endringene består av tre delprosjekter; (1) Klassifisering og måling, (2) Nedskrivning og (3) Sikringsbøkføring. Formålet var å få en tydeligere klassifisering av finansielle instrumenter og lage en metode for nedskrivning som i større grad tok hensyn til store endringer i underliggende risiko.

I denne utredningen fokuserer vi på utlån og fordringer, dette er gjeldsinstrumenter og ikke sikringsinstrumenter, dermed er det delprosjekt 1 og 2 som er mest relevante.

5.4 Klassifisering og måling

Sammenlignet med NGAAP og IAS 39 har IFRS 9 en mer prinsippbasert tilnærming til om et instrument skal måles til virkelig verdi eller til amortisert kost (Madsen, 2015). Figur 9 viser hvordan gjeldsinstrumenter vil bli klassifisert under IFRS 9.

Figur 9: Klassifisering av gjeldsinstrumenter

Klassifisering av gjeldsinstrumenter etter IFRS 9, laget selv basert på Madsen (2015).

Utlån vil befinne seg i den venstre delen av figur 9, ettersom det er et gjeldsinstrument der det foreligger avtalte, faste betalinger av renter og hovedstol. I utgangspunktet er hensikten med de fleste vanlige utlån å holde gjeldsinstrumentet til det er tilbakebetalt og ikke videregjøre til en tredje part. Med en forretningsmodell der hensikten er «Holdt til forfall» skal gjeldsinstrumentet vurderes til amortisert kost, når gjeldsinstrumentet har de overnevnte egenskapene. Bankene vil derfor fortsatt vurdere utlånsporteføljen til amortisert kost, selv om de skulle gå over til IFRS 9. Som figur 9 viser, er det også en mulighet å benytte seg av en betinget virkelig verdivurdering (fair value option), hvis amortisert kost gir en helt feil regnskapsprofil (Picker mfl. 2016, s. 168). Ingen av våre utvalgte banker benytter seg av denne muligheten.

5.5 Nedskrivning etter IFRS 9

Ifølge Madsen (2015) vil de nye prinsippene for nedskrivning gjelde for finansielle eiendeler som er gjeldsinstrumenter, og som måles til amortisert kost. Beregningen av amortisert kost vil være tilnærmet lik under IFRS 9 som under NRS 18 og IAS 39 (Madsen, 2015).

De nye prinsippene utgjør til sammen en ny modell for forventet tap, og vil medføre at lån og fordringer skal plasseres i en av tre grupper for nedskrivningsformål. Tabell 7, viser hvilke grupper de finansielle instrumentene skal plasseres i og hvordan tapsavsetningen må gjennomføres.

Tabell 10: Oversikt over tapsavsetning i de ulike gruppene

Forbedring ← Endring i kredittkvalitet etter førstegangsinnregning → Svekkelse		
Gruppe 1	Gruppe 2	Gruppe 3
Førstegangsinnregning med unntak	Finansielle eiendeler med vesentlig økning i kredittrisiko	Finansielle eiendeler med vesentlig økning i kredittrisiko og objektive bevis på tap
12- måneder forventet tap	Forventet tap i levetiden	
Avsetning:		
Renteinntekt basert på:	Effektiv rente av brutto balanseført beløp	Effektiv rente av netto balanseført amortisert kost

Picker mfl. 2016, s.177)

Picker mfl. (2016, s.176) forklarer at plasseringene gjøres på følgende måte; Lån og fordringer der kredittrisikoen ikke har hatt en vesentlig økning siden første gang eiendelen ble balanseført (førstegangsinnregning) plasseres i gruppe 1. I Gruppe 1 skal tapsavsetningen utgjøre forventet tap i de første tolv månedene etter førstegangsinnregning. Disse lånene skal flyttes til gruppe 2 hvis det har vært en vesentlig økning i kredittrisikoen. I gruppe 2 gjøres evalueringen på et porteføljenivå og tapsavsetningen skal være forventet tap over hele lånets levetid. Gruppe 3 benyttes for de lån og fordringer der det har vært en vesentlig økning i kredittrisikoen og det finnes objektive tapshendelser. Dette gjøres ikke lenger på porteføljenivå, men på det enkelte lån. Tapsavsetningen i gruppe 3 gjøres ved å beregne

forventet tap hele levetiden, i tillegg reduseres basen renteinntektene beregnes av fra brutto balanseført beløp til netto balanseført beløp.

Forventet tap og vesentlig økning i risiko er ikke gitte størrelser, derfor blir vurderingen av disse sentralt. IFRS 9 gir i kapittel 5 noen føringer på hvordan forventet tap beregnes og hva som kan regnes som vesentlig økning i risiko. Beregningen av forventet tap skal gjøres ved å benytte sannsynlighetsvektede utfall, disse utfallene skal diskonteres og baseres på pålitelig og hensiktsmessig informasjon. Vesentlig økning i risiko er en risikoøkning som er betydelig nok til å påvirke beslutninger til eiere, potensielle investorer eller andre brukere av regnskapet (Eilifsen mfl. 2014, s.24).

I standarden IFRS 9 finner vi at man kan basere kredittrisiko på dager etter forfall og at et lån har forfalt med mer enn 30 dager er en indikator på at det har vært en vesentlig økning i risiko. Dette betyr at den delen av kundeporteføljen som er mer enn 30 dager etter forfall bør flyttes til gruppe 2. Likevel, 30 dager er ikke et absolutt krav til vesentlighet. Hvis selskapet har andre mer fremtidsrettede indikatorer, og disse er vesentlige og kan dokumenteres så kan slike indikatorer benyttes. For å flytte det enkelte lån til gruppe 3 må det gjøres en vurdering om det har vært en vesentlig reduksjon i kredittkvaliteten og at det foreligger objektive tap. I IFRS 9 Appendix A finner vi noen kriterier som kan benyttes for å vurdere kredittkvaliteten og om det foreligger objektive tap, disse er like kriteriene som IAS 39 benytter for å vurdere om det foreligger objektive tap. Tre av disse kriteriene er følgende; (1) Hvorvidt lånetaker er under finansielt stress, (2) om det foreligger kontraktsbrudd som eksempelvis mislighold av rentebetaling eller avdrag, (3) sannsynligheten for at lånetakeren vil gå konkurs. Ifølge Picker mfl. (2016, s. 176) så defineres ikke mislighold i standarden, det foreligger likevel en antagelse om at lånet må regnes som misligholdt ikke senere enn 90 dager etter forfall.

Som nevnt blir mye av det nye med IFRS 9 at forventet tap nå må inkluderes, ettersom avsetning for forventet tap er ikke et krav etter IAS 39 eller NRS 18. Ved vurdering av forventet tap over hele levetiden baseres estimatet på nåverdien av fremtidige forventede tap. Utfallene i fremtiden skal være sannsynlighetsvektet, og selskapet trenger ikke vurdere hvert mulig utfall, men også utfall med lav sannsynlighet må tas i betraktning. Sannsynlighetene og utfallene baseres på pålitelig og hensiktsmessig informasjon som er tilgjengelig ved balansedatoen, hvilket betyr at informasjonen skal komme fra en god kilde, men den bør også kunne hentes innenfor en rimelig kostnads- og tidsramme (Picker mfl. 2016, s. 177-178). Eksempler på pålitelig og hensiktsmessig informasjon om kredittkvaliteten til lånet

eller fordringen, kan være informasjon om tidligere hendelser, nåværende tilstand og forventinger om den økonomiske tilstanden i fremtiden.

Konsekvensen av IFRS 9 kan bli en høyere tapsavsetning og en tapsavsetning som kommer tidligere i en resesjon. Dette skjer på bakgrunn av en såkalt «klippeeffekt», der banken vil oppleve at store deler av utlånsporteføljen får en vesentlig økning i risiko. Ifølge Madsen (2015) vil denne «klippeeffekten» innebære en dobbelteffekt, som innebærer at bankene i nedgangsperioder kan oppleve å plutselig måtte gjøre tapsavsetninger for forventet tap for hele lånets løpetid, og ikke bare det første året, samtidig som inntektsgrunnlaget (rentebasen) blir redusert. Dermed vil tapsavsetningene kunne øke raskt på kort tid ved tegn til økt risiko i utlånsporteføljen.

Vi vil nå illustrere hvordan nedskrivninger vil påvirke amortisert kost og hvordan rentebasen reduseres ved mislighold med et eksempel.

Utgangspunktet er likt som i eksempelet ovenfor. Vi antar at Brutto finans har gitt ut et annuitetslån til pålydende 100 000kr med løpetid på 5 år, lånet er usikret og med høy risiko, den nominelle rentesatsen er 10%. Kunden må betale et årlig terminbeløp, inkludert avdrag og renter, på 26 380kr pluss et årlig termingebyr på 750kr. Kunden må også betale et etableringsgebyr på 2000kr. Det som er nytt er at etter 2 år misligholder kunden både avdrag og renter. I slutten av år 5 videreselger banken engasjementet til et inkassobyrå for 51% av resterende hovedstol.

Forskjellen mellom tabell 9 og tabell 11 er at Brutto finans ikke får noen innbetalinger av avdrag eller renter i år 3 og 4. Ingen kontantstrøm i disse årene gjør at de må føre et tap i år 3 over resultatet på 41 387kr.

Tabell 11: Amortisert kost med mislighold

Termin	0	1	2	3	4	5
Hovedstol	100 000	100 000	83 620	65 603	65 603	65 603
Etableringsgebyr	2 000					
Årlig annuitet:	26 380					
Kontantstrøm:						
Utlån	-100 000					
Etableringsgebyr	2 000					
Termingebyr		750	750			
Rente		10 000	8 362			
Avdrag		16 380	18 018			
Salg innkasso						33 457
Kontantstrøm	-98 000	27 130	27 130	0	0	33 457
Nominell rente	10,00 %					
Effektive rente	11,92%	(Internrenten til kontantstrømmen før nedskrivning)				

Termin	0	1	2	3	4	5
Ny amortisert kost				23 868		
Amortisert kost IB		98 000	82 548	65 255	26 712	29 895
Beregnet tap				-41 387		
Effektive renteinntekter		11 678	9 837	2 844	3 183	3 562
Kontantstrøm		-27 130	-27 130	0	0	-33 457
UB amortisert kost	98 000	82 548	65 255	26 712	29 895	0
Forventet amortisering		2 428	2 225	2 844	3 183	3 562

Det som er gjort i eksemplet er å beregne en effektiv rente av inngående balanseført amortisert kost. I år 3 har kunden hverken betalt avdrag eller renter, men banken kan likevel inntektsføre effektive renteinntekter, nå med en redusert rentebase. Rentebasen reduseres til forventet fremtidig beløp diskontert med den effektive renten, her redusert med 41 387kr som er differansen mellom UB amortisert kost i år 2 (65 255kr) og nåverdien av fremtidig inndrivelses beløp i år 3 (23 868). Banken kan fortsette å inntektsføre på denne rentebasen fordi det er en forventning om at kunden enten vil starte å betale tilbake på lånet eller at lånet kan videreselges. Hvis kunden betaler seg ajour til opprinnelig betalingsplan kan nedskrivningen reverseres.

6. Tap og tapsavsetninger

I det følgende vil vi se nærmere på tap, mislighold og forfalte lån i våre utvalgte selskaper. Dette vil gi et innblikk i tallene som skjuler seg bak resultat- og balanseregnskapet, og gjøre det lettere å sammenligne selskapene.

Instabank skriver i sin årsrapport 2016 at de forventer at mislighold og tap vil øke i takt med bankens utlånsvekst. Monobank har en tilsvarende formulering i sin årsrapport 2016 om at tap på utlån er forventet å øke i tråd med utlånsveksten, og at tapsnivåene forventes å ikke avvike vesentlig fra bransjenorm. yA Bank skriver at de i 2017 forventer en stabil kredittrisiko og tapsutvikling på nivå med 2016. Dette indikerer at bankene forventer at de fremtidige tapene vil være på linje med de historiske. Dette har betydning for hvilke antagelser som legges til grunn for tapsavsetningene.

Selv om det er noen forskjeller på hvilke regler og prinsipper som selskapene legger til grunn i utarbeidelsen av sine finansielle rapporter, vil det være naturlig å forvente at det ikke er veldig store forskjeller på tapsavsetningene på tvers av selskaper og regnskapsstandarder, når disse driver sammenlignbar virksomhet. Det vil også være naturlig å forvente at selskapene definerer mislighold av et lån på omtrent samme måte, ettersom dette spiller en viktig rolle for hvor mye som tapsavsettes, og når denne foretas. Tabell 15 viser derimot at det er en todeling blant selskapene på antall dager forfall før lånet defineres som misligholdt. Også Nordax Bank, som vi vil se nærmere på senere, benytter 180 dager som hovedregel for hvor lenge et lån må være forfalt før det defineres som misligholdt.

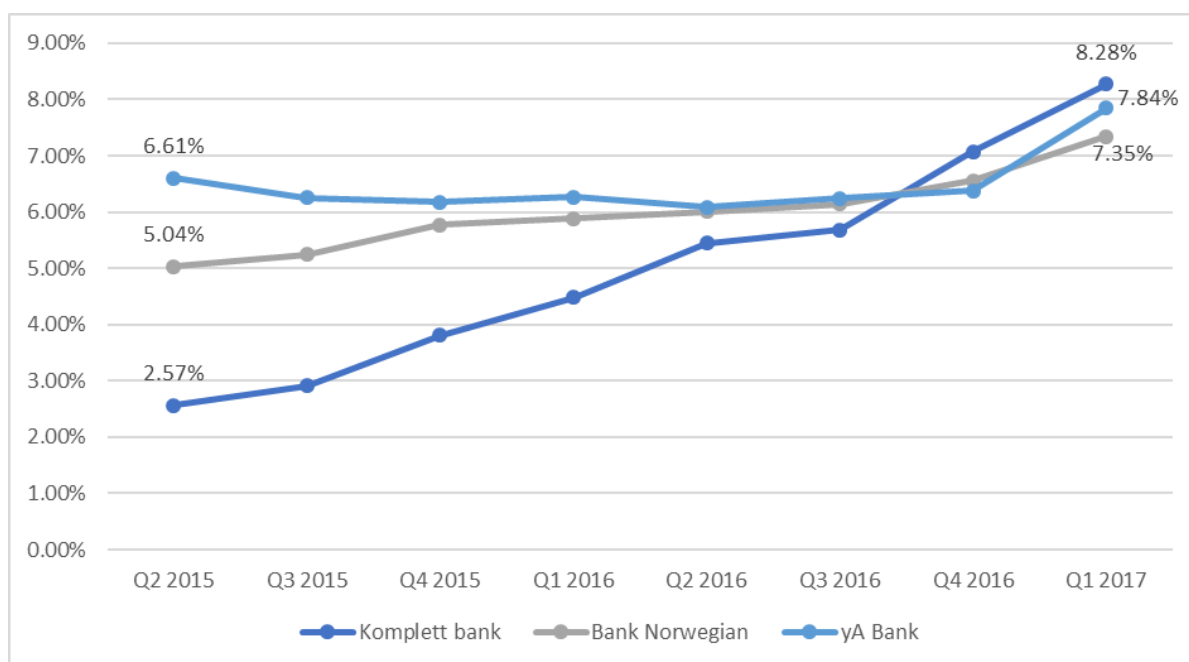
Tabell 12: Utvalgte bankers hovedregel for antall dager forfall før et lån defineres som misligholdt

Bank	Mislighold
Instabank	90
Monobank	180
Komplett Bank	90
Bank Norwegian	90
yA Bank	90

Denne ulike praksisen gjør det vanskelig å sammenligne bankene på bakgrunn av mislighold. Men selv om antall dager et lån er forfalt er viktig, er ikke dette den eneste faktoren som avgjør om et lån er misligholdt. Andre objektive tapshendelser, som for eksempel åpning av konkurs- eller gjeldsforhandlinger, iverksetting av rettslig inkasso, svikt i likviditet og lignende, kan også gjøre at banken anser et lån for å være misligholdt, selv om det ikke er forfalt 90/180 dager.

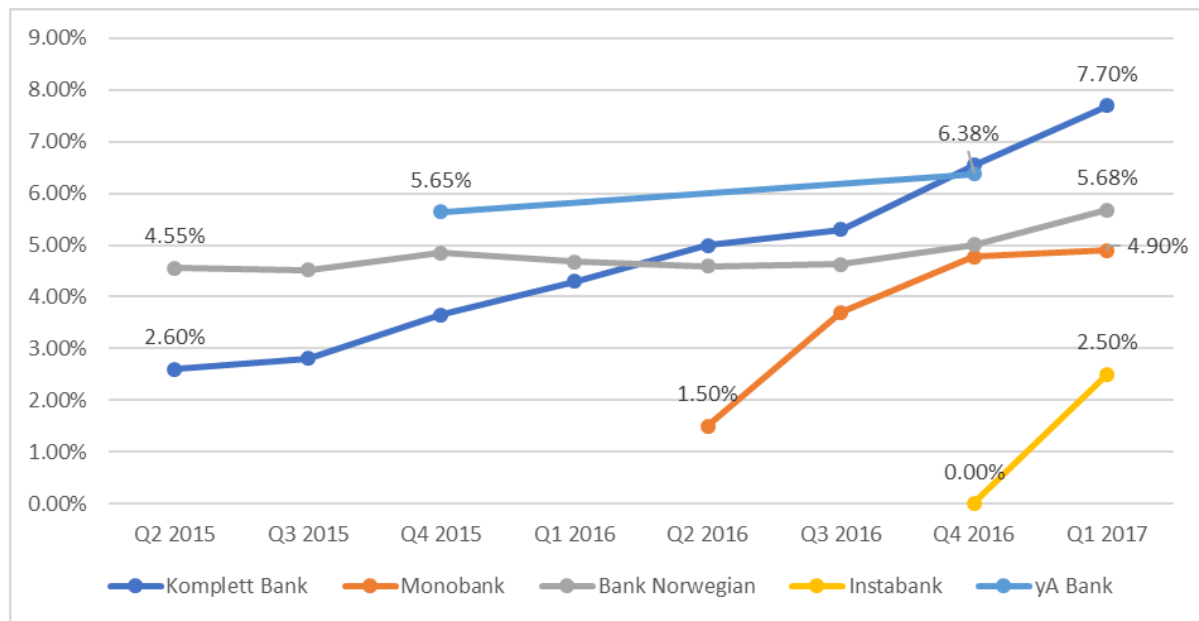
Instabank og Monobank oppgir ikke misligholdstall i regnskapene, og er derfor tatt bort i figur 10.

Figur 10: Utviklingen i porteføljenes prosentandel misligholdte engasjementer

Figur 10 gir et interessant bilde av misligholdet i bankene. Komplet Bank skiller seg ut med en kraftig vekst i mislighold, fra rundt 2,5 % av porteføljen i andre kvartal 2015, til over 8 % i første kvartal 2017. Misligholdstallene gir oss en side av risikoen i utlånsporteføljene, men det blir enda mer interessant dersom vi inkluderer de forfalte lånene som ennå ikke regnes som misligholdt. Dette gjør at vi også får sammenlignbare tall for Instabank og Monobank.

Figur 11: Prosent av portefølje forfalt med mer enn 90 dager

Dersom vi sammenligner figur 10 og 11 ser vi at Komplett Banks og Bank Norwegians andel av porteføljen som er misligholdt, er større enn andelen som forfalt mer enn 90 dager. yA Bank har på sin side nøyaktig samme tall for mislighold og lån forfalt med mer enn 90 dager ved utgangen av 2016. Dette tyder på at yA Banks definisjon av mislighold nå kun tar hensyn til antall dager et lån er forfalt.

Selv om Komplett Bank og Bank Norwegian ikke har identiske tall for mislighold og lån forfalt med mer enn 90 dager, er det tydelig av figurene at det er en klar sammenheng mellom disse størrelsene. Figurene indikerer at det er lån forfalt med mer enn 90 dager som er den viktigste driveren i mislighold, ettersom et lån bør defineres som misligholdt senest etter 90 dagers forfall. Ettersom vi kan se av bankenes årsrapporter at det er noen individuelle forskjeller på hva bankene definerer som mislighold er det ikke overraskende at forskjellen mellom mislighold og forfalt med mer enn 90 dager varierer noe mellom bankene.

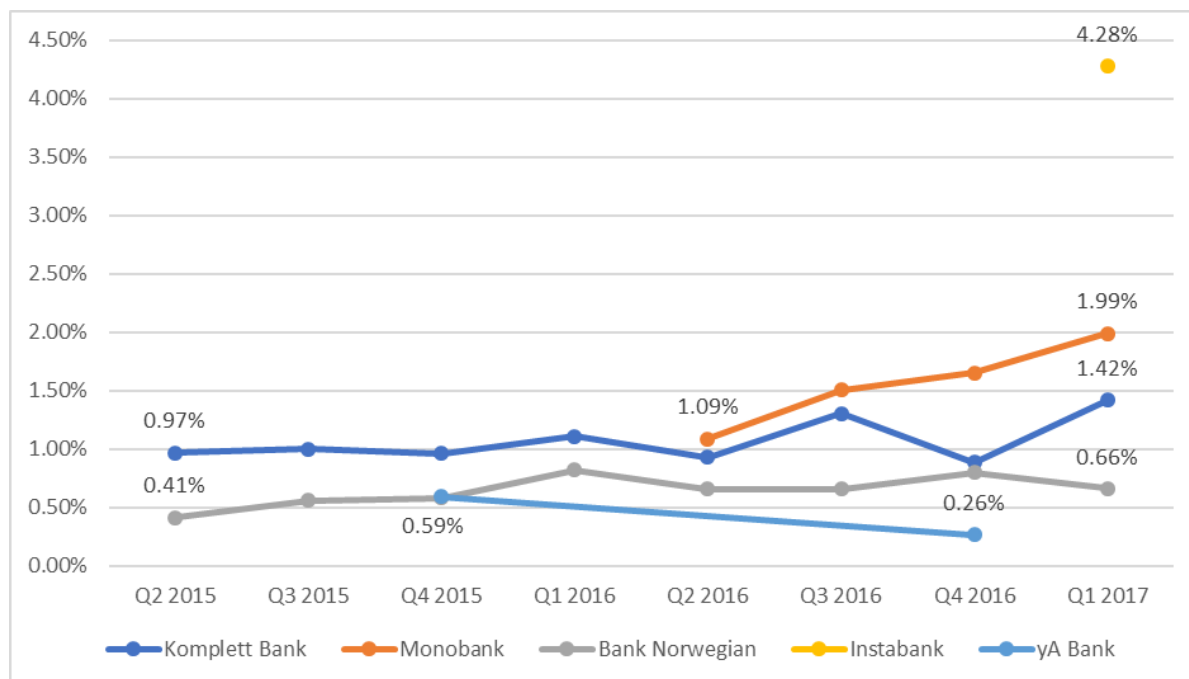
Det er verdt å merke seg at den generelle trenden både for misligholds- og forfallstallene er stigende. Når vi vet hvor mye porteføljene har vokst den siste tiden er det overraskende at andelen forfalte og misligholdte lån fortsetter å stige. Dette har sammenheng med at vekst i porteføljen kan være med på å holde misligholds- og forfallsprosentene kunstig lave, ettersom et lån må løpe over en viss tid før det i det hele tatt har mulighet til å forfalle eller misligholdes. Når et lån utbetales er det gjerne minst 30 dager til forfall på første faktura.

Ettersom denne etter hovedregelen må forfalle med 90/180 dager før den regnes som misligholdt, vil et nyetablert lån som regel ikke ha mulighet til å havne i misligholdsstatistikken før det har gått 120/210 dager etter utbetaling.

På denne måten kan en portefølje i kraftig vekst skjule en bølge av svake betalere bak seg som ikke reflekteres i regnskapstallene, ettersom regnskapet kun gir et stillbilde av den økonomiske situasjonen. Ut ifra denne tankegangen vil det gi et riktigere bilde av misligholdte og forfalte lån dersom vi sammenligner forfallstallene med størrelsen på utlånsporteføljen ett kvartal tilbake i tid, i hvert fall for lånene som er forfalt mer enn 90 dager. Vi vil i kapittel 7 vise et talleksempel på hvordan veksten i en portefølje bidrar til å holde misligholdsprosenten nede.

For å lage figur 12 har vi brukt de ulike bankenes forfallstall og sammenlignet de både med størrelsen på utlånsporteføljen på rapporteringstidspunktet, og størrelsen på utlånsporteføljen ett kvartal tidligere. Grafene i figur 12 viser differansene over tid mellom disse to størrelene i prosentpoeng. Det er åpenbart differansen vil bli større desto høyere den prosentvise veksten i utlånsporteføljen er, men det er interessant å se hvor store forskjellene faktisk er. For eksempel indikerer figuren at dersom vi ser på Komplette Banks portefølje ved utgangen av 2016, så hadde hele 9,12 prosent av denne forfalt med mer enn 90 dager per første kvartal 2017. Tallet er ganske mye høyere enn det som ble rapportert i første kvartal av 2017, som viste at kun 7,70 prosent av utlånsporteføljen var forfalt med mer enn 90 dager. Figur 12 illustrerer noe av vårt poeng om at en utlånsportefølje i vekst kan bidra til å holde forfalls- og misligholdstall kunstig lave.

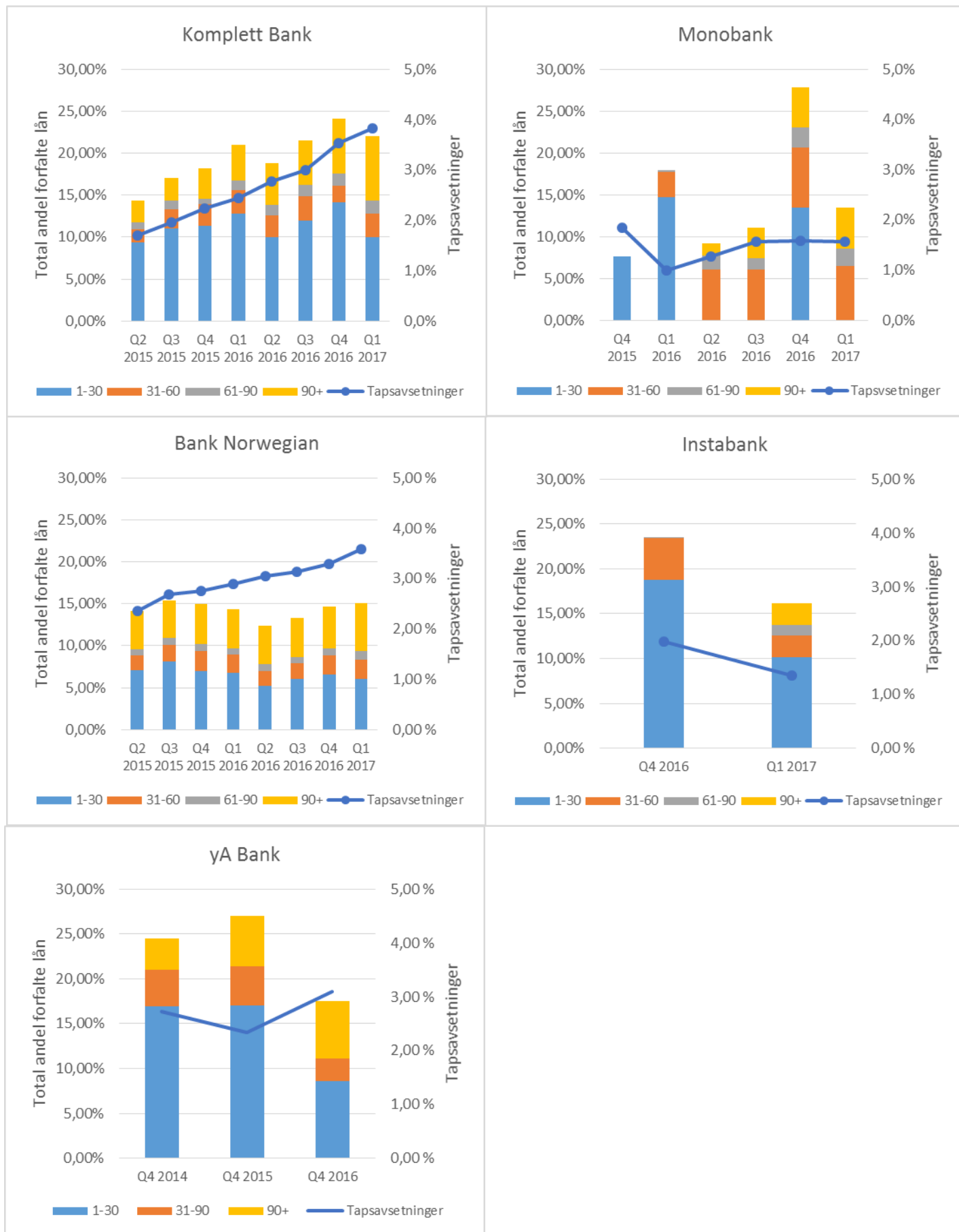
Figur 12: Kvartalsjusterte forfallstall

Grafene viser differansen mellom lån forfalt mer enn 90 dager som andel av utlånsporteføljen på rapporteringstidspunkt og utlånsporteføljen ett kvartal tidligere.

Monobank og Instabank er bankene som har den høyeste prosentvise porteføljeveksten, godt hjulpet av deres porteføljer er de minste i vårt utvalg. Den høye prosentvise veksten gjør at forskjellene mellom forfallsprosentene i figur 12 blir enda tydeligere. For eksempel utgjør andelen av Monobanks lån som er forfalt med mer enn 90 dager i første kvartal 2017 hele 6,9 prosent av porteføljen ved utgangen av 2016. Til sammenligning utgjør disse lånene kun 4,9 prosent av porteføljen på rapporteringstidspunktet. Det er altså en forskjell på 2 prosentpoeng, der tilsvarende forskjell for Komplett Bank var på 1,4 prosentpoeng. Senere gjennomgang av resultatregnskap vil vise hvor mye disse prosentene påvirker resultat- og balanseregnskapet.

Figur 13: Størrelsen på utvalgte bankers forfalte lån og tapsavsetninger i prosent av brutto utlånsportefølje.

Forfallstillene er i figuren delt opp i intervaller basert på hvor mange dager de er forfalt, 1-30 dager, 31-60 dager, osv. Monobank startet sin rapportering i fjerde kvartal 2015. Fra og med andre kvartal 2016 sluttet de å rapportere hvor mye som er forfalt 1-30 dager i kvartalsrapportene. Instabank startet sin rapportering i tredje kvartal 2016, men hadde i denne rapporten ingen lån forfalt. Derfor starter figuren i fjerde kvartal 2016. yA Bank rapporterer om forfallstill kun i årsrapportene. Derfor er også årsrapport 2014 tatt med for å gi sammenligningstill.

Vi ser av figur 13 at Bank Norwegian og Komplett Bank det siste året, fra første kvartal 2016 til første kvartal 2017, har hatt en svak vekst i total andel av porteføljen som er forfalt. yA Bank har på sin side hatt en kraftig reduksjon. Vi kommenterte i kapittel 3 at yA Bank hadde en merkelig endring i forfallstillene fra 2015 til 2016. Det er derfor vanskelig å si sikkert at denne reduksjonen i forfallstill er reell eller ikke.

Monobanks forfallsandel virker å være i jevn vekst, selv om vi ikke til enhver tid får det fullstendige bildet, ettersom banken ikke lenger rapporter om lån forfalt med 1-30 dager i kvartalsrapportene. Det er allikevel oppsiktsvekkende at Monobank, som kun har betalt ut lån siden slutten av 2015, ved utgangen av 2016 hadde 28,25 prosent av porteføljen forfalt med en dag eller mer. Dette var den høyest andelen av alle bankene i vårt utvalg.

Instabank er den nyeste banken i vårt utvalg, og startet sin utlånsvirksomhet helt på slutten av tredje kvartal i 2016. Det var derfor meget overraskende at årsrapporten for 2016 viste at nærmere 25 prosent av utlånsporteføljen ved utgangen av 2016 allerede hadde forfalt med minst en dag. Når vi vet at et lån gjerne har minst 30 dager fra utbetaling til forfall på første faktura, virker dette som en meget høy andel. Selv om andelen forfalte lån har gått kraftig ned i første kvartal av 2016, har de nominelle tallene fortsatt å vokse. Dette indikerer at andelstillene holdes kunstig lave på grunn av den kraftige prosentvise porteføljeveksten.

Bank Norwegian er det desidert største selskapet i vårt utvalg, både i antall kunder og i størrelsen på utlånsporteføljen. Vi ser av figur 13 at forfallsprosentene er jevnt over lavere enn i de øvrige bankene, samtidig som tapsavsetningene er i det øvre sjiktet. En mulig forklaring på de lavere forfallstillene er at utlånsporteføljen til Bank Norwegian har en høyere andel av kredittkortgjeld. Dermed blir gjennomsnittlig lånebeløp per kunde lavere enn for de øvrige bankene, som vi ser av tabell 13. Lavere gjennomsnittsbeløp per kunde bidrar til å holde risikoen nede, ettersom det er lettere å kreve inn et beløp desto lavere det er.

Tabell 13: Gjennomsnittlig lånebeløp fordelt på kredittkort og forbrukslån

Gjennomsnittlig beløp per 31.12.2016	Komplett Bank	Monobank	Bank Norwegian	Instabank	yA Bank
Kredittkort	16 863	0	9 335	0	Ikke tilgjengelig
Forbrukslån	85 544	224 210	128 809	152 875	Ikke tilgjengelig
Hele porteføljen	53 407	224 210	30 754	152 875	Ikke tilgjengelig

Vi viste tidligere at Bank Norwegian er det selskapet som har den største veksten. Bare de siste to kvartalene har selskapet vokst med mer enn den totale porteføljestørrelsen til Komplett Bank, Monobank og Instabank til sammen. Med en slik voldsom vekst kan det være meget vanskelig å forutse forventet tap. Det er derfor ikke åpenbart at risikoen i Bank Norwegians utlånsportefølje er vesentlig lavere enn i de øvrige bankene i vårt utvalg.

Selv om utviklingen i forfallstall varierer en del fra bank til bank har de alle til felles at de gule boksene, som viser det samme som figur 11, stiger jevnt gjennom hele perioden. Alle bankene opplever altså at en stadig større andel av den totale utlånsporteføljen er forfalt med mer enn 90 dager.

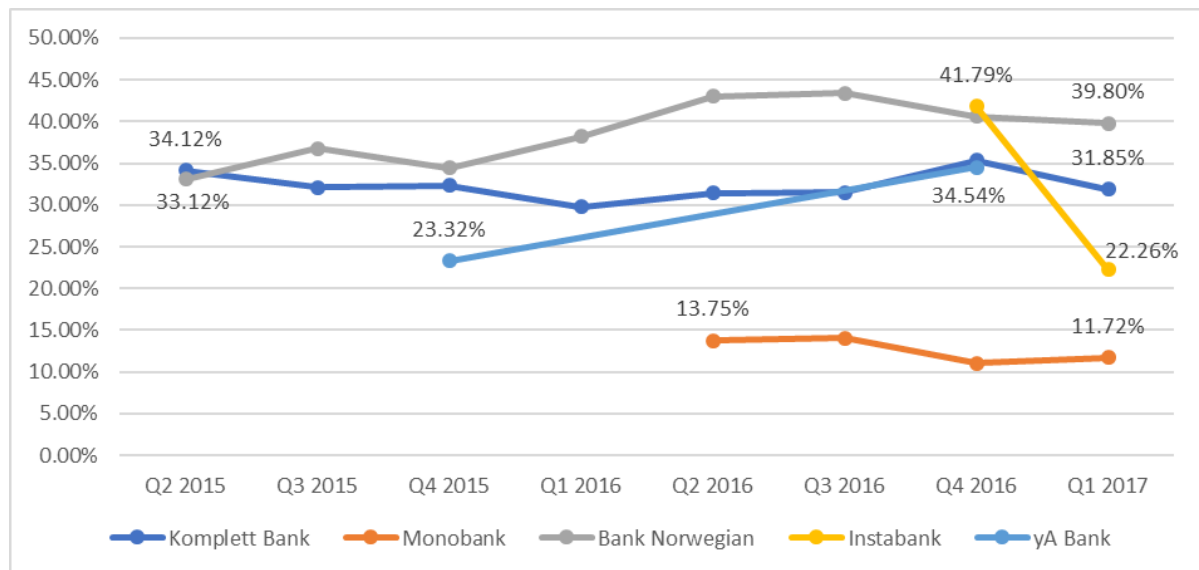
Ettersom alle bankene har opplevd en økning i andelen lån som er forfalt med mer enn 90 dager vil det være naturlig å forvente at også tapsavsetningene øker i perioden. Vi ser av figur 13 at dette er tilfellet for flere av bankene, men noen ligger fortsatt på omtrent samme eller et lavere nivå. Vi ser også at det er ganske store nivåforskjeller på bankenes tapsavsetninger. For eksempel er Komplett Banks tapsavsetninger på 3,8 prosent av brutto utlånsportefølje, mens tilsvarende forholdstall for Monobank og Instabank kun er på henholdsvis 1,6 prosent og 1,36 prosent.

Tapsavsetningene bør i teorien i størst mulig grad sett reflektere fremtidige forventede tap. Fremtidig forventede tap er vanskelig å beregne i praksis, og vil gjerne måtte estimeres på bakgrunn av historiske tall. Ettersom både Komplett Bank, Monobank og Instabank er relativt nye i bransjen er det historiske datamaterialet meget begrenset, og informasjon av denne typen holdes gjerne tett til brystet av konkurrentene. En annen utfordring for slike unge banker er at det vil være vanskelig å estimere tap i nedgangsperioder ettersom datamaterialet ikke inneholder tall fra en slik periode. Det er derfor vanskelig å vurdere sitt eget risikonivå, særlig med tanke på den systematiske risikoen.

Figur 13 har hjulpet oss med å vise utviklingen i bankenes forfallstall og tapsavsetninger relativt til brutto utlånsportefølje. Det er allikevel vanskelig å si noe om bankenes

tapsavsetninger relativt til forfalte lån, og om en eventuell øking i forfalte lån reflekteres i tilsvarende økninger i tapsavsetninger. I deler av analysen i påfølgende kapittel vil vi se på bankenes tapsavsetninger sammenlignet med lån forfalt med mer enn 30 dager. Undertegnede erfaring fra utlånsbransjen tilsier at dette forholdstallet blir vektlagt i analysen av andre bankers regnskapstall. Figur 14 viser derfor utviklingen i dette forholdstallet de siste to årene.

Figur 14: Tapsavsetninger relativt til lån forfalt mer enn 30 dager

Vi ser igjen det samme mønsteret som ble observert i figur 13, nemlig at Monobank og Instabank i første kvartal av 2017 avsetter vesentlig mindre til tap enn de øvrige bankene i vårt utvalg. Dersom vi forutsetter at bankene i vårt utvalg i gjennomsnitt taper omtrent en like stor andel av et lån ved mislighold og at en gjennomsnittlige misligholdssannsynligheten er omtrent den samme, bør forholdstallene i figur 14 ligge betraktelig nærmere hverandre. Det er klart at dersom denne forutsetningen holder, må flere eller alle bankene i vårt utvalg ta feil. Det vil si at både Bank Norwegian og Monobank ikke samtidig kan ha rett angående hvor mye som avsettes til tap, når det er såpass store forskjeller.

Instabank og yA Bank har hatt de største endringene i forholdet mellom tapsavsetninger og lån forfalt med mer enn 30 dager. Instabank har på sin side en ny portefølje i meget sterk vekst, men yA Bank kun oppdaterer oss med forfallstall en gang i året. Disse vektlegges derfor mindre enn de øvrige bankene i denne sammenhengen. De øvrige bankenes forholdstall virker å ligge relativt stabilt, selv om det er noen justeringer. Det er allikevel ikke en kraftig økning, som man kunne forvente dersom bankene hadde anerkjent at risikoen i porteføljen hadde økt gjennom perioden.

7. Analyse

I dette kapitlet vil vi se nærmere på hvordan bankenes resultat- og balanseregnskap påvirkes av tapsavsetningene. Først vil vi etablere et rammeverk for å sammenligne lønnsomheten og effekten av tap i resultat- og balanseregnskapet. På denne måten blir det lettere å vise hvordan endringer i tapsavsetningene vil påvirke regnskapet.

Vi ønsker videre å presentere en modell der vi estimerer tapsavsetningene for våre utvalgte banker. Denne modellen er basert på de gruppebaserte prinsippene til IFRS 9, se tabell 10, der beregninger av forventet tap er essensielt. Som vist i kapittel 4 trenger vi misligholds sannsynlighet og tap gitt mislighold for å estimere forventet tap. De kommende delkapitlene vil danne bakteppet for hvilke modellparametere vi legger til grunn i henholdsvis gruppe 1, 2 og 3. Vi vil også presentere våre antagelser om tap gitt mislighold.

7.1 Common Size

For å tydeliggjøre hvilke poster i resultatregnskapet som har størst påvirkning på bankenes lønnsomhet har vi valgt å benytte en Common Size-analyse. Ifølge Kinserdal (2005, s. 276) er Common Size-analyser en oversiktlig og analytisk måte å vurdere relasjoner, og sammenligne innad i en bransje. Denne analysen gir oss informasjon om størrelsesforholdene ved å sammenligne alle regnskapspostene med en gitt størrelse. Det er mest vanlig å gjøre en slik analyse av banker med utgangspunkt i gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK). For resultatregnskapet har vi allikevel valgt å ta utgangspunkt i gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje, ettersom denne størrelsen har en klarere sammenheng med tap og gir det beste bildet av renteinntekter. Det er ingen grunn til å forvente økte tap dersom banken får større forvaltningskapital ved for eksempel økte kundeinnskudd. Økning i forventede tap vil først oppstå når denne kapitalen lånes ut til kunder. Det er åpenbart at et lån som utbetales rett før årets slutt vil generere lavere renteinntekter og tapsavsetninger i dette årets regnskap, enn et lån utbetalt i januar.

Vi ønsker med denne analysen å få frem effekten tapsavsetninger har på resultatet, derfor er en god del poster slått sammen til posten «netto diverse driftskostnader». Disse dreier seg om for eksempel administrasjonskostnader, lønnskostnader og netto verdiendring på valuta og verdipapirer. Poster som hovedsakelig knytter seg til kostnadseffektiv drift av banken er

utenfor utredningens fokusområde. Ettersom Monobank og Instabank har relativt små porteføljer vil netto diverse driftskostnader utgjøre en ganske stor andel av bankenes samlede kostnader.

Ettersom Instabanks portefølje i all hovedsak ble utbetalt på slutten av året vil den gjennomsnittlige porteføljen ikke gi et riktig bilde. Dette gjør at Instabanks prosenttall har begrenset informasjonsverdi i en slik analyse, annet enn at de viser hvorfor de nyetablerte bankene er avhengig av å vokse til en viss størrelse dersom de skal ha et håp om å bli lønnsomme. Ettersom dette poenget også illustreres av Monobank har vi valgt å ta ut Instabank av denne analysedelen.

Tabell 14: Common Size-analyse for utvalgte banker med utgangspunkt i gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje i 2016.

	Bank Norwegian	yA Bank	Komplett Bank	Monobank
Gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje i 2016 (I tusen NOK)	19,692,636	4,232,743	2,516,141	445,710
	Prosent av gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje			
Renteinntekter	14.4%	11.4%	16.8%	14.3%
Rentekostnader	1.7%	2.1%	2.1%	2.1%
Netto renteinntekter	12.7%	9.4%	14.7%	12.2%
Netto diverse driftskostnader	3.9%	1.6%	4.4%	11.8%
Driftsresultat før tap	8.8%	7.8%	10.3%	0.4%
Tap på utlån og garantier mv.	2.4%	2.6%	3.4%	2.9%
Resultat etter tap og nedskrivninger	6.4%	5.1%	6.9%	-2.5%
Skatt på ordinært resultat	1.5%	1.2%	1.9%	-0.6%
Resultat for regnskapsåret	4.9%	3.9%	5.0%	-1.8%

Beregningene bak tabellen finnes i Appendix A

Tabell 15: Tapsprosent for utvalgte banker som andel av brutto utlånsportefølje 31.12.2016

Prosent av brutto utlånsportefølje 31.12.2016	Bank Norwegian	YA Bank	Komplett Bank	Monobank	Instabank
Tap på utlån og garantier mv.	1.9%	2.4%	2.5%	1.5%	2.0%

Tabell 15 er inkludert for å sammenligne størrelsen tap på utlån som andel av brutto gjennomsnittlig portefølje i tabell 14, med brutto portefølje ved utgangen av året. Denne forskjellen er for eksempel kun 0,2 prosentpoeng for yA Bank, mens den for Monobank er

på hele 1,4 prosentpoeng. Monobank har på sin side en mye kraftigere prosentvis vekst i sin utlånsportefølje i løpet av 2016 enn yA Bank, hvilket forklarer denne forskjellen.

Som forventet viser tabell 14 at netto renteinntekter (rentemarginen) i forbrukslånsbransjen er svært høy sammenlignet med gjennomsnittet blant norske forretningsbanker, som ifølge tall fra Finans Norge¹³ er på 3,6 prosent.

7.2 Egenkapitalens sensitivitet for endring i tapsavsetninger

Vi har tidligere problematisert at bankene i forbrukslånsbransjen i stor grad er finansiert av kundeinnskudd, som er sikret gjennom Bankenes sikringsfond, og forholdsvis lite av egenkapital. En slik tynn kapitalisering gjør at små endringer i eiendeler, for eksempel verdien av utlånsporteføljen, får store utslag i verdien av egenkapitalen. Dette blir en form for gearing-effekt, ved at innskuddene fra kunder fungerer som billige lån for bankene. I tabell 16 sammenlignes tapsavsetningene og egenkapitalen med størrelsen på brutto utlånsportefølje. Her benyttes ikke gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje, men utlånsportefølje 31.12.2016, ettersom vi ønsker å gi et stillbilde av akkumulerte tapsavsetninger og egenkapital ved utgangen av året.

Tabell 16: Tapsavsetninger og egenkapital i prosent av brutto utlånsportefølje 31.12.2016

Pr. 31.12.2016	Brutto utlånsportefølje (1000 NOK)	Akkumulerte tapsavsetninger	Sum egenkapital
Bank Norwegian	25,233,948	3.3%	13%
yA Bank	4,633,273	3.1%	16%
Komplett bank	3,412,725	3.5%	20%
Monobank	853,569	1.6%	39%
Instabank	194,162	2.0%	122%

Tabell 16 viser at blant de godt etablerte bankene i vårt utvalg, Bank Norwegian, yA Bank og Komplett Bank, er det ingen som har egenkapital større enn 20 % av brutto utlånsportefølje. Dette innebærer at for eksempel at Bank Norwegians regnskapsmessige

¹³ Finans Norge gir hvert år ut et Excel-ark med regnskapstall for forretningsbankene. 3,6 % er estimert ved å trekke rentekostnader for renteinntekter og dele på hele bransjens gjennomsnittlige brutto utlånsportefølje i 2016.

egenkapital er blir redusert til null dersom brutto utlånsportefølje må nedskrives med 13 prosentpoeng mer enn i dag, som følge av økte tapsavsetninger. Som et annet eksempel vil Komplett Banks balanseførte egenkapital reduseres med 3,5 prosentpoeng dersom bankens tapsavsetninger doubles. Dette medfører at bankens balanseførte egenkapital reduseres med 17,5 prosent.

I tillegg til disse balanseeffektene vil økte tapsavsetninger gi en negativ dobbelteffekt på resultatregnskapet. En økning i tapsavsetningene vil gi et umiddelbart utslag i resultatet i form av økte kostnader, ettersom tap på utlån består av endring i tapsavsetninger og konstaterte tap. I tillegg til økte kostnader vil også inntektsgrunnlaget blir redusert når porteføljen nedskrives. Dette skjer fordi kundeporteføljen (rentebasen) blir lavere og dermed reduseres grunnlaget de effektive renteinntektene blir beregnet fra.

7.3 Sammenligning med Nordax Bank

Bankene i vårt utvalg oppgir ikke hva de avsetter for tap i de ulike forfallsintervallene, for eksempel 1- 30 dager, 31- 60 dager, osv. For å danne oss en mening om våre utvalgte banker avsetter for lite i disse intervallene ønsker vi å sammenligne vårt utvalg med Nordax Bank. Av alle kvartals- og årsrapporter som er gjennomgått i forbindelse med denne utredningen, er det kun Nordax Bank som oppgir hvor mye de avsetter til tap i de ulike forfallsintervallene. For eksempel viser de i årsrapport for 2016 at brutto verdi av porteføljen som er forfalt med 1-30 dager er på 291 millioner, og at det er avsatt 30 millioner i forventet tap for dette. Dermed kan vi enkelt beregne at de avsetter omtrent 10 prosent i dette intervallet.

Nordax Bank er en svensk bank som bedriver utlånsvirksomhet, i all hovedsak i form av forbrukslån, til personkunder i Norge, Sverige, Finland, Danmark og Tyskland. Banken har drevet utlånsvirksomhet i Norge siden 2005, lenger enn noen av bankene i vårt utvalg. Per 31.12.2016 var Norge det største enkeltmarkedet for banken, med omtrent 40 prosent av den totale brutto utlånsporteføljen knyttet til norske kunder. Brutto utlånsportefølje tilknyttet norske kunder var ved utgangen av 2016 på omtrent 5,7 milliarder kroner, hvilket ville gjort den til den nest største banken dersom den hadde vært inkludert i vårt utvalg, i overkant av en milliard større enn yA Bank. Forfallstallene er kun oppgitt på totalporteføljenivå, der alle land er inkludert. Vi ønsker å vurdere den norske porteføljen, derfor må vi gjøre en antakelse. Vi antar at det ikke er store variasjoner i risiko mellom landene. Med tanke på at

Norge er det største enkeltmarkedet, kombinert med bankens størrelse og lange fartstid på det norske markedet, vurderer vi at Nordax er godt egnet til å brukes som utgangspunkt for sammenligning med bankene i vårt utvalg.

Tabell 17 viser hvilke tapsavsetningsprosjenter som er benyttet i gjennomsnitt de to siste årene, basert på tallene som er oppgitt i bankens kvartals- og årsrapporter. Det største avviket fra gjennomsnittet er på kun to prosentpoeng, hvilket viser at tallene er ganske konsistente.

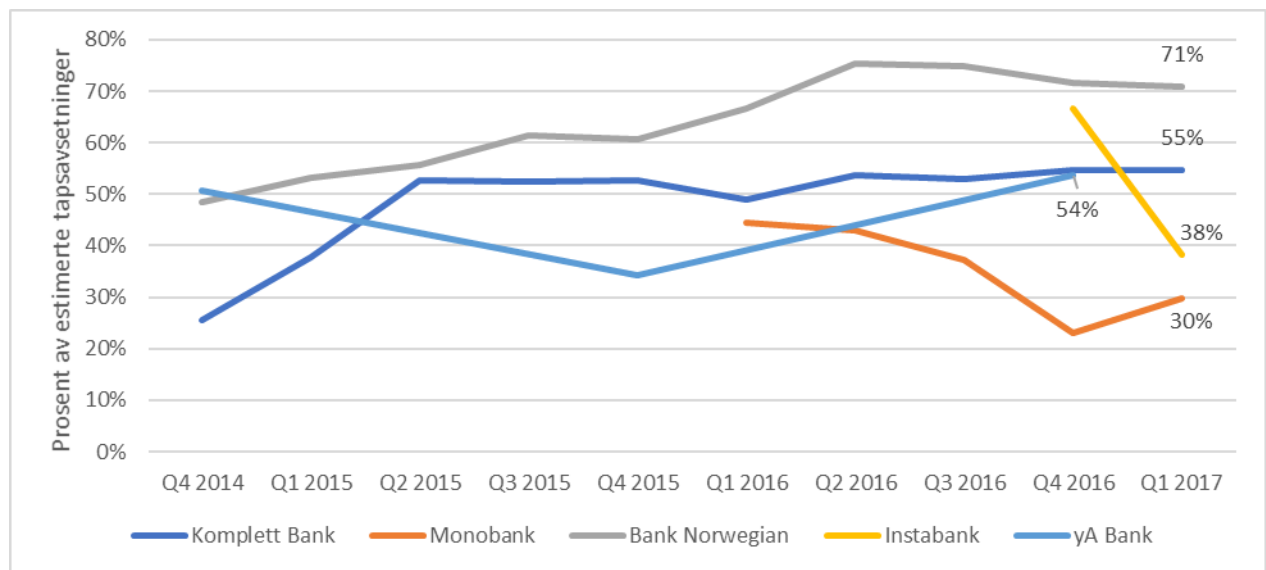
Tabell 17: Nordax Banks gjennomsnittlige tapsavsetningsprosjenter i ulike aldersintervaller

Aldersintervall forfalte lån	Gjennomsnittlig tapsavsetningsprosent
1-30 dager forfalt	10%
31-60 dager forfalt	23%
61-90 dager forfalt	37%
Mer enn 90 dager forfalt	62%

Tallene er gjennomsnittsprosenter for perioden andre kvartal 2015 til og med første kvartal 2017.

Dersom vi benytter disse tapsavsetningsprosjentene på bankenes forfallstall ser vi hvor store bankenes tapsavsetninger ville vært dersom alle benyttet samme praksis som Nordax Bank. Dette gir et interessant utgangspunkt for å sammenligne praksisen i de ulike bankene. Figur 15 viser hvor store de ulike bankenes tapsavsetninger faktisk er sammenlignet med hva de ville vært dersom Nordax Banks tapsavsetningsprosjenter ble benyttet.

Figur 15: Faktiske tapsavsetninger relativt til estimerte tapsavsetninger

Utvalgte bankers faktiske tapsavsetninger i første kvartal 2017 relativt til estimerte tapsavsetninger basert på forfallsprosjenter hentet fra Nordax Bank. yA Bank oppgir forfallstall kun i årsrapporter, og har derfor ikke tall for første kvartal 2017.

Estimeringen viser nok en gang at det er Bank Norwegian som har de høyeste tapsavsetningene av bankene i vårt utvalg. Selv om Bank Norwegian er klart nærmest de estimerte tapsavsetningene, er de faktiske tapsavsetningene kun 71 prosent relativt til de estimerte. Monobank og Instabank skiller seg ut negativt med tapsavsetninger på henholdsvis 30 og 38 prosent av hva estimeringen skulle tilsi. Dette kan betraktes som en klar indikasjon på at de nyere bankene undervurderer hva de faktiske tapene kan bli.

Dersom vi legger til grunn at Nordax Banks tapsavsetningsprosjenter gir et riktig bilde av risikoen i alle forbrukslånsporteføljer kan bruke tallene fra figur 14 til å analysere hvilke utslag dette ville fått på både resultatregnskapet og verdien av selskapenes egenkapital. Vi har justert skatten med 25 % av endringen i resultat før skatt. Vi har tatt utgangspunkt i driftsresultatet før tap, som ble presentert i tabell 14

Tabell 18: Estimerte tapsavsetningers utslag på resultatregnskap

	Bank Norwegian	YA Bank	Komplett Bank	Monobank	Instabank
Gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje (I tusen NOK)	19,692,636	4,232,743	2,516,141	445,710	49,102
	Prosent av gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje				
Driftsresultat før tap	8.8%	7.8%	10.3%	0.4%	-46.7%
Tap på utlån og garantier mv.	4.0%	5.5%	7.4%	12.7%	31.3%
Resultat etter tap og nedskrivninger	4.8%	2.2%	2.9%	-12.3%	-78.0%
Skatt på ordinært resultat	1.1%	0.5%	0.9%	-3.1%	-25.0%
Resultat for regnskapsåret	3.6%	1.7%	2.1%	-9.2%	-53.0%

En utfordring ved bruk av Nordax sine tapsavsetningsprosenter er at banken har en meget stor andel av sin portefølje forfalt med mer enn 90 dager. Per første kvartal 2017 var omtrent 13,5 prosent av bankens brutto utlånsportefølje forfalt med mer enn 90 dager. Av disse lånene hadde nesten 94 prosent forfalt med mer enn 180 dager.

Tabell 19: Nordax Banks gjennomsnittlige tapsavsetningsprosenter i ulike aldersintervaller 2

Aldersintervall forfalte lån	Gjennomsnittlig tapsavsetningsprosent
1-30 dager forfalt	10%
31-60 dager forfalt	23%
61-90 dager forfalt	37%
90-180 dager forfalt	52%
Mer enn 180 dager forfalt	63%

Tabell 19 viser at Nordax sin gjennomsnittlige tapsavsetningsprosent for lån forfalt med 90-180 dager er en del lavere enn for lån forfalt med mer enn 180 dager. Ettersom det er en så stor andel av lånene som er forfalt med mer enn 180 dager blir den gjennomsnittlige tapsavsetningsprosenten for lån forfalt mer enn 90 dager hovedsakelig bestemt av tapsavsetningsprosenten for lån forfalt med mer enn 180 dager. Dersom ikke bankene i vårt utvalg har en tilsvarende stor andel av misligholdte lån forfalt med mer enn 180 dager, blir

dette prosenttallet for høyt. Det kan derfor være riktigere at tapsavsetningsprosenten for lån forfalt med mer enn 90 dager for bankene i vårt utvalg bør være nærmere Nordax sin tapsavsetningsprosent for lån forfalt med 90-180 dager, altså 52 prosent.

7.4 Estimering av bankens faktiske tapsavsetninger

Ingen av bankene i vårt utvalg oppgir direkte informasjon om hvordan praksisen rundt tapsavsetningene er, og ingen ønsket å dele konkret informasjon rundt dette da vi henvendte oss til dem direkte. Vi måtte derfor basere våre estimeringer på informasjon som er offentlig tilgjengelig i kvartals- og årsrapporter. En ting som går igjen i årsregnskapene er at «det foretas nedskrivninger for tap når det foreligger objektive bevis for at et utlån eller en gruppe av utlån har hatt verdifall».

I estimeringen har vi gjort en forenklet tolkning av «objektive bevis», og antatt at dette kun dreier seg om antall dager et lån er forfalt. Vi har som følge av dette forutsatt at lånene nedskrives med en gitt prosentandel når de er forfalt 30-90 dager, og en annen prosentandel når de er forfalt med mer enn 90 dager. Det ble satt opp en ligning med to ukjente, x og y , der x tilsvarer tapsavsetningsprosenten for lån forfalt med 30-90 dager, og y tilsvarer tapsavsetningsprosenten for lån forfalt med mer enn 90 dager. Ligningen blir dermed:

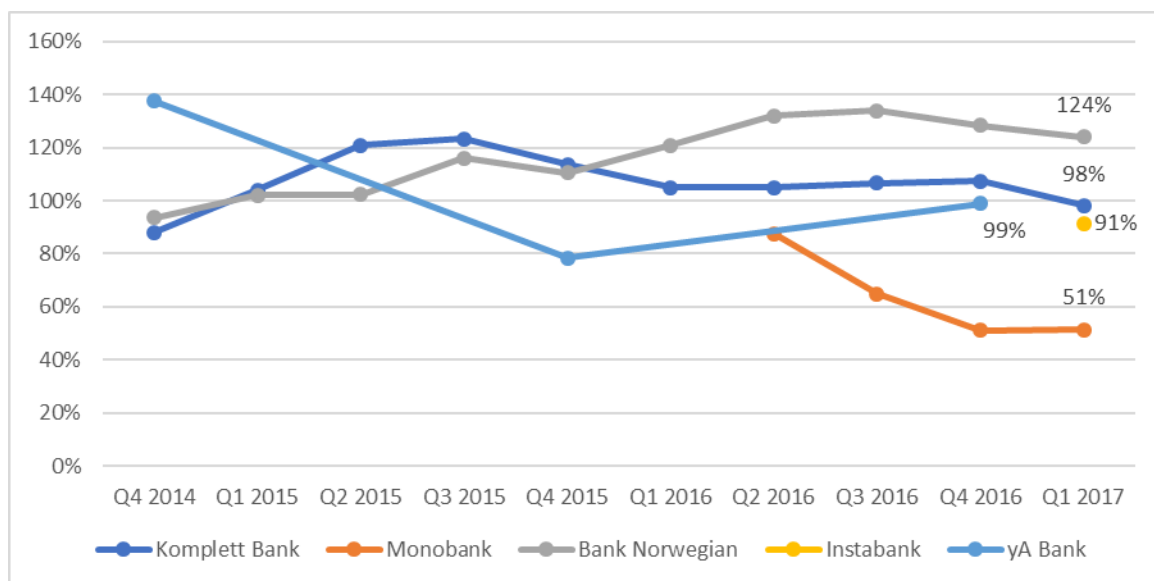
$$\text{Estimert tapsavsetning} = x * \text{forfalt 30 – 90 dager} + y * \text{forfalt mer enn 90 dager}$$

Målet er å finne x og y som gjør at estimert tilsvarer den faktiske tapsavsetningen i alle perioder og for alle bankene i utvalget.

$$\text{Sum estimerte tapsavsetninger} - \text{sum faktiske tapsavsetninger} = 0$$

Ved hjelp av Problemløser i Excel beregnet vi x og y , både for hver enkelt bank og for de samlede porteføljene. Denne estimeringen viser at dersom vi setter $x = 10\%$ og $y = 45\%$ får vi estimerte tapsavsetninger som omtrent tilsvarer de faktiske tapsetningene for både Komplett Bank, Instabank og yA Bank, se figur 16.

Figur 16: Faktiske tapsavsetninger relativt til estimerte tapsavsetninger 2

De estimerte tapsavsetningene fremkommer ved å multiplisere hver enkelts banks størrelse på forfallstall i intervallet 30-90 dager med 10 prosent og størrelsen på lån forfalt med mer enn 90 dager med 45 prosent.

En mulig forklaring på at Bank Norwegian har høyere tapsavsetninger enn de andre er at de allerede bruker IFRS. Ettersom det er tillatt å ta i bruk de nye IFRS 9-reglene før 2018 kan det tenkes at Bank Norwegian allerede har begynt å ta hensyn til dette ved å avsette noe til forventet tap blant lån som ikke er fortalt, eller forfalt med mindre enn 90 dager.

På bakgrunn av denne estimeringen kan vi slå fast at flere av bankene har tapsavsetninger som omtrent tilsvarer at de forventer gjennomsnittlig tap på ca. 10 prosent av lån som er forfalt med 30-90 dager, og ca. 45 prosent av lån som er forfalt med mer enn 90 dager.

7.5 Estimering av sannsynlighet for mislighold

Gruppe 1

For å vise hvordan en portefølje i vekst kan være med på å skjule det faktiske misligholdet kan vi tenke oss en portefølje bestående av lån som alle har 3 års løpetid (12 kvartal). I eksempelet antar vi at i løpet av løpetiden misligholdes i gjennomsnitt 15 % av lånene. Dersom vi videre antar en kontinuerlig fordeling av misligholdet, blir kvartalsvis mislighold 1,25 % (15 % / 12 kvartal) av porteføljestørrelsen. Tabell 20 viser hvordan kvartalsvis porteføljevekst påvirker forholdstallet mellom akkumulerte tapsavsetninger og porteføljestørrelse.

Tabell 20: Hvordan vekst påvirker forholdstallet mellom akkumulerte tapsavsetninger og porteføljestørrelse

Kvartal	Vekst		
	0.00%	10.00%	20.00%
1	1.3%	1.3%	1.3%
2	2.5%	2.4%	2.3%
3	3.8%	3.4%	3.2%
4	5.0%	4.4%	3.9%
5	6.3%	5.2%	4.5%
6	7.5%	6.0%	5.0%
7	8.8%	6.7%	5.4%
8	10.0%	7.3%	5.8%
9	11.3%	7.9%	6.0%
10	12.5%	8.4%	6.3%
11	13.8%	8.9%	6.5%
12	15.0%	9.4%	6.7%

Vi ser av tabell 20 at porteføljeveksten har en sterk påvirkning på forholdstallet mellom mislighold og porteføljestørrelse. For å finne kvartalvis misligholdprosent, 1,25 %, i en portefølje i vekst må vi finne endringen i mislighold det siste kvartalet og dele denne på porteføljestørrelsen. Vi kan også finne årlig misligholdsprosent, 5 %, ved å dele endringen i mislighold dette året på gjennomsnittlig porteføljestørrelse gjennom året.

Dersom vi antar at våre utvalgte banker også har en slik kontinuerlig misligholdsprosent i sine utlånsporteføljer kan vi estimere denne på samme måte som beskrevet i eksempelet over. Vi finner endringen i misligholdte lån i en gitt periode og deler denne på gjennomsnittlig utlånsportefølje i den samme perioden. Vi har tidligere argumentert for at et lån ikke kan misligholdes det samme kvartalet som det er utbetalt, så vi justerer også for dette i estimeringen. Som følge av dette sammenlignes for eksempel endringen i mislighold fra første kvartal 2016 til første kvartal 2017 med gjennomsnittlig utlånsportefølje i de fire kvartalene i 2016.

Tabell 21: Estimerte årlige misligholdssannsynligheter

	Periode			Gjennomsnittlig misligholdssannsynlighet
	2 år	1 år	0.5 år	
Komplett Bank	7.7%	8.2%	9.5%	8.5%
Monobank		10.5%	9.2%	9.9%
Bank Norwegian	3.5%	4.0%	5.0%	4.2%
Instabank			26.8%	26.8%
yA Bank	2.8%	2.0%	1.8%	2.2%

For estimeringen over 2 år bare delt to-årssannsynligheten på 2 for å få et enkelt anslag på årlig misligholdssannsynlighet. For estimeringen over et halvt år er sannsynligheten multiplisert. Forenklingene understreker at resultatene uansett er relativt upålitelige. Beregningen av tabellen vises i Appendix B.

Vi ser at det er store forskjeller blant bankene i denne estimeringen. Noe kan nok forklares med aldersforskjeller på utlånsporteføljene. Det er rimelig å anta at et lån vil ha en høyere sannsynlighet for å misligholdes det første året, enn den årlige misligholdssannsynligheten for de øvrige årene av lånets løpetid. Dette har sammenheng med at en kunde uten betjeningsevne vil misligholde relativt raskt. Med tanke på at bankene har begrenset med informasjon om kundes betjeningsevne på søketidspunktet vil det kunne bli utbetalt lån som misligholdes kort tid etter utbetaling. Ettersom alle Instabanks lån er utbetalt det siste året vil vi derfor forvente en høyere estimert misligholdsprosent enn blant de øvrige bankene. Dermed vil vi også forvente at yA Banks estimerte misligholdssannsynlighet er lavere, ettersom yA Bank har hatt den klart laveste prosentvise veksten i 2016. Tabellen gir oss rett i disse forventningene, men det er betraktelig større forskjeller enn vi forventet.

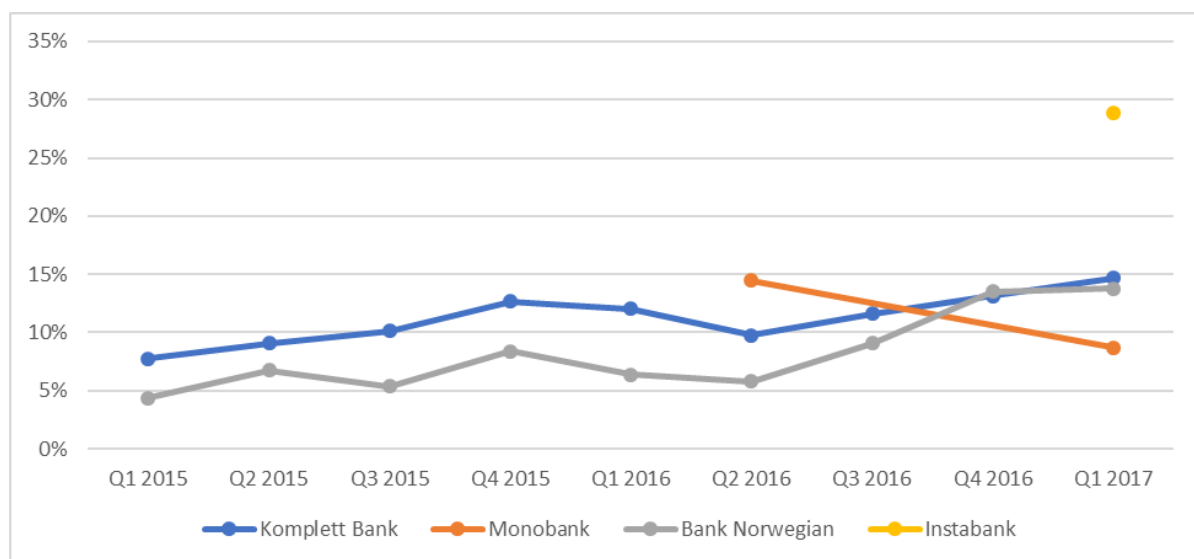
De gjennomsnittlige misligholdssannsynlighetene er noe upålitelige ettersom de er estimert fra relativt lite data. Tilfanget av relevant data gjør at dette er det beste vi kan oppdrive. Vi ser allikevel at det ikke er veldig store sprik mellom høyeste og laveste estimerte verdi for hver enkelte bank. For gruppe 1 vil vi bruke den gjennomsnittlige estimerte årlige misligholdssannsynligheten for hver enkeltbank som et estimat på sannsynligheten for mislighold (PD) det neste året.

Gruppe 2

I kapittel 6 ble det slått fast at et lån ikke har mulighet til å forfalle med mer enn 90 dager i det samme kvartalet som det er utbetalt, ettersom ett kvartal er på omtrent 90 dager. Men et hvilket som helst annet lån i utlånsporteføljen vil heller ikke ha mulighet til å forfalle med mer enn 90 dager fra et kvartal til det neste, med mindre det allerede var forfalt med minst en dag ved utgangen av forrige kvartal. Dette kan vi bruke til å si noen om sannsynligheten for at et forfalt lån vil misligholdes. Vi ser i denne sammenheng bort fra eventuelle lån som var forfalt med mer enn 90 dager, men som i neste kvartal er forfalt med mindre enn 90 dager.

Hvis det er tilfelle at det er mange som hadde misligholdt i forrige kvartal, men som i det påfølgende kvartalet ikke lenger befinner seg i denne kategorien, vil vår estimering undervurdere sannsynligheten for at et forfalt lån misligholdes i påfølgende kvartal. Vår estimering undervurderer også misligholdssannsynligheten ved at vi kun tar hensyn til sannsynligheten for mislighold i det neste kvartalet, og ikke over lånets løpetid.

Figur 17: Andelen av forfalte lån som misligholdes i kommende kvartal

Endring i lån forfalt med mer enn 90 dager i prosent av lån forfalt med 1-90 dager i forrige kvartal. Figuren er estimert ved å dele kvartalsvis endring i lån forfalt med mer enn 90 dager med størrelsen på lån forfalt med 1-90 dager kvartalet tidligere.

Figur 17 viser hvor stor andel av lån som er forfalt med 1-90 dager som er misligholdt det påfølgende kvartalet. yA Bank er ikke tatt med ettersom banken ikke oppgir forfallstall i kvartalsrapportene. De relativt unge porteføljene til Instabank og Monobank har for små forfallstall til at vi kan si noe om sannsynligheten for mislighold i bransjen. Det er allikevel

meget oppsiktsvekkende at nærmere 30 prosent av Instabanks lån som ved utgangen av 2016 var forfalt med 1-90 dager, var misligholdt i første kvartal 2017.

Komplett Bank og Bank Norwegian har derimot store nok porteføljer til at tallene er interessante. Disse bankenes grafer følger hverandre, og viser begge en stigende trend. I første kvartal 2017 var henholdsvis 14 og 15 prosent av bankenes lån som var forfalt med 1-90 dager i forrige kvartal, som nå er forfalt med mer enn 90 dager. Dette indikerer altså at det er ca. 15 prosent sannsynlighet for at et forfalt lån er misligholdt i det påfølgende kvartalet.

Ettersom vi har argumentert for at vi på noen områder undervurderer misligholdssannsynligheten, er det rimelig å anta at sannsynligheten for at et forfalt lån noen gang vil misligholdes er høyere enn 15 prosent.

7.6 Estimerte tapsavsetninger

I kapittel 5 viste vi at den nye modellen for forventet tap i IFRS 9 deler kundene inn i tre grupper. Gruppe 3 inneholder alle lån hvor det foreligger en vesentlig økning i kredittrisiko og objektive bevis for tap. I denne modellen benytter vi hovedregelen for når et lån plasseres i gruppe 3, hvilket er at lånet er forfalt med mer enn 90 dager. Gruppe 2 inneholder lån som kun har en vesentlig økning i kredittrisiko. Også her benytter vi hovedregelen, som tilsier at lån skal plasseres i gruppe 2 dersom de er forfalt med mer enn 30 dager. Alle andre lån plasseres i gruppe 1.

Reglene i IFRS 9 tilsier at tapsavsetninger skal beregnes med bakgrunn i nåverdien av sannsynlighetsvektede fremtidige kontantstrømmer. Ettersom vi ikke har tilgang til detaljer fra bankenes misligholds og tapstall, har vi forenklet dette ved å basere tapsavsetningene på våre estimer. IFRS 9-reglene tilsier også at lånene i gruppe 3 skal behandles på individuelt nivå. Ettersom vi ikke har informasjon om enkeltlån behandler vi lånene i gruppe tre på porteføljenivå. I tabell 11 har vi et eksempel på hvordan amortisert kost kan bli påvirket ved en individuell vurdering.

I alle gruppene har vi behov for et estimat på tap gitt mislighold (LGD). Vi definerer mislighold som et lån som er forfalt med mer enn 90 dager. I kapittel 7.3 viste vi at Nordax den siste tiden i gjennomsnitt har avsatt 62 prosent til tap på lånene som er forfalt med mer enn 90 dager. Det faktum at denne bankens utlånsportefølje har en meget høy andel lån som

er forfalt med mer enn 180 gjør at dette tallet kan være for høyt. Vi viste i tabell 19 at Nordax kun tapsavsetter 52 prosent av lån forfalt med 90-180 dager.

Vi antar at bankene i vårt utvalg blir mer og mer treffsikre på sine tapsavsetninger desto lengere et lån er forfalt. Dette har sammenheng med at de bør ha god kontroll på hvor mye de i gjennomsnitt klarer å inndrive fra et lån som misligholdes, og eventuelt blir solgt eller går til inkasso. Det er derimot vanskeligere å beregne nøyaktig hva sannsynligheten er for at et lån misligholdes, ettersom dette er knyttet til mange ulike risikofaktorer, som ble diskutert i kapittel 4.

Estimeringen i kapittel 7.4 viste at vi kommer i nærheten av tapsavsetningene til flertallet av våre utvalgte banker dersom vi forventet et tap på 45 prosent av lån forfalt med mer enn 90 dager. Inkassostatistikken fra Finanstilsynet (Finanstilsynet, 2016) viser at i gjennomsnitt har inkassobyråene klart å innkassere omtrent 61 prosent av hovedstol i perioden 2011-2016. At den gjennomsnittlige tapsprosenten ved mislighold i forbrukslånsbransjen ligger noe høyere enn snittet for inkassokrav virker som en rimelig antagelse. Dette skyldes både at det vil være mer krevende å innkassere et stort forbrukslån enn småkrav knyttet til for eksempel strøm, mobiltelefoni og varehandel på kreditt, i tillegg til det faktum at det ikke nødvendigvis er slik at alle lån som forfaller med mer enn 90 dager går til inkasso. Vi mener derfor at et gjennomsnittlig forventet tap på 45 prosent ved mislighold er et godt estimat.

I gruppe 1 skal det beregnes forventet tap for de neste 12 månedene. I denne gruppen bruker vi de estimerte årlige sannsynlighetene for mislighold som ble beregnet i kapittel 7.5. Forventet tap fremkommer ved å multiplisere disse med forventet tap gitt mislighold, som kan sees i tabell 7.6.1.

I gruppe 2 og 3 beregnes forventet tap i resten av lånets løpetid. Kapittel 7.5 ga indikasjoner på at sannsynligheten for mislighold i gruppe 2 bør være over 15 prosent. Kapittel 7.4 viste at vi fikk estimeringer i nærheten av tapsavsetningene for flertallet av våre utvalgte banker dersom forventet tap for lån forfalt med 30-90 ble satt til 10 prosent. På bakgrunn av dette settes sannsynlighet for mislighold i gruppe 2 til 22,22 prosent. Dette er verdi som overstiger 15 prosent, og i tillegg gir et forventet tap på 10 prosent når vi multipliserer med forventet tap gitt mislighold. Ettersom vi definerer både overføring til gruppe 3 og mislighold som lån som er forfalt mer enn 90 dager, blir naturligvis sannsynligheten for mislighold 100 % i gruppe 3.

Tabell 22: Parametere i modell for forventet tap, gruppe 1

Gruppe 1	Misligholdssannsynliget	Tap gitt mislighold	Forventet tap
Komplett Bank	8.5%	45.0%	3.8%
Monobank	9.9%	45.0%	4.5%
Bank Norwegian	4.2%	45.0%	1.9%
Instabank	26.8%	45.0%	12.1%
yA Bank	2.2%	45.0%	1.0%

Tabell 23: Parametere i modell for forventet tap, gruppe 2 og 3

Felles	Misligholdssannsynliget	Tap gitt mislighold	Forventet tap
Gruppe 2	22.2%	45.0%	10.0%
Gruppe 3	100.0%	45.0%	45.0%

Vi har nå alt som trengs for å kalkulere forventede tap i de forskjellige gruppene for hver av bankene i vårt utvalg. Vi multipliserer forventet tap i de ulike gruppene med bankenes forfallstall, og ender dermed opp med et estimat på hva modellen tilsier at bankens tapsavsetninger bør være.

Tabell 24: Estimerte tapsavsetninger for utvalgte banker

Komplett Bank	Q1 2017	Estimerte tap	Estimert tapsavsetning
Gruppe 1	3,556,605,360	136,040,155	
Gruppe 2	173,788,671	17,377,129	
Gruppe 3	311,202,969	140,041,336	
Sum	4,041,597,000	293,458,620	

Monobank	Q1 2017	Estimerte tap	Estimert tapsavsetning
Gruppe 1	1,022,390,940	45,547,516	
Gruppe 2	100,350,150	10,034,011	
Gruppe 3	57,848,910	26,032,010	
Sum	1,180,590,000	81,613,537	

Bank Norwegian	Q1 2017	Estimerte tap	Estimert tapsavsetning
Gruppe 1	25,625,114,000	484,314,655	
Gruppe 2	935,197,000	93,510,348	
Gruppe 3	1,599,705,000	719,867,250	
Sum	28,160,016,000	1,297,692,253	

Instabank	Q1 2017	Estimerte tap	Estimert tapsavsetning
Gruppe 1	494,239,833	59,605,324	
Gruppe 2	18,948,492	1,894,660	
Gruppe 3	13,158,675	5,921,404	
Sum	526,347,000	67,421,387	
			12.8%

yA Bank	Q4 2016	Estimerte tap	Estimert tapsavsetning
Gruppe 1	4,218,165,000	41,759,834	
Gruppe 2	119,723,000	11,971,103	
Gruppe 3	295,385,000	132,923,250	
Sum	4,633,273,000	186,654,186	
			4.0%

Som vi ser av tabell 24, medfører vår estimering en kraftig økning i forventet tap og tapsavsetninger. Et slikt hopp i tapsavsetninger vil få en kraftig engangseffekt på resultat- og balanseregnskapet, som vi ser av tabell 25. Som tidligere nevnt vil også en slik verdireduksjon av bankenes utlån medføre lavere renteinntekter i fremtidige resultatregnskap. Dersom de estimerte tapene tilsvarer de reelle fremtidige tapene, vil også fremtidige resultater bli påvirket ved at tap på utlån vil utgjøre en større andel av brutto utlånsportefølje.

Tabell 25: Engangseffekt av estimerte tapsavsetninger på utvalgte bankers resultatregnskap

	Bank Norwegian	YA Bank	Komplett Bank	Monobank	Instabank
Gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje (I tusen NOK)	19,692,636	4,232,743	2,516,141	445,710	49,102
Prosent av gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje					
Renteinntekter	14.4%	11.4%	16.8%	14.3%	6.4%
Rentekostnader	1.7%	2.1%	2.1%	2.1%	1.0%
Netto renteinntekter	12.7%	9.4%	14.7%	12.2%	5.4%
Netto diverse driftskostnader	3.9%	1.6%	4.4%	11.8%	52.1%
Driftsresultat før tap	8.8%	7.8%	10.3%	0.4%	-46.7%
Tap på utlån og garantier mv.	6.6%	4.4%	11.7%	18.3%	137.3%
Resultat etter tap og nedskrivninger	2.2%	3.3%	-1.4%	-17.9%	-184.0%
Skatt på ordinært resultat	0.5%	0.8%	-0.2%	-4.5%	-51.5%
Resultat for regnskapsåret	1.7%	2.6%	-1.2%	-13.4%	-132.6%
Endring fra rapportert resultat (prosentpoeng)	-3.2%	-1.3%	-6.2%	-11.6%	-97.1%

Tabell 25 viser hvor store engangseffekter de økte tapsavsetningene ville fått på bankenes resultat for 2016. Vi ser at for eksempel Komplet Bank går fra å ha det beste resultatet i prosent av gjennomsnittlig brutto utlånsportefølje til å ha et negativt resultat som følge av de økte tapsavsetningene.

8. Avsluttende momenter og konklusjon

8.1 Undervurders risikoen?

Utredningens første problemstilling kan ikke besvares basert på et enkelt tall eller en analyse alene. For å kunne konkludere om hvorvidt risikoen i utlånsporteføljene undervurderes i forbrukslånsbransjen har utredningen tatt for seg bransjens produkter, kunder og noen utvalgte selskaper.

Figur 1 viste at det norske forbrukslånsmarkedet steg med over 15 prosent i 2016, som er vekstnivåer vi ikke har sett siden før finanskrisen. I tillegg viser tall fra Zmarta Group at det gjennomsnittlige utlånsbeløpet vokste med over 20 prosent i perioden fra 2015 til første halvdel av 2016. Vi så derimot av tabell 2 at denne veksten ikke har fordelt seg jevnt utover aktørene, ettersom de fleste av våre utvalgte banker i 2016 hadde en årsvekst som var flere ganger høyere enn gjennomsnittet i bransjen. Tabell 16 viser videre at bankene har en relativt lav egenkapitaldekning, hvilket gjør de ekstra sårbare i nedgangskonjunkturer.

Med en såpass kraftig vekst blir det et spørsmål om hvordan dette påvirker risikoen i utlånsporteføljene. Vi viste i kapittel 6 at flere av bankene skriver i sine respektive årsrapporter at de forventer at tap på utlån vil øke i takt med utlånsveksten. Det faktum at bankene ikke forventer en økning i tapsnivåene gir en indikasjon på at de legger til grunn at risikoen i utlånsporteføljen den siste tiden omtrent er uendret.

En økning i antall lån vil bidra til å diversifisere vekk den usystematiske risikoen, som isolert sett vil redusere risikonivået i utlånsporteføljen. Det er allikevel to hovedårsaker til at en større portefølje kan medføre økt risiko. For det første kan de nye kundene være svakere betalere, som i gjennomsnitt vil misligholde betalingsplanen oftere enn de opprinnelige kundene. Det er åpenbart at det i et marked ikke vil finnes et ubegrenset antall kunder med god betjeningsevne, og derfor vil man på sikt måtte godta mindre solide kunder dersom man skal opprettholde en sterk vekst. For det andre er det mulig at tapskorrelasjonen på lånene i nedgangstid vil være så høy at den systematiske risikoen vokser i takt med utlånsporteføljen. Dermed kan man kunne oppleve en kraftig tapsvekst i nedgangskonjunkturer.

Resultatene fra spørreundersøkelsene som ble gjennomgått i kapittel 4 pekte i retning av respondentene med usikret kreditt hadde betydelige større problemer med å få pengene til å strekke til, enn de uten slike lån. Ikke overraskende var det også indikasjoner på en

sammenheng mellom gjeldens størrelse og betalingsproblemer. Det generelle inntrykket fra undersøkelsene er at det er en høyere andel av kundene med forbrukslån som har økonomiske problemer og svak betjeningsevne, enn det man får inntrykk av i våre utvalgte bankers kvartals- og årsrapporter. Dersom vi legger til grunn at disse resultatene faktisk gjenspeiler forbrukslånskundenes situasjon er dette en klar indikasjon på at risikoen i utlånsporteføljene faktisk undervurderes.

Gjennomgangen av våre utvalgte bankers misligholds- og forfallstall i kapittel 6 viste at andelen lån som er forfalt med mer enn 90 dager, hvilket vi definerte som mislighold, har steget jevnt de siste årene. Når vi vet at våre utvalgte banker de siste årene har hatt en meget høy prosentvis utlånsvekst, er det overraskende at porteføljenes andel av misligholdte lån også har hatt en jevn vekst i perioden. Dette er en indikasjon på at det i realiteten vil være en langt større andel av porteføljen som misligholdes enn man får inntrykk av fra bankenes nåværende misligholdstall og tapsavsetninger.

Sammenligningen med Nordax i kapittel 7.3 viste at våre utvalgte banker har langt lavere tapsavsetninger. Det faktum at Nordax i første kvartal av 2017 har omtrent 13,5 prosent av brutto utlånsporteføljen misligholdt er også en indikasjon på at også bankene i vårt utvalg bør forvente langt høyere misligholdstall enn de har i dag. Dermed burde også tapsavsetningene være på et høyere nivå enn det som har vært rapportert de siste årene.

I kapittel 7.6 tok vi utgangspunkt i modellen for forventet tap, som stammer fra de nye tapsavsetningsreglene i IFRS 9. Etter å ha gjort noen forenklinger kunne vi estimere de nødvendige parameterne, hovedsakelig med bakgrunn i bankenes egne regnskapstall og -noter. Resultatene fra modellen indikerte at bankenes forfalls- og misligholdstall peker i retning av et mye høyere forventet tap enn hva bankenes tapsavsetninger tilsier. For eksempel viser analysen at Monobank i gjennomsnitt kan forvente å tape 4,5 prosent av et utbetalt lån allerede det første året. Til sammenligning har banken i første kvartal 2017 avsatt kun 1,6 prosent av brutto utlånsportefølje til tap, og det skal i teorien dekke forventet tap i hele utlånsporteføljens levetid. Analysen viser generelt store sprik mellom våre estimerte forventede tap og bankenes tapsavsetninger.

På bakgrunn av faktorene som er oppsummert i dette kapittelet har vi vurdert at det foreligger tilstrekkelige indikasjoner til å konkludere med at det foreligger en undervurdering av porteføljerisikoen blant våre utvalgte banker i forbrukslånsbransjen.

I kapittel 5.3 ble det diskutert at for lave tapsavsetninger kan medføre at forbrukslånsbransjen stuper tilgangen til usikret kreditt i dårlige tider. En slik likviditetsbrems kan ha en kriseforsterkende effekt fordi den usikrede kreditten i dårlige tider kunne hjulpet husholdninger med midlertidige likviditetsproblemer med å opprettholde forbruket på et normalt nivå, inntil husholdningens økonomi ble stabilisert.

Hva kan være mulige årsaker til for lave tapsavsetninger? Common Size- analysen viste at bankene må ha en utlånsportefølje over en viss størrelse for å ha mulighet til å bli lønnsomme. Det er rimelig å anta at dette vekstpresset kan gjøre bankene mer tilbøyelige til å dele ut lån og kreditt i tvilstilfeller. Dette kan medføre at risikoen i porteføljen vokser uten at bankene er klar over det, og plutselig opplever at misligholdstallene stiger kraftig. Bankene må også hente inn kapital fra investorer, for å sørge for at egenkapitaldekningen er av en tilstrekkelig størrelse til å være innenfor lovpålagte krav. Økte tapsavsetninger vil svekke resultatet og selskapet vil fremstå mindre attraktivt for potensielle investorer. Derfor vil bankene ha et incentiv til å holde tapsavsetningene lave, i alle fall på kort sikt.

8.2 Er IFRS 9 egnet til å gi et bedre bilde?

Utredningens andre problemstilling tar utgangspunkt i at IFRS 9 fra 2018 blir obligatorisk for selskaper som er lovpålagt å benytte internasjonale regnskapsregler. I kapittel 5.3 snakker vi om at dagens regnskapspraksis har blitt kritisert for en fremskutt inntektsføring og at tapsavsetningene har kommet for sent og vært for små. IFRS 9 prøver å endre på dette ved å tilrettelegge for en mer framoverskuende tapsavsetning, som innebærer at bankene i større grad må ta hensyn til fremtidige forventede tap, også for lån hvor det ikke foreligger objektive tapshendelser.

IFRS 9 er egnet til å gi regnskapene en økt informasjonsverdi. Spesielt i resesjoner med en vesentlig økning i risiko vil IFRS 9 i større grad sørge for en dramatisk økning i tapsavsetninger, mye tidligere enn det som gjøres etter dagens praksis. Vi konkluderer derfor med at IFRS 9 virker bedre egnet til å gi et riktigere bilde av risikoen i utlånsporteføljene.

De kortsiktige effektene av IFRS 9 på våre utvalgte banker, med unntak av Bank Norwegian, er nok begrenset, da de fleste fører etter NGAAP. Harmoniseringen av IFRS og NGAAP kan ta lang tid, men med veksten vi ser i dag trenger det ikke ta mange år før de må hente kapital fra det noterte markedet. På lengre sikt kan endringene i IFRS 9 også påvirke en eventuelt ny

regnskapslov slik at fremtidige nye finansieringsforetak ikke i like stor grad har mulighet til en fremskutt inntektsføring.

8.3 Begrensninger i utredningen

Det at utvalget vårt består av de fem bankene som har høyest prosentvis vekst i forbrukslånbransjen (Finans Norge, 2017) gjør at analysen ikke er generaliserbar til hele bransjen. Likevel, for å svare på vår problemstilling er det ikke nødvendig å bevise at alle undervurderer risikoen. Vi stiller spørsmål ved om praksisen til flere viktige aktører i bransjen, undervurder risikoen.

Noen av parameterne vi beregner i analysekapitlet er beregnet på relativt korte tidsserier og få observasjoner, vi har derfor ikke mulighet til å teste om de er statistisk signifikant, forventingsrett eller konsistent. Lange tidsserier og signifikante effekter har heller ikke vært målet med utredningen, da vi mener det i denne sammenhengen er mer formålstjenlig å vurdere dagens situasjon og hvordan utviklingen den siste tiden har vært. Historien med svært gode tilstander i norsk økonomi gjenspeiler ikke nødvendigvis risikoen som ligger i fremtiden.

8.4 Forslag til videre forskning

Hvis vi hadde hatt større tilgang til bankenes faktiske kundeporteføljer og misligholdsannsynlighet, kunne vi laget en langt mer avansert og pålitelig modell for forventet tap. Bankene vil fremover trenge gode modeller for forventet tap for å implementere IFRS 9, så det ville vært interessant å utvikle et skikkelig modellapparat.

En annen innfallsvinkel kunne vært å vurdere forretningsbanker, med forbrukslån som kjernevirksomhet, sin tilgang til Bankenes sikringsfond. Dagens ordning der bankene kan garantere kundeinnskudd, slik at de selv slipper unna med lave rentekostnader, virker lite bærekraftig og bidrar nok til at risikovilligheten er for høy.

Litteraturliste

Bøker etc:

Ciby, J. (2013). *Advanced credit risk analysis and Management*. John Wiley & Sons.

Eilifsen, A., Messier, W. F., Glover, S. M., & Prawitt, D. F. (2014). *Auditing and assurance services* 3.utgave. McGraw-Hill.

Ernst & Young (2012) IFRS- Håndboken 2012. Artikkel: Amortisert kost (IAS 39, IFRS 7) s. 295- 313. Oslo: Ernst & Young.

Grytten, O., og Hunnes, A. (2016) *Krakk og kriser*. 1.utg. Cappelen Damm.

Picker, R., Clark, K., Dunn, J., Kloitz, D., Linve, G., Loftus, J. & Van der Tas, L. (2016) *Applying IFRS Standards*. 4. Utgave. United Kingdom: Jhon Wiley & Sons.

Saunders, M., Lewis, P., Thornhill, A. (2012) *Research methods for business students*. 6. utg. Pearson Education Limited.

Kinserdal, A. (2005) *Finansregnskap med analyse* 13.utg. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.

Kvifte, S. & Madsen, R. (2009) Regnskapet som finanskriseforsterker- amortisert kost. *Praktisk økonomi og finans*, 25 (1), s. 73-79.

Hentet fra internett:

Dagens Næringsliv (2017) *Bråstopp i boligmarkedet*. Utgiver: Finansredaksjonen. [Lyddopptak: Podcast].

EØS-avtalen. EØS- avtalen vedlegg XXII nr. 10 b. Europaparlamentets- og rådsforordning (EF) nr. 1606/2002 av 19. juli 2002 om anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder, Art 1. Mål. Tilgjengelig fra: <<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-56/>> [Lest 12.06.2017].

Finans Norge (2017) *Øvrige bankers årsregnskaper* [Internett]. Tilgjengelig fra: <<https://www.finansnorge.no/statistikk/bank/Regnskapsstatistikk/ovrige-bankers-arsregnskaper/>>

Finanstilsynet (2017a) *Retningslinjer for forbrukslån*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<https://www.finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/pressemeldinger/2017/retningslinjer-for-forbrukslan/>> [Lest 12.06.2017].

Finanstilsynet (2017b) *Resultatrapport for finansforetak*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<https://www.finanstilsynet.no/publikasjoner-og-analyser/resultatrapport-for-finansforetak/>> [Lest 12.06.2017].

Finanstilsynet (2016) *Statistikk for inkasso, utdrag fra rapporteringen 2010-1.halvår 2016*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<https://www.finanstilsynet.no/analyser-og-statistikk/statistikk-for-inkasso/>> [Lest 12.06.2017].

Gulbrandsen, L.P. (2015) *Nordmenns gjeld og formue høsten 2015*. NOVA. Tilgjengelig fra: <<http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Notat/2016/Nordmenns-gjeld-og-formue-hoesten-2015>> [Lest 12.06.2017].

IFRS Foundation (2016) *What are IFRS Standards?* [Internett]. Tilgjengelig fra: <<http://www.ifrs.org/About-us/Pages/What-are-IFRS.aspx>> [Lest 05.03.2017].

Lindorff (2017) *Lindorffanalysen 1.utgave 2017*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<https://www.mynewsdesk.com/no/lindorff-as/news/lindorffanalysen-utgave-1-2017-er-klar-222190>>> [Lest 12.06.2017].

Madsen, R. (2015) Ny IFRS for finansielle instrumenter. *Magma* [Internett], s. 40-46. Tilgjengelig fra: <<https://www.magma.no/ny-ifrs-for-finansielle-instrumenter>> [Lest:20. februar 2017]

Meld.st. 34 (2016-2017) *Finansmarkedsmeldingen*

Hagen, M., Turtveit, L. & Vatne B. (2017) Sterk vekst i forbrukslån. *Norges Bank* [Internett] Tilgjengelig fra: <http://static.norges-bank.no/contentassets/ebe82c99213e4e8592a0415cc387cb45/aktuell_kommentar_1_2017.pdf?v=03/09/2017123521&ft=.pdf>

Norges Bank (2004) *Norske finansmarkeder – pengepolitikk og finansiell stabilitet*. [Internett] Serie nr. 34. Oslo: Norges Bank. Tilgjengelig fra: <http://www.norges-bank.no/globalassets/upload/import/publikasjoner/skriftserie/34/hele_heftet_34.pdf> [Lest: 12.06.2017].

PricewaterhouseCoopers [PwC]. (2015) *Forenklet IFRS: Hva, hvem og hvordan*. Tilgjengelig fra: <<http://www.pwc.no/no/publikasjoner/forenklet-ifrs-hva-hvem-og-hvordan.pdf>>[Lest: 27.03.2017].

Regjeringen (2016a) *Forslag om gjeldsregister sendes på høring*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forslag-om-gjeldsregister-sendes-pa-horing/id2517052/>>[Lest:12.06.2017].

Regjeringen (2016b) *Forsvarlig utvikling for forbrukslån* [Internett]. Tilgjengelig fra: <<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forsvarlig-utvikling-for-forbrukslan/id2550581/>> [Lest:12.06.2017].

Regjeringen (2016c) *Fastsetter ny boliglånsforskrift*. [Internett]. Tilgjengelig fra <<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fastsetter-ny-boliglansforskrift/id2523967/>>[Lest:12.06.2017].

Regjeringen (2017a) *Pressemelding fra Regnskapslovutvalget – delutredning II* [Internett]. Tilgjengelig fra <<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/dep/fin/nyheter/2016/utredning-om-regnskapslovens-bestemmelser-om-arsberetning-mv/pressemelding-fra-regnskapslovutvalget/id2505884/>> [Lest:12.06.2017].

Regjeringen (2017b) *Høring – Invitasjon til høringsmøte om forslag til forskrift om god kredittmarkedsføring* [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---regler-om-merkedsforing-av-kreditt/id2539473/> [Lest:12.06.2017].

Regnskapsloven. LOV- 1998-07-17-56 om årsregnskap. Tilgjengelig fra: <<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-56/>>

SSB (2017) *Lønn, alle ansatte, 2016*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <<https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/lonnansatt/aar/2017-02-01>> [Lest:12.06.2017].

Valebrokk, K (2017) *Valebrokk og Co. Forsvarer forbrukslån, frykter bankene blir overkjørt*. E24 [Lyddopptak: Podcast]

Zmarta Group (2016) *Zmarta Groups Lånebarometer Q1/Q2 2016*. Tilgjengelig fra <<https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/zmarta-frontend/production/zmarta.no/uploads/lanebarometeret-2016.pdf>> [Lest:12.06.2017].

Regnskapsstandarder:

IASB. IFRS 9 Hentet 22. februar 2017 fra eIFRS:
<<http://eifrs.ifrs.org/eifrs/UnaccompaniedIfrs>>

IASB. IAS 39 Hentet 12. juni. 2017 fra eIFRS:
<<http://eifrs.ifrs.org/eifrs/PdfAlone?id=16070&sidebarOption=UnaccompaniedIas>>

Norsk Regnskapsstiftelse. NRS 18 Hentet 12. juni 2017 fra:
<<http://www.regnskapsstiftelsen.no/regnskap/regnskapsstandarder/nrs-18-finansielle-eiendeler-og-forpliktelser/>>

Kvartals- og årsrapporter:

Bank Norwegian (2017a) Delårsrapport 1. kvartal 2017. Hentet 4. mai 2017 fra:
<https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/NFH_del%C3%A5rsrapport_1_kv_2017.pdf>

Bank Norwegian (2017b) Årsrapport 2016. Hentet 27. februar 2017 fra:
<<https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/InvestorRelations/Reports/Bank%20Norwegian%20del%C3%A5rsrapport%201%20kv%202017.pdf>>

Bank Norwegian (2016a) Delårsrapport 1. kvartal 2016. Hentet 27. februar 2017 fra:
<<https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/InvestorRelations/Reports/Bank%20Norwegian%20del%C3%A5rsrapport%201%20kv%202016.pdf>>

Bank Norwegian (2016b) Delårsrapport 2. kvartal 2016. Hentet 27. februar 2017 fra:
<<https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/InvestorRelations/Reports/Bank%20Norwegian%20del%C3%A5rsrapport%202%20kv%202016.pdf>>

Bank Norwegian (2016c) Delårsrapport 3. kvartal 2016. Hentet 27. februar 2017 fra:
<<https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/InvestorRelations/Reports/Bank%20Norwegian%20del%C3%A5rsrapport%203%20kv%202016.pdf>>

Bank Norwegian (2016d) Årsrapport 2015. Hentet 27. februar 2017 fra:
<<https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/InvestorRelations/Reports/%C3%85rsrapport%202015%20Bank%20Norwegian%20AS.pdf>>

Bank Norwegian (2015a) Delårsrapport 1. kvartal 2015. Hentet 27. februar 2017 fra: <<https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/InvestorRelations/Reports/Bank%20Norwegian%20del%C3%A5rsrapport%201%20kv%202015.pdf>>

Bank Norwegian (2015b) Delårsrapport 2. kvartal 2015. Hentet 27. februar 2017 fra: <<https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/InvestorRelations/Reports/Bank%20Norwegian%20del%C3%A5rsrapport%202%20kv%202015.pdf>>

Bank Norwegian (2015c) Delårsrapport 3. kvartal 2015. Hentet 27. februar 2017 fra: <<https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/InvestorRelations/Reports/Bank%20Norwegian%20del%C3%A5rsrapport%203%20kv%202015.pdf>>

Bank Norwegian (2015d) Årsrapport 2015. Hentet 27. februar 2016 fra: <<https://www.banknorwegian.no/Documents/NO/InvestorRelations/Reports/%C3%85rsrapport%202014%20Bank%20Norwegian%20AS.pdf>>

Instabank ASA (2017a) Investor presentation – Q1/2017 – 27 April 2017. Hentet 27. april 2017 fra: <https://instabank.no/globalassets/instabank_q1-2017_presentation.pdf>

Instabank ASA (2017b) Delårsrapport Q1/2017. Hentet 27. april 2017 fra: <https://instabank.no/globalassets/instabank_q1-2017_report.pdf>

Instabank ASA (2017c) Investor presentation – 10 February 2017. Hentet 27. februar 2017 fra: <<https://instabank.no/globalassets/instabank---investor-presentation---q4-2016.pdf>>

Instabank ASA (2017d) Årsrapport 2016. Hentet 23. mars 2017 fra: <<https://instabank.no/globalassets/instabank-asa---arsrapport-2016.pdf>>

Instabank ASA (2016a) Delårsrapport Q4/2016. Hentet 27. februar 2017 fra: <<https://instabank.no/globalassets/instabank---resultat-q4-2016.pdf>>

Instabank ASA (2016b) Investor presentation – 28 November 2016. Hentet 27. februar 2017 fra: <<https://instabank.no/globalassets/instabank---investor-presentation---nov28.pdf>>

Instabank ASA (2016c) Delårsrapport Q3/2016. Hentet 27. februar 2017 fra: <<https://instabank.no/globalassets/instabank-resultat.q3.2016.pdf>>

Komplett Bank (2017a) 1st quarter 2017 presentation. Hentet 20. april 2017 fra: <<https://www.komplettbank.no/om%20komplett%20bank/>>

Komplett Bank (2017b) Interim report 1st quarter 2017. Hentet 20. april 2017 fra:
<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2017/2017_04_20_report_q1_2017_komplett-bank.ashx?la=nb-no>

Komplett Bank (2017c) Årsregnskap 2016. Hentet 09. februar 2017 fra:
<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2016/arsrapport_2016_m_revisjonsberetning.ashx?la=nb-no>

Komplett Bank (2017d) Interim report 4th quarter 2016. Hentet 09. februar 2017 fra:
<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2016/4_kvartal_2016_rapport.ashx?la=nb-no>

Komplett Bank (2016a) 3rd quarter 2016 presentation. Hentet 09. februar 2017 fra:
<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2016/komplett_bank_q3_2016-presentation.ashx?la=nb-no>

Komplett Bank (2016b) Interim report 3rd quarter 2016. Hentet 09. februar 2017 fra:
<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2016/komplett_bank_q3_2016-report.ashx?la=nb-no>

Komplett Bank (2016c) Investor Presentation. Private Placement of NOK 200 million. Hentet 09. februar 2017 fra: <https://www.komplettbank.fi/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/diverse/20160815_-_komplett_bank_investor_presentation.ashx?la=fi>

Komplett Bank (2016d) Interim report 2nd quarter 2016. Hentet 09. februar 2017 fra:
<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2016/komplett_bank_q2_2016_report.ashx?la=nb-no>

Komplett Bank (2016e) Interim report 1st quarter 2016. Hentet 09. februar 2017 fra:
<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2016/1_kvartal_2016_rapport.ashx?la=nb-no>

Komplett Bank (2016f) Årsregnskap 2015. Hentet 09. februar 2017 fra:
<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2015/%C3%A5rsregnskap_komplett_bank_asa_2015_med_kontrollkomiteens_melding.ashx?la=nb-no>

Komplett Bank (2016g) Interim report 4th quarter 2015. Hentet 09. februar 2017 fra:
<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2015/4_kvartal_2015_rapport.ashx?la=nb-no>

Komplett Bank (2015a) Interim report 3rd quarter 2015. Hentet 09. februar 2017 fra:
<<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2015/q322015.ashx?la=nb-no>>

Komplett Bank (2015b) Interim report 2nd quarter 2015. Hentet 09. februar 2017 fra:
<<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2015/q22015.ashx?la=nb-no>>

Komplett Bank (2015c) Interim report 1st quarter 2015. Hentet 09. februar 2017 fra:
<<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2015/q12015.ashx?la=nb-no>>

Komplett Bank (2015d) Delårsrapport 4. kvartal 2014. Hentet 09. februar 2017 fra:
<<https://www.komplettbank.no/-/media/komplett/norway/pdf/financial-document/2014/q42014.ashx?la=nb-no>>

Monobank (2017a) Interim presentation 1st quarter 2017. Hentet 27. april 2017 fra:
<<https://mst.blob.core.windows.net/cms/1549/q1-2017-presentation.pdf>>

Monobank (2017b) Interim report 1st quarter 2017. Hentet 27. april 2017 fra:
<<https://mst.blob.core.windows.net/cms/1548/interim-report-q1-2017-monobank.pdf>>

Monobank (2017c) Årsrapport 2016. Hentet 16. april februar fra:
<<https://mst.blob.core.windows.net/cms/1538/annnual-report-2016.pdf>>

Monobank (2016a) Interim report 3rd quarter 2016. Hentet 27. februar 2017 fra:
<<https://mst.blob.core.windows.net/cms/1526/interim-report-q3-2016-monobank.pdf>>

Monobank (2016b) Interim report 2nd quarter 2016. Hentet 27. februar 2017 fra:
<<https://mst.blob.core.windows.net/cms/1527/interim-report-q2-2016-monobank.pdf>>

Monobank (2016c) Interim report 1st quarter 2016. Hentet 27. februar 2017 fra:
<<https://mst.blob.core.windows.net/cms/1525/interim-report-q1-2016-monobank.pdf>>

Monobank (2016d) Årsrapport 2015. Hentet 27. februar 2017 fra:
<<https://mst.blob.core.windows.net/cms/1524/annual-report-2015-monobank.pdf>>

Nordax (2017a) 2016 annual report. Hentet 23. mars 2017 fra
<<http://mb.cision.com/Main/12531/2221036/646571.pdf>>

Nordax (2017b) Interim report. Year-end report 2016. Hentet 27. februar 2017 fra
<<http://mb.cision.com/Main/12531/2195691/633015.pdf>>

Nordax (2017c) Interim report January-March 2017. Hentet 22. mai 2017 fra
<<http://mb.cision.com/Main/12531/2250067/664325.pdf>>

Nordax (2016a) Interim report January-September 2016. Hentet 27. februar 2017 fra
<<http://mb.cision.com/Main/12531/2108411/580027.pdf>>

Nordax (2016b) Interim report January-June 2016. Hentet 27. februar 2017 fra
<<http://mb.cision.com/Public/12531/2046112/973d62fefad9f5f8.pdf>>

Nordax (2016c) Interim report January-March 2016. Hentet 27. februar 2017 fra
<<http://mb.cision.com/Public/12531/9965950/974d374ea769fc9b.pdf>>

Nordax (2016d) Interim report. Year-end report 2015. Hentet 27. februar 2017 fra
<<http://mb.cision.com/Main/12531/9911165/474852.pdf>>

Nordax (2015a) Interim report January-September 2016. Hentet 27. februar 2017 fra
<<http://mb.cision.com/Main/12531/9852464/434133.pdf>>

Nordax (2015b) Interim report January-June 2016. Hentet 27. februar 2017 fra
<<http://mb.cision.com/Main/12531/9804929/401466.pdf>>

Nordax (2015b) Interim report January-March 2016. Hentet 27. februar 2017 fra
<<https://www.nordaxgroup.com/globalassets/documents/financial-reports/interim-reports/nordax-group-holding-q115pdf.pdf>>

yA Bank (2017a) Delårsrapport – 1. kvartal 2017. Hentet 12. mai 2017 fra:
<https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/_attachment/1560?ts=15bf65ef530&download=true>

yA Bank (2017b) Årsrapport 2016. Hentet 31. mars 2017 fra: <https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/_attachment/1530?ts=15b1dfe97e0>

yA Bank (2017c) Delårsrapport – 4. kvartal 2016. Hentet 16. februar 2017 fra:
<https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/_attachment/1483?ts=15a21ce90b0>

yA Bank (2016a) Delårsrapport – 3. kvartal 2016. Hentet 16. februar 2017 fra: <https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/attachment/1395?ts=15862cddf28>>

yA Bank (2016b) Delårsrapport – 1. halvår 2016. Hentet 16. februar 2017 fra: <https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/attachment/1317?ts=1567904ffd0>>

yA Bank (2016c) Delårsrapport – 1. kvartal 2016. Hentet 16. februar 2017 fra: <https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/attachment/1248?ts=154c2ab5cf8&download=true>>

yA Bank (2016d) Årsrapport 2015. Hentet 16. februar 2017 fra: <https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/attachment/1145?ts=1531338e4a8&download=true>>

yA Bank (2015a) Delårsrapport – 3. kvartal 2015. Hentet 16. februar 2017 fra: <https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/attachment/946?ts=1509371ef28&download=true>>

yA Bank (2015b) Delårsrapport – 2. kvartal 2015. Hentet 16. februar 2017 fra: <https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/attachment/800?ts=14f6479f3b0&download=true>>

yA Bank (2015c) Delårsrapport – 1. kvartal 2015. Hentet 16. februar 2017 fra: <https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/attachment/671?ts=14cc62bf9a8&download=true>>

yA Bank (2015d) Årsrapport 2014. Hentet 16. februar 2017 fra: <https://ya.no/om-ya-bank/investorinformasjon/finansiell-informasjon/attachment/642?ts=14c5b82ff70&download=true>>